AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ • YIL: 12 • EKİM 2002 • 2.000.000 TL. (KDV DAHİL)

insancıl

ISSN 1300-4158

2002/10

- Ölü Canlar Üstüne - III
- Bilimin Özellikleri ve Topluma Yansımaları
- Küreselleşen Ekonomiler ve Sosyal Devlet
- Önyargılar

Çiğdem İstanbullu

- Berrin Taş Yaşamı
- Ertuğrul Özkök'ün Gülümseyen Yüzü
- Ertuğrul Özkök'ün Nüktesi (!)
- İnsancıl Atölyesi'nde Şiir Çalışması

İÇİNDEKİLER

	ÖLÜ CANLAR ÜSTÜNE 1	1
Cihan DURA	BİLİMİN ÖZELLİKLERİ VE TOPLUMA YANSIMALARI	6
Erhan ATİKER	KÜRESELLEŞEN EKONOMİLER VE SOSYAL DEVLET	9
Afşar TİMUÇİN	ÖNYARGILAR	16
Eray VELİ	BERRIN TAŞ YAŞAMI	17
	İNSANCIL ATÖLYESİ ŞİİR ÇALIŞMASI	22
Eylem CAN-İnci AYDIN	ERTUĞRUL ÖZKÖK'ÜN GÜLÜMSEYEN YÜZÜ	23
Dilek YILMAZ	ERTUĞRUL ÖZKÖK'ÜN NÜKTESİ!	25
Esma ÇAVUŞOĞLU	KÜÇÜK KABAĞIM (ŞİİR)	26
Temel DEMİRER	O PAMUK'A İLİŞKİN: "YUMMA GÖZÜN KÖR GİBİ!"-III	27
Ahmet NECDET	ÇEVİRİ ŞİİR SULARINDA KENDİMLE BİR SÖYLEŞİ	32
Anıl MERİÇELLİ	ÖLÜM HEP AKLIMDA (ŞİİR)	34
H. Yusuf DEDE	ÇOCUĞUN İNCİ DÜŞÜ (ÖYKÜ)	35
Berrin TAŞ	ÖZLEYİŞ (ŞİİR)	40
Cengiz GÜNDOĞDU	YILDIZ GÜNCESİ	41

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez

Sahibi ve Yazı İşleri Sorumlusu
BERRİN TAŞ

Kurum Yazmanı
ŞADİYE GÜLE

Kapak Tasarımı
ve Ofset Hazırlık
DENİZ SARAÇ

Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU

Kapak Resmi
ÇİĞDEM İSTANBULLU
"Talas'ta Sonbahar"/1999
Tuval Üzerine Yağlıboya 50x60

Baskı
ILICAK MATBAASI

Dağıtım
DOĞAN DAĞITIM A.Ş.

Adres: Kuçükparmakkapı, İpek Sok. Zafer Han No 10 Beyoğlu-İstanbul
Tel /Fax. (0212) 249 80 19 E-mail: insancil@insancil.com
Atölye Adres: İstiklal Cad. Mustafa Katip Çelebi Mah. Tel Sk. No.20/4 Beyoğlu - İstanbul

SAYI: 144 **ABONE KOŞULLARI** **ISSN 1300-4158**

Yurtiçi yıllık abone bedeli 24.000.000 TL
Yurtiçi ödemeler için
T.İş Bankası Cağaloğlu-İstanbul Hesap No 1095 437905
Posta Çeki 666043

Yurtdışı yıllık abone bedeli 70 Euro ya da 70 $
Yurtdışı ödemeler için
T.İş Bankası Ataköy-İstanbul 1137 30100317 9305 (Euro Hesabı)

Ödemeler Berrin TAŞ adına yapılacaktır.

ÖLÜ CANLAR ÜSTÜNE - III

İnsancıl Atölyesi, Yazarlık Semineri'nde, çalışmalarını sürdüren katılımcılar, *Gogol*'un *Ölü Canlar* romanı üstüne bir değerlendirme yaptılar. *Ölü Canlar*, katılımcılarla okundu. Daha sonra değerlendirmeye geçildi. Her katılımcı üstlendiği bölümü, katılımcılara sundu. Sunum tartışıldı. Sunumun son biçimini İnsancıl'da yayınlıyoruz.

Katılımcılar: Ebru Aktel, İsmet Alıcı, İnci Aydın, Eylem Can, Nalan Çelik, Cengiz Gündoğdu, Özgüç Güven, Pelin İstanbulluoğlu, Hira Selma Kalkan, Mustafa Özmen, Nuray Parlak, Eşref Yeşil, Ferit Sarı, Hilal Soydan, Mustafa Tabak, Medet Turan, Eray Veli, Yeşim Yıldırım.

Önerimiz Sözlüklere Çiçikov Maddesi

En sonunda Çiçikov sahtecilikle de olsa amacına ulaşmıştır. Zengin olmuştur. Çiçikov zenginleşince, evlenip çoluk çocuk yetiştirecektir. Düzenli bir hayatı olacaktır. Kendisi buna inanmaktadır. Bu aslında yanlış yoldan gidip doğru yere varmayı ummak gibi yabancı bir şeydir. Çiçikov, zengin olunca zevke sefaya düşer, eğlencelere kaptırır kendini. Üstelik, zenginleşmekle beraber, hazımsızlık ve uykusuzluk da çekmeye başlar. Nitekim romanda zenginlik, abartılı ölçüde yemek yemek ve şişmanlık ile simgelenmiştir. Dolayısıyla Çiçikov'un da zenginleşmekle beraber hazımsızlık, bunun da sonucu olarak uykusuzluk çekmesi tutarlı birer sonuç oluşturmaktadır.

Yazar, Çiçikov'un yaptığı sahteciliklerde herhangi bir kimsenin servetini ya da parasını çalmadığını, yalnızca elindeki olanakları kullandığından, ara sıra hepimizin böyle yaptığından söz eder ve ardından şöyle der: *"İnsanın dört bir yanı sahtecilerle çevrili olduğu ve adım başında pahalı lokantalara, cigan orkestralarının neşe kattığı danslı toplantılara, maskeli balolara rastlandığı bir çağda başka türlü davranmak kolay mı? Herkesin bu çeşit yaşamı gerçekleştirmeye çalıştığı ve modayı izlediği bir sırada, bütün bunlardan el ayak çekmek gerçekten zordur."* Yazar bu cümlesi ile, Belinski'nin roman geneli için söylediği gibi, *"yaşamın acı bozukluğunu"* sergileyerek, bilinçli ya da bilinçsiz, gelip sisteme dayanmıştır. Fakat burayı kurcalamamıştır.

Bu sıralarda, Çiçikov'un karıştığı sahtecilik olayı ayyuka çıkmış, *"Çiçikov'un geçmişi didik didik edilmiş, geçmişteki sahtecilikleri bir bir öğrenilmiş; zavallı Çiçikov'un sadece kendisinin bildiğini sandığı gizler, resmi makamların eline geçmiştir."* Çiçikov ise olan bitenden henüz habersizdir.

Romanın birinci bölümünün sonlarında, N ilinde iken, ölü canlar ticareti yaptığı yolundaki söylentilerin ortaya çıkması üzerine korku ve telaş ile apar topar N ilini terkeden Çiçikov, bu kez, yüksek ve yetkili bir yerde görevli olduğu anlaşılan *"yakın bir arkadaşından" "Sayın Beyefendi"* diye başlayan bir mektup alır ve hakkında *"hukuki tatsızlıklar"*ın çıkacağını öğrenir, fakat bu uyarıyı umursamaz. Hatta mektubu gönderen yüksek ve yetkili kişinin bu "jest"ine karşılık sadece *"ne zeki adam"* deyip, yeni ısmarladığı giysiyle oyalanır. Çiçikov değişmiştir. Kendine ve konumuna büyük bir güven beslemektedir. Yeni giysisini pek beğenen Çiçikov, üzerindeki yeni giysisiyle ilkin kimi ziyaret edeceğini düşünürken, yaka paça Genel Valiye götürülür ve kendini hapishanede bulur. Çiçikov tam bir yıkıma uğramıştır. Hapishanede saçını başını yolar. Ağlar çırpınır. O soğukkanlı, nabza göre şerbet veren Çiçikov yoktur artık. Çiçikov'u hapishanede ziyaret eden Murazov bile, yakın zamana kadar neşeli ve uçarı biri olarak tanıdığı Çiçikov'un bu acınası durumunu izlerken üzüntüye kapılmaktan kendini alamaz. Çiçikov, malını mülkünü kaybetmekten dolayı ağlayıp yakarırken Murazov ona şöyle der: *"Zavallı Pavel İvanoviç! Kazanmış olduğunuz paradan başka hiçbir şey düşünmüyorsunuz hâlâ. İçinde bulunduğunuz durumun ne denli korkunç olduğunu bile anlayamıyorsunuz."* Oysa Çiçikov, hiçbir zaman kendisini yaşamamıştır ki, bu durumda kendisine yansın! Nitekim Çiçikov'un kendi deyişi ile, yaşamı dalgalara kapılmış bir kayığa benzemiştir. Çiçikov, kendisini ziyarete gelen Murazov ile hapishane içinde yaptığı uzun konuşma sonunda bu kaypak yaşamı bırakmaya, resmi memurların eline geçen parasından kurtarabildiğini aldıktan sonra *"iyi insanların bulunduğu gösterişsiz bir yere yerleşmeye"* ikna olur. Bunun üzerine Murazov, başlangıçta sadece suçunu hafifletmek için elinden geleni yapacağına söz vermiş iken, bu durumda onu kurtarmak için elinden geleni yapacağına söz verir.

Bu arada Çiçikov'u kurtarmak için dört bir yandan çalışmalar da başlatılmıştır. Daha önce altı kez sınırdışı edilmesi istenmiş becerikli bir avukat, üst kademedeki memur ve yetkilileri birbirine tutuştura-

rak, günümüzdeki deyişi ile "suni gündem" yaratarak, yasal olmayan yollardan yasal sonuçlar elde etmek uğraşını büyük bir başarı ile yerine getirir. Avukatın çevirdiği oyun üzerine birbirine giren yüksek mevkideki kişilerin birbirlerine karşı ileri sürdükleri akıl almaz iddialar birer dosya haline gelir, Çiçikov'un dosyası da biriken bu dosyalar arasında bir yerlere sıkıştırılır. Bütün dosyalar getirilip önüne yığıldığında Genel Vali, saçını başını yolacak gibi olur. Nitekim kafası, sorumlu olduğu bölgede başgösteren ve derhal çözüm bekleyen daha büyük sorunlar ile meşguldür. Bu nedenle, Çiçikov'un dosyası ile gerektiği gibi ilgilenemez. Zaten, rüşvetçi ve aynı zamanda becerikli bir memur olan Semosvitov da, Çiçikov aleyhine olan önemli delilleri bu arada yok etmiştir. Üstüne üstelik Çiçikov'un serbest bırakılması için Genel Vali'ye baskı kuran Murazov, Genel Vali'nin başgösteren açlık sorunu için kendi ambarlarında bulunan yüklüce tahılı bu bölgelere göndereceğini, batıl inançlar uğruna silahlanarak bölgede sorun yaratan örgüt yetkilileri ile görüşeceğini belirtmesi üzerine Genel Vali, Çiçikov'un serbest bırakılmasına razı olmak zorunda kalır.

Sonuç olarak Çiçikov, evraklarını ve parasının tamamını geri alır ve serbest bırakılır. Ne yazık ki, Çiçikovlar o günden beri hep serbest bırakılageliş-lerdir. Sözlüğe Çiçikov maddesi eklenip karşılığına "serbestbırakılageliş" konması gerekmektedir dersek çok mu abartmış oluruz!..

19. Y.Y. Osmanlı Rus Toplum Yapısı Arasındaki Benzerlikler

Sanayi devrimini gerçekleştirmiş Batı, ekonomisini hızla ilerletirken diğer ülkeler bunun gerisinde kalmışlardı. 19. y.y. boyunca Rus toprağında modernliğin en berrak ifadesi St. Petersburg, Osmanlı topraklarındaysa İstanbul'du.

Petersburg ve İstanbul

Henüz 18. yy.'da Petro, Rusya'nın başkentini burada, pencereleri Avrupa'ya açılan bu yeni şehirde kurarak yüzyıllara dayalı bir geleneği ve dinsel havası olan Moskova'nın işini bitirmek istiyordu. Rus tarihi, tertemiz bir sayfada, yepyeni bir başlangıç yapmalı diye düşünüyordu. Bu sayfalarda yazılanların tamamı Avrupai olacaktı. Bu nedenle Petersburg'un kuruluşu baştan sona İngiltere, Fransa, Hollanda ve İtalya'dan getirilen yabancı mimar ve mühendislerce tasarlandı. Tüm kentleri ortaçağdan kalma eğri büğrü dolambaçlı sokaklarla dolu Rusya'nın alışık olmadığı bir tarzda geometrik ve düz hatlıydı. Kent büyüdükçe, gösterişli dış mekanlar, diplerdeki teneke mahalleleri saklar oldu. Rejimin, imparatorların, bol süs kullanarak örtbas ettikleri bir kent durumuna geldi Petersburg.

I. Nikolas saltanatı bu yüzyıla rastlar. Rusya tarihinin en karanlık devirlerinden biridir. Siyasi polis örgütünü geliştiren I. Nikolas, şehri bir "polis devleti"nin en tipik örneği durumuna getirdi. Saltanatı sırasında binlerce insan gizli duruşmalarla, göstermelik bir yargılamaya bile gerek duyulmadan idama gönderiliyordu. Dostoyevski'nin, İnfaza otuz saniye kala bağışlanması bunun en tipik örneğidir. Kat kat sansür düzenleri kurulmuş, okullar ve üniversiteler muhbirlerle dolmuş, tüm eğitim sistemi felç edilmiş, tüm *"düşünce suçluları"* hapse tıkılmış veya sürgüne gönderilmişti.

Aleksander Herzen, rejimin betimlemesini şöyle yazar. *"Avrupalı olmayı bıraktı ama Rus da olmadı. Her özgürlük çığlığını, her ilerleme düşüncesini kovuşturmak dışında hiçbir şey yapmadı."*

Nikolas'ın bu tavrı, ABD ve Batı Avrupa ekonomilerinin kalkışa geçtiği bu dönemde Rusya'nın yerinde saymasına neden oluyordu.

Nevski bulvarı, sokağın düzlüğü, ferahlığı ve modern üretimin henüz ortaya çıkarmakta olduğu tüketim malların sergilemesi açısından önemliydi. Yabancı mallar (Fransız modası ve mobilyaları, İngiliz tekstili ve eyerler, Alman porselen ve saatleri) burda satılırdı. Dükkân tabelalarından çoğu İngilizce ve Fransızca yazılıydı.

İstanbul'daysa durum I. Nikolas dönemlnden pek de farklı değildi. Çökmek üzere olan dev bir imparatorluğun, Batılılaşmanın ince çıtasıyla ayakta tutmaya çalışıyordu. Batılı okullar ve medreselerden çıkan iki zıt kuşak arasında çatışmalar doğuyordu. Dönemin ünlü okulu Mekteb-i Sultani yani bugünkü Galatasaray lisesinde Fransızca eğitim veriliyor, pozitivist dünya görüşünü savunan yazarların kitapları okutuluyordu. Okuldan çıkan aydınlar, medreselerden çıkanlara oranla daha özgürlükçü oluyordu. Tahta yeni çıkan II. Abdülhamit'in desteklediği batılılaşma fikri, bu aydınlarca da savunuluyordu. Önce meşrutiyeti ilan eden Abdülhamit, özgürlük ortamından korktu. Millet meclisini kapatıp, basının sesini susturdu.

Abdülhamit'in yaratmaya çalıştığı baskıcı ortamda, herkes birbirinden korkar olmuştu. Aradan çıkan cılız başkaldırılar ise sürgünlerle, ölümlerle susturulmuştu. Halk paranoyaklaşmış, ölü bir yığına dönmüştü.

Aydın kesimin yanı sıra, bunlardan habersiz yaşayan, çaylar balolar düzenleyen, yamuk yumuk Fransızca konuşarak piyano çalan, ropdöşambrını giyerek, *"muasır medeniyetler"* düzeyine gelmekten söz eden bir yığın da vardı.

Monşer gençliği bu dönemde türedi. Pera Os-

manlının, Nevski bulvarıydı bir anlamda. Işıltılı caddede, yabancı ürünlerin süslediği vitrinleri gezerken, kimsenin aklına, dar arka sokaklara göz atmak gelmiyordu.

Yabancı Dil

Tanzimat fermanıyla başlayan batılılaşma hareketi, kendi dilini bile konuşamayan insanlarda bir yabancı dil merakı başlattı. Memurluk da, işe alınma ve yükselme aracı olarak büyük önem kazandı. Varlıklı aileler, çocuklarına yabancı dil öğretmek için mürebbiye tutarlardı. Bu arada türlü görevlerle Avrupa'ya giden yüksek memurlar çocuklarını da birlikte götürüyorlardı. Bunun dışında, Türkiye'de Fransızca öğretim yapan okullarda öğrenciler yabancılarla ve Avrupa kültürüyle yakın ilişki kurmaya başladılar. Fransızca öğretim yapan Galatasaray Lisesi kültür hayatımızda köklü değişiklikler başlattı. Çeviri hareketi hız kazanırken, modernleşme sevdasına düşen, konuşmalarının arasına yarım yamalak Fransızca sözcükler sıkıştıran, balolarda, davetlerde boy gösteren yeni alafranga züppe tipler de ortaya çıkar. Bunlar edebi eserlere yansır.

Gogol'un *Ölü Canlar* romanında da böyle bir ortam çıkar karşımıza. Kokteyl Fransızcası konuşarak, çevresini etkilemeye çalışan bu tiplere bizim romanlarımızda da rastlamak mümkün. Mürebbiyelerden öğrenilen Fransızca, özellikle kadınların, iyi eş bulmaları, katıldıkları davetlerde ortama uyum sağlamaları açısından önemlidir. Eserde kadınların dillerini hafifletmek için Rusça sözcüklerin yarısını kullanmadıkları, bunların yerine Fransızca sözcükleri yeğledikleri belirtillr.

Gogol yüksek tabakadan okurları içinse şunları söylüyor. *"Kendileri doğru dürüst bir Rusça sözcük kullanmazlar. Ama Fransızca'yı, Almanca'yı, İngilizce'yi o kadar çok konuşurlar ki telaffuzlarında bile yanlışlık bulamazsın."*

Yurtseverliklerine de denecek bir şey yoktur bu insanlann. Yazlıklarda yaptırdıkları kulübeler Rus zevkine göredir. Bu da yeter de artar. İsterler ki Rus dili, gerektiği anda bulutlardan iniversin, hiç çaba harcamadan dillerine şıp diye oturuversin ve onlara yalnız ağızlarını açmak kalsın.

Eserde karşımıza çıkan tiplerin çoğu Batıyı şekil olarak benimsemiş ancak özümseyememiş tiplerdir. Kütüphanelere alınan kitaplar, kimsenin okumadığı, yalnız abone olunduğu için devamlı alınan dergiler. Aynı dönemin bizdeki yansıması pek farklı değildir. Kütüphanesinde on üç santmilik boş yer olduğu için, kitapçıdan en kalın ansiklopediyi isteyen alafranga züppe, albay Koşkaryev'in 'domuzculuk' başlıklı kitaplarıyla olduğu kadar ilgili ancak.

Tuvalet ve Süs

Gerek Halit Ziya Uşaklıgil'in romanlarında gerekse öteki eserlerde, süs ve tuvalet eşyası kullanan kahramanlar çoktur. Bu durum giysilerde olduğu gibi aşırı derecede Avrupalılaşmaya çalışan alafranga tiplerden çok fazla görülür. Bazı bayan karakterlerin tek amacı süslenmektir. Aynanın karşısında iyice boyanıp süslenmek, makyaj yapmak, daha genç, daha güzel görünmeye çalışmak, balolarda en gözde olmaktır amaç. Bu amacı gerçekleştirenlerin yanısıra gülünç duruma düşenler de vardır. Çiçikov bir baloda gördüğü kadınların güzelliklerinden etkilenerek bulunduğu yeri Paris'e benzetir. Korseyle ustaca sıkılmış beller, kapatılan kusurlar, iri fiyonklu süslü tuvaletlerle N kentinin şişman kadınları, birer zarafet abidesine dönüşürler.

Piyano

Gogol'un *Ölü Canlar* adlı eserinde, zengin Rus evlerinin en az koltuk kadar önemli bir mobilyasıdır piyano. Tembel parmaklar, piyanonun tuşları üzerinde gezinir, Rus'u hayal dünyasının en yüksek noktasına çıkarır. Sadece Konstanjoglo'nun eşinin piyanoya ve mürebbiyeye bakışı farklıdır. Müzikle uğraşmama nedeni, kızını yabancı bir mürebbiyeye teslim etmemek.

Mürebbiye ve piyano birbirinden ayrılmazdı. Piyano varsa, piyanoyu ve Fransız asaletini öğretecek bir mürebbiye de gerekirdi.

Alafranga yaşayışa önem veren kültürlü ve zengin Türk evlerinde mürebbiyeden başka ve mürebbiye ile birlikte vazgeçilmez unsurdur piyano.

Geçmişi 14. y.y.'a kadar uzanan piyano, Tanzimat'tan sonra Türk evlerinin önemli bir parçası, vazgeçilmez bir mobilyası haline gelmiştir. Peki niçin piyona da keman veya obua değil? Batılı enstrümanlar içerisinde en geniş yer kaplayan, salon takımıyla en rahat uyum sağlayan piyano, zengin sınıfın gösteriş yarışı için birebirdir. Evi ziyarete gelen "asil" konuklar yalıların geniş odalarında otururken keman veya obuayı göremeyebilirler ancak piyanoyu fark etmemek mümkün değil.

Vazo Önünde Sonunda Kırılacak

Ölü Canlar, epik bir romandır. Gogol'ün Çiçikov'la çıktığı yolculuk, Rus gerçeğinin aranışıdır. Şöyle der Gogol; *"Niçin susmalı. Gerçekleri yazar da yazmazsa kim yazacak."*

Gogol, *Ölü Canlar*'da tekilden genele başarılı bir geçişle eserini evrenselleştirmiştir. Karakterler anlatılmamış, eylem içinde gösterilmiştir.

Gogol, romanın kurgusunda örnek olabilecek yöntemler kullanmıştır. Sözgelimi, N kentinden Petersburg'a şöyle bir çıkışla geçilir. Çiçikov, N kentin-

den kaçmıştır. Memurlar Çiçikov'un kim olduğunu konuşmaktadırlar. Posta müdürü, Çiçikov diye yüzbaşı Kopeikin'in öyküsünü anlatır. Bu çıkışla Rusya'nın bir başka yanı görünür.

Posta müdürünün, bir memur gözüyle uydurduğu öyküyle gördüklerimiz: Petersburg sokaklarında para su gibi akmaktadır. Komisyon başkanı lüks içinde yaşamaktadır. 1812 savaşının gazilerinden Kopeikin'se cebinde sadece birkaç ruble vardır. Kopeikin lüks bir hayat özlemektedir. Savaştaki hizmetleri karşılığı hak ettiğini düşündüğü parayı komisyondan ister. Hükümet Paris'tedir. Ordu savaştan dönmemiştir. Kopeikin gibi askerler için yurtta hiçbir hazırlık yapılmamıştır. Yurt sevgisi yalandır, yarar üzerine kuruludur, kullanılmaktadır.

Kopeikin komisyon başkanının evinde tedirgindir; *"adamcağız bir vazoyu dirseğiyle devirme korkusu içinde bir köşeye siner."* O devirmekten korkadursun, vazo önünde sonunda devrilecektir. Aristokrasiyi simgeleyen vazoyu, *Budala*'da Mişkin kıracaktır. Savaş gazisi Kopeikin, istediği parayı alamaz. Diretmesi üstüne hapisle korkutulur.

Gogol *Ölü Canlar*'da genel bakışla tekil bakış diyalektiğini ustalıkla kullanır. Bir örnek vermek gerekirse, eserin başında, N kentinde bir hanın kapısından içeri yaylı bir arabanın girdiğini görürüz. Bu tekil geneli de kapsar. Gogol bu tür arabalara kimlerin bindiğini anlatır. Daha sonra yine tekile döner. İki kişi araba üstüne konuşur. Örge başlamıştır.

Keyfi olmayan sıkı örgelerle Gogol, kurguyu sağlamlaştırır. Örgelerin katkısıyla karakterler capcanlı girerler romana.

Gogol, Çiçikov'u tanıtmadan önce mekan, nesne, kişi ayrıntıları betimler. Güzel, küçük, yaylı araba, N kenti merkezindeki hanın büyük kapısından içeri girer. Bu çeşit arabaların kimlerce kullanıldığı anlatılır. Arabada oturan kişinin görünüşü, arabanın kente girmesiyle beliren ilgi aktarılır. Paralel kurgularla anlatım güçlendirilir. Hanın dış görünümünden, odalardan, yemek salonundan ayrıntılarıyla sözedilir. Yeni gelen bayın, N ilinin büyük memurlarına, sağlık durumuna, ilgisi hali tavrı belirir. Bu ayrıntılar okuyucuyu Çiçikov'a hazırlar. Sonunda Pavel İvanoviç Çiçikov tanıtılır.

İnsan Doğa İlişkisi

Çiçikov, Kostanzhoglo'nun çiftliğine gelir. Çiftliğe yaklaştıkça görünüm değişir. Ekilmiş tarlalar, bir bölümü yeni dikilmiş küme küme fidanlar, gene ekili tarlalar, genç ormanlar, yaşlı ormanlar. Köyün görüntüsü bir kenti andırmaktadır. Çiçikov köy sahibinin bu işin ustası olduğunu düşünür. Birazdan Kostanzhoglo görünür. Canlı bakışlı ve ateşli hırçın yaratılışlıdır. Böylesine düzenli bir çiftliğin sahibi Kostanzhoglo toprağı seven, çalışkan bir adamdır, doğasıyla, çiftliğiyle uyum içindedir.

Çiçikov, Hlubeye'nin çiftliğini almaya karar verir. Kostanzhoglo kendisine yardım edecektir. Beraber Hlubeye'nin çiftliğine giderler. Yol boyu görünüm değişir. Ormanların yerini çalılıklar, sürülmüş toprakların yerini tek tük buğdaylar gözüken çorak topraklar almıştır. Köyün yeri çok güzel olmasına rağmen bakımsızdır. Ev sahibi belirir. *"boyun bağı eski modaya göre bağlanmıştı. Ceketinde büyük bir yama çizmesinde koca bir delik vardı."*

Gogol daha görünümü anlatırken ayrı bir karaktere geçeceğini belirler. Verimsiz topraklar yamalı ceketle giydirilir. Bu bakımsız arazide Kostanzhoglo daha fazla kalamaz. Gogol insan ile doğayı başarılı bir anlatımla ilişkilendirir.

Gogol, ikinci bölüme, Rusya'nın uzak bir bucağından bahsederek başlar. Bakana "tanrım ne görünüş" dedirtecek doğa güzellikleri betimlendikten sonra bir beyin malikânesi anlatılır. Bu bey Tientietnikov'dur. Çağlayanlar, akarsular, sellerle canlandırılan coşkun doğadan, Tientietnikov'un miskinliğine, kaygısızlığına geçilir. Doğa örgüsü, Tientietnikov'un mizacı ile sonlandırılır.

Romanın bütün kurgusu nednesellik ilişkileriyle örülüdür. Yazar Çiçikov'u, Nozdriev'in evinden hızla kaçırır. Çiçikov canını zor kurtarmıştır. Araba hızla uzaklaşır. Bu sırada Selifan'ın iç konuşmasından altların aç bırakıldıkları anlaşılır. Birden altı atlı bir arabayla çarpışırlar çarpılan arabadan bayan çığlıkları gelir. Arabayı öteki arabanın dizginlerinden kurtarma çabası, dizginlerin adamakıllı karışmasıyla sonuçlanır. Bu kargaşa anında Çiçikov gözlerini arabadaki onaltı yaşındaki genç kızdan alamaz. Bir süre sonra karışan dizginler çözülür, arabalar yollarına devam ederler. Çiçikov düşüncelere dalar, genç kızı düşünür. Tasarılarda bulunur. Yaklaşılan Sobakeviç'in çiftliği onu bu düşüncelerden uzaklaştırır. Yazar Çiçikov'la genç kızı karşılaştırmak için araba kazasını kurgulamıştır. Bu biçim ayrıntılar eserin gerçekliğini pekiştirir.

Gerçekçilikten Ayrılış

Ölü Canlar'ın son bölümünde yozlaşmanın nerelere kadar yayıldığını görürüz. Sistemdeki yozlaşmayı, tanıyı doğru koymadan ancak tüm bulgularıyla gösterir bize Gogol. Bu anlamda gerçekçidir. Gerçekçi oluşu, derin gözlem gücünden gelir. Olguları ve kişileri gerçekte olması gerektiği gibi çizer. Pek çok yerde karakterler tip olmuşlardır. Son bölümde karşımıza çıkan Murazov ve Prens karakterlerini ele alacak olursak; her ikisi de gerçekçi bir gözlemin ürünü olarak çıkar karşımıza. Murazov ve prens gibi karakterlerle kimi zaman hayatın içinde

kimi zaman gerçekçi edebiyatın örneklerinde karşılaşırız.

Prens gibi üst tabakada yer alan rahatları yerinde kendi değerleriyle eylemleri çelişmeyen ilk bakışta ne hoş ne anlayışlı insan diyebileceğimiz insanlardır bu tipler. Kimi devlet dairelerinde işine dört elle sarılan müdür olarak karşımıza çıkar. Rüşvet önerildiğinde utancından yüzü kızaran, bunu sisteme olan inançları nedeniyle bir hakaret kabul eden, zaten aileden varsıl rüşvet almaya ihtiyaç duymayacak kadar lüks içinde yaşamasını sağlayacak, düzenli geliri olan memurlardır bu tipler. Sistemin yarattığı adaletsizliği normal kabul ederler. Sistemi sorgulamaz, gidişatın çöküşe doğru olduğunu kaçınılmaz bir şekilde görürler. Çözümün kişilerin kendilerini düzeltmesiyle olacağına inanırlar, prens gibi. Gogol, prensin ağzından, prensin memurlarına çektiği söylev ile Rus halkına seslenir. Kişilerin, Prens'in nasıl prens olduğu, hangi adaletsiz mekanizmada üst tabakada yer aldığı, neden birilerinin alt tabakada olduğu sorgulanmaz. Gogol, yalnızca olanı gösterir bize tüm gerçekliğiyle.

Murazov karakteri adeta bir kahraman gibi çıkartılır karşımıza. Gogol'ün kendisi gibi mistik duyguları, inançları olan bir karakterdir Murazov. Adaletsiz yasaları çiğnemeden hangi yolla zengin olduğuna değinilmez. Milyonları olduğunu biliriz. Ermişlere yakışır tavırla birilerine inandığı şekilde doğruluk ve tanrı yoluna girmeleri için öğüt verirken çıkar karşımıza. Yaptığı özveriler -açlığın baş gösterdiği bölgeye hiç bir maddi karşılık beklemeden ambarındaki erzağı vermesi gibi- sistemin devamını sağlamak içindir. Böyleleri aslında pek bir şeylerin değişmesini istemezler. Zenginliklerine zenginlik katmaya daha fazla sömürmelerine sistem izin vermiştir bir kez. Yasaların ve silahlı güçlerin kendisine izin verdiği soygundan payını alır. Ancak zenginliğinin kaynağının dürüstlük ve çalışmak olduğuna kendisi de inanır. Zor durumdaki Glubuyev'e kendisini tanrıya adamasını öğüt verir. Bu öğüdü romanda sonuç verir gibi görünür. Ancak gerçek hayatta karşılığını bulması mümkün olmayacaktır. Gogol bu anlamda gerçekçi çizgiden ayrılır. Kendi hayatında yaptığı gibi.

Ölü Canlar'ın matematiği işte burada aksar.

NİLÜFER ÖNDİN
Biçim Sorunu
Varlıkta, Bilgide, Sanatta
Hazırlanıyor..

İNSANCIL YAYINLARI

BİR KUŞUN PORTRESİNİ YAPMAK İÇİN

Önce bir kafes çizin
Kapısı açık olsun
Sonra kuş için
Hoş
Sade
Güzel
Yararlı bir şeyler çizin
Daha sonra tuali bir ağaca yaslayın
Bir bahçede
Bir koruda
Bir ormanda
Bir ağacın arkasına saklanın
Kımıldamaksızın
Ses çıkarmaksızın
Bazen çabuk gelir kuş
Fakat
uzun yıllar beklemek de gereke-bilir
Karar vermeden önce
Cesareti yitirmeden
Bekleyin
Gerekirse yıllar boyu bekleyin
Kuşun gelişinin çabukluğunun ya da ağırlığının
Resmin başarısıyla hiç-bir ilgisi yoktur
Kuş geldiğinde
Eğer gelirse
En derin sessizliği koruyun
Bekleyin ki kuş kafese girsin
Ve kafese girdiğinde
Kapatın kapısını fırçayla yavaşça
Sonra
Kuşun tek bir tüyüne zarar vermemeye
dikkat ederek
Kafesin parmaklıklarını tek tek silin
Daha sonra en güzel dallarını seçerek
Bir ağacın portresini çizin
Kuş için
Yaprakların yeşilini ve rüzgarın tatlı serinliğini
Güneşin tozunu
Ve yazın sıcağındaki otçul hayvanların
gürültüsünü çizin
Ve bekleyin ki kuş ötmeye karar versin
Eğer kuş ötmüyorsa
Kötüye işaret
İşaret ki resim kötü olmuş
Ama ötüyorsa iyiye işaret
İşaret ki resmi imzalaya-bilirsiniz
O halde yavaşça kuşun tüylerinden
bir tane koparınız
Ve resmin bir köşesine adınızı yazınız.

Jacques Prevert
SÖZLER 1945
Çeviri: Halidun ŞEN

BİLİMİN ÖZELLİKLERİ VE TOPLUMA YANSIMALARI

Cihan DURA

İnsanoğlu bilimleri niçin oluşturdu?

İçinde yaşadığı evreni ve kendisini tanımak ve açıklamak için! Genel bir anlatımla, şu soruların doğru yanıtlarına erişmek için:

İnsan nedir? Toplum nedir? Yaşam doğa ve uzay nedir?

İnsanoğlu kuşaklar arası bir süreçte durmadan bilgi toplar, bilgi üretir. Ancak toplayıp ürettiği bilgilerin "bilimsel" olması gerekir. O zaman şu sorunun yanıtı büyük önem taşır:

İnsan bilimsel bilgiye nasıl erişir?

Bunun yanıtı araştırılırken, önce "bilim nedir" sorusuna, oradan da "nasıl bilimsel olunur" sorusuna varılır. Bilim bir "bilgiler bütünü"dür. Ancak hemen eklemek gerekir. Bilim olgular arasında ilişki kurmayı amaçlayan, sistemli bir bilgiler bütünüdür.

Bir bilgiyi "bilimsel" yapan özellikler vardır. Bunlar da "bilimsel yöntem"le ve toplumsal yaşamla yakından ilişkilidir.

1) Bilimsel bilgi *nesnel*dir.

Bilim önyargıdan ve çıkar kaygısından bağımsızdır. Olguları, nasılsalar, öyle anlatır. Bilim adamı bir bilgiyi oluştururken, kendi tutkularından sıyrılır. Gördüğünü, kendi çıkarı ya da başka, örneğin toplumsal bir çıkar için çarpıtmaz. Eğer görüşüne herhangi bir tutku karışırsa, güvenilmez olur.

Olguların gerçekliğini, bir otorite de değiştiremez. Eğer değiştirmişse, bilim nesnel olmaktan, bilim olmaktan çıkar. Bu nedenlerdir ki Galileo, Engizisyon'dan çıkarken, *"yine de dönüyor. Dünya"* demiştir.

Nesnelik kaygısı, ölçme yapmayı gerektirir. Bilim adamı, Galileo'nun ünlü öğüdünü uygulamaya çalışır: *"Ölçülebilir olan her şeyi ölçün ve henüz bu niteliği kazanmamış şeyleri de ölçülebilir hale getirmeye çalışın"*

Bilimsel nesnelliğini bilimsel yöntem sağlar. Çünkü bilimsel yöntem bir görüşün doğru olup olmadığı hususunda verilecek son kararı, doğaya bırakır. Doğada ise ne önyargı vardır, ne de çıkar kaygısı. Ayrıca sınama, hipotezlerin ölçülebilir kavramlardan oluşmasını gerektirir. Bulguların nesnelliği bu işlemle de pekişir.

Bilimsel nesnellik pek o denli doğal değildir, İnsanda. Bertrand Russell'ın (*Bilimden Beklediğimiz,* Varlık Yayınevi, İst. 1962) vurguladığı gibi, görüşlerimizin çoğu gerçek olmalarını istemekle, gerçek olduğunu sandığımız düşüncelerdir. Aramızdaki en akıllıların bile fikirleri, ateşli ve hırslı kanılarla dalgalanan bir okyanus gibidir.

2) Bilimsel bilgi *genel*dir.

Bilim "genel olan"la, "sürekli olan"la, her yerde ve her zaman tekrarlananla ilglenir. Klasik bir formüle göre bireysel veya özel olanın bilimi olmaz: ancak "genel olan"ın bilimden söz edilebilir.

İnsan genel fikirler sayesinde düşünür. Genel bilgileri, dedüksiyon yoluyla "bireysel-özel" olana uygular. Genel yasaların bilgisidir ki insanın doğa güçleri üzerindeki egemenliğini belirler. Auguste Comte'un yaptığı şu sınıflamada bilimler gittikçe azalan bir genellik derecesine göre sınıflanmıştır: Matematik, Astronomi, Fizik, Kimya, Biyoloji, Sosyoloji.

İnsan aklının tatmin olabilmesi için, genelliğin aynı zamanda evrensel olması gerekir: Genelliğin evrensel olmasından maksat, hiçbir istisna kabul etmemesidir. Bu takdirde insan, genelliği bir zorunluluk işareti olarak mütalaa edebilir. *"Zorunluluk, doğa ile zihin arasında kurulu olan bir köprüdür".*

Bilimsel genellik niteliği bilimsel yöntemle ilişkilidir.

Nasıl mı? Şöyle: Bilimsel yöntem, olguları betimler ve açıklar. Betimleme gözlem ister. Araştırmacı betimleme sırasında olgular hakkında kavramlar oluşturur. Bunun için, genellemeye başvurur: Aynı türden olguların ortak özelliklerini aynı tasarımda toplar. İşte bu tasarımlar, kavramlardır. Özelliklerin ortak olması, kavramların tekrarlı ve sürekli, genel olması demektir. Kavramlar bilimin yapıtaşlarıdır. Dolayısıyla bilim de genel olur.

Açıklamaya gelince, o da biri deneysel öbürü teorik, genelleme yoluyla yapılır. Deneysel genelleme tek tek ilişkiler hakkında yapılan bir genellemedir. Teorik genelleme ise, deneysel genellemenin açıklanmasında kullanılır. Hedef tüm tekil ilişkileri açıklayan genel yasalara erişmektir. Bu yasalar bilimin harcıdır.

Bertrand Russell'ın bir benzetimiyle, ilk kez "ateş yakar" diyen insan, bilinçsiz de olsa bilimsel yöntemi kullanmış, bu yöntemin hem gözlem hem de genelleme konaklarından geçmiştir.

3) Bilimsel bilgi *nedensel*dir, eşdeyimle "determinist"tir.

Bilim adamı, her şeyden önce, olguların sebeplerini bulup öğrenmek ister. Olgular arasındaki sürekli ilişkileri ortaya çıkarmak!... Bu, onun sonul (nihai) hedefidir. Öyleyse olgularla, ancak açıklanabildikleri ölçüde ilgilenir. Asıl ereği, olguların nasıl olduklarından çok, neden öyle olduklarını izah etmektir. F. Bacon şöyle der: *Gerçekten bilmek, nedenleriyle bilmektir.*

Bir araştırmacı olguların nedenlerini, önce sezinlemeye çalışır. Bu sezilere "hipotez" denir. Her hipotez sınanmak için ileri sürülür; "Doğru mu, yoksa yanlış mı" diye. Bilim adamı bunların doğruluğundan, sonra gelen iki aşamada emin olur: Sınama ve teori. Görülüyor ki bilimin nedensellik özelliği, kullandığı yöntemle iç içedir.

Bilim aşağıdan yukarıya, sebeplere doğru bir hiyerarşi yaratarak gelişir.

Şöyle: x, y, z gibi özel olgular, araştırmacıya herhangi bir yasanın varlığını sezinletir. Eğer "sezinti"si doğru çıkarsa, olgular o yasanın ipuçlarıdır. Başka bir olgu takımı da, başka bir yasayı akla getirir. Bu, böyle sürüp gider. Derken bulunan yasalar da yeni ipuçlarına dönüşerek, endüksiyon yoluyla, genellik mertebesi daha yüksek yasaları sezinletir (Örnek: Einstein'ın "genel çekim kanunu" Newton'unkinden daha geneldir; çünkü yalnız maddeye değil, ışık ve enerjiye de uygulanabilir). Basamak basamak işte böyle bir sebepler hiyerarşisi kurulur. Bertrand Russell bütün bir bilimi kapsayan bu göz kamaştırıcı yapıdan, bilimin şu tanımına ulaşıyor: "Bilim son amacında bir mertebeler dizisi halinde sıralanmış önermeler takımından ibaret olup, en alt düzeyi özel olgularla, en üst düzeyi ise evrende her şeyi yöneten bir genel yasa ile temas halindedir."

Ancak ekleyelim ki bu olgunluğa yaklaşmış, yalnızca tek bir bilim vardır: Fizik!

4) Bilim *pozitif*tir.

Bilim bu dünyanın olgusunu, yine bu dünyadaki başka bir olgu ile açıklar. Aradığı nedenler doğa üstü bir irade, gizli güçler ya da gizemli erdemler değildir. Örneğin ekonomik gelişmeyi, bilgi ile, enflasyonu talep fazlasıyla, depremi faylarla açıklar. Bütün bu açıklayıcı olgular, yaşadığımız dünyaya ait olgulardır. İngiliz doğabilimcisi Charles Darwin, türlerin kökenine dair teorisinin kanıtlarını bu dünyadan toplamıştır. Buna karşılık, ondan öncekiler, her canlının Arş-ı Alâ'da ideal bir örneği bulunduğunu, yeryüzündeki tiplerin, onların birer soluk kopyası olduğunu ileri sürüyorlardı. Bu son tutum, biraz kılık değiştirmiş olarak günümüzde de geçerlidir.

Bilimsel yöntem, bilimin pozitiflik özelliğiyle uyumlu bir şekilde oluşturulmuştur.

Çünkü gözlemin konusu, bu dünyanın, yalnızca bu dünyanın verisi olan olgulardır. Hipotez ise yine aynı olgular hakkında ileri sürülür. Ancak şu koşul aranır. Hem ilgili olgular, hem de bunlar arasındaki ilişkiler "ölçülebilir" olmalıdır. Çünkü sınama (test) yapılacaktır. Açıktır ki bütün bunlar yaşadığımız dünyaya ilişkin kavramlardır.

5) Bilimsel bilgi, *eleştirici*dir.

Bilim adamı, yaygın kanılara ve kendi peşin hükümlerine karşı daima güvensizlik duyar; sıkı bir sınamaya tabi tutulmuş olanı, konudan anlayan kimselere de kendini kabul ettiren şeyi geçerli ve doğru olarak kabul eder. Bilim adamı, bilgilerinin yaklaşık olduğunun daima farkındadır ve yaklaşıklık derecelerini göstermeye de gayret eder. Bilgiyi tamamlayan şey, onun sınırlarının bilincinde olmaktır.

Bilim adamının bu tutumu, "eleştirici zihin" diyebileceğimiz kavramla anlatılır: Gerçek bir eleştirici zihin, doğruluğunu bizzat görüp kani olmadıkça, hiçbir savı doğru kabul etmeyen zihindir.

Bilim adamı, doğadan ve insandan kaynaklanan bu sakıncaları gidermek ya da azaltmak ereğiyle, kullandığı bilimsel yöntemleri sürekli geliştirir, gittikçe daha rafine hale getirir. Bilimsel yöntemi uygularken örneğin, gözlem sırasında doğru kabul edilen teorileri ve verileri kullanır. Ancak onlar bile yaklaşık ve sınırlı olabileceğinden, bu eksikliği yaptığı sınamalara özel tekniklerle yansıtır. Örneğin rastlantının, olasılığın, bilgi eksikliğinin,... rolünü hesaba katar. Hipotezini yeterli kanıt toplamadıkça "doğrudur" diyerek ileri sürmez. Kurduğu teoriyi sınamaya açık tutar. Demek ki bilimin eleştirici karakteri, bilimsel yöntem sayesinde pekişmektedir.

B. Russell eleştirici zihinden yoksun olanlara kimi örnekler verir. Mesela Piza profesörleri... Galileo tam profesörler vakur adımlarla dershanelerine giderken, biri hafif, öbürü ağır iki gülleyi Piza kulesinin tepesinden onların önlerine bırakıyordu. Her iki ağırlığın aynı anda yere varmasına karşın, profesörle *"Aristoteles'in hataya düşmesi olanaksızdır"* diyerek, olsa olsa gözlerinin kendilerini aldatmış olacağını söylüyorlardı.

Diğer örnekler politikacılar ve din adamları... Bir politikacı söylevini verirken, bir din adamı inancından söz ederken, olası hatasına hiç değinir mi? As-

la! Hele din adamları... Bunlar, bilimi, değişiyor diye hep küçümserler. *"bakınız bize"* derler. *"İznik toplantısında ne dediysek, hâlâ onu söylüyoruz. Oysa bilim adamlarının daha üç yıl önce söyledikleri, unutuldu gitti bile."* Burada din adamının eksikliği, "ardışık yaklaşıklık" denilen büyük ideayı kavramamış olmasıdır. Gerçek bilim adamı, bugün inandığı hiçbir şey hakkında "tümüyle doğrudur" demez. Onu kesin gerçeğe götüren yol üzerinde, bir konak olarak kabul eder. Eğer bilimde bir değişiklik olmuşsa, daha önce yapılan yıkılmamıştır; onun yerine gerçeğe daha yakın olanı kurulmuştur.

6) Bilimsel bilgi *sistemli*dir.

Evrende her şey birbirini tutup desteklediği için, sürekli ve zorunlu bağlantılar kurulması, azar azar tüm bilgileri birleştiren bir sistemin oluşturulmasıyla sonuçlanır. Realitenin tatmin edici bir izahı, ancak ve yalnız, böyle bir sistemle sağlanır. Bilim adamının esas ideali, az sayıda prensiplere ulaşmaktır. Ancak bunlar öyle prensiplerdir ki, bunlardan evrendeki tüm varlıkları yöneten kısmi (özel) kanunlar çekip çıkartılabilir.

Bununla birlikte, böyle bir dedüktif çalışma; olgular ve kavramlar bir sistem oluşturacak şekilde birbirine yaklaştırılmadığı takdirde, pek mütevazı sonuçlar verir. Bir bilim ancak, bir sistem halinde organize olduğu zaman, bilim olmaya layık olur. Ancak reel dünya hakkında ileri sürülmüş olan kurguların, devamlı olarak deneyin kontrolü altında bulundurulması gerekir.

Bu özelliğinden dolayıdır ki bilimin bir tanımı da şöyle yapılır: Bilim, *"sistemli şekilde organize edilmiş bir bilimsel bilgiler bütünüdür"* ya da *"aynı konuyla ilgili bulunan ve organik bir bütün oluşturan bir genel gerçekler küme'sidir."*

Peki, bütün bu özelliklere sahip bilgiyi nasıl elde ederiz?

Yanıt: Önceden belirlenmiş, akla uygun, birbirini tamamlayan aşamalardan oluşan bir süreç bilinçli olarak izlenerek, kısaca *bilimsel yöntemle!* Böylece bilimin belki de en önemli özelliğine ulaşmış oluruz.

7) Bilim *yöntemli*dir.

Bilimsel bilgi düzenli bir şekilde üretilir. Düzen, önceden belirlenmiştir. Bu niteliğe sahip bir sürecin, kısaca bilimsel yöntemin, şu aşamalardan oluştuğu kabul edilir: Nesnel gerçeğin gözlemi (G). hipotezlerin sınanması (S). genellemeler yapılması (teori kurulması, T). Kısaca GİST...

Saydığım aşamalar hem akla uygundur, hem de birbirini tamamlayıcı niteliktedir. Akla uygundur; çünkü nesnel dünyaya ait gerçekleri yine onu, nesnel dünyayı süzerek elde ediyorum. Adımlarım, bana mantıklı görünüyor. Birbirini tamamlayıcı niteliktedir; çünkü her aşamayı bir sonraki için gerekli görüyorum. Bütün bu işlemleri rasgele değil, bilinçli olarak yapıyorum.

Dahası aynı işlemleri, bütün bilim adamları yapıyor.

Bilim nasıl kuşaklar arası bir süreç boyunca azar azar oluşmuşsa, aynı şekilde kendisini bilim kılan özellikleri de bir defada değil, teker teker kazanmıştır.

Bilimin *nesnellik* özelliği devletin etik bir yönetimi için yol göstericidir. Çünkü devlet yönetimi ne ölçüde bilime dayandırılırsa, kişisel tutku ve çıkar kaygısından bağımsız bir yönetim de o ölçüde gerçekleştirilir. Yöneticiler -bilim adamının tersine- sürekli olarak "bireysel ve özel" sorunlarla karşı karşıyadır. Açıktır ki bu sorunların en iyi şekilde çözümlenmesi de, bilimin üretmiş olduğu *genel* bilgilerin o sorunlara uygulanmasına bağlıdır. Bulunan çözümler çoğunlukla en isabetli ve en gerçekçi olan çözümlerdir. Çünkü bilimsel teorilerin *determinist* ve *pozitif* olma özellikleri, doğal olarak uygulanan politikalara da yansır.

Politikacılar, hele bir de devlet yönetiminde bir makam kapmışlarsa, asla başına buyruk bırakılmamalı. Çünkü olguların sebepleri, toplumu yöneten bilimsel yasalar onların -çoğunlukla- umurunda değildir. Olgularla açıklanabildikleri ölçüde değil, kendilerine çıkar sağladıkları ölçüde ilgilenirler. Onların "sebepler hiyerarşisi" yoktur, "çıkarlar hiyerarşisi" vardır.

Demek ki daha mutlu bir toplum idealinde yöneticiler, bilim adamları ile tamamlanmalı; "yönetsel irade," "bilimsel irade" ile sınırlandırılmalıdır. Bu tamamlayıcılık ve sınırlandırma ne denli zayıfsa, o toplum o denli mutsuz olur. Türkiye böyle bir topluma -ne yazık ki- iyi bir örnektir.

Bilimin mutlu bir toplum oluşturma etkisini zayıflatan bir diğer etmen de dindir. Çünkü din kurumu, *pozitif* değildir. *Eleştirici* değildir. *Bilimsel yöntem*den tümüyle habersizdir. Bu özellikleriyle, yalnız yönetilenleri değil, yönetenleri de olumsuz etkiler. Çünkü insanları hayali güçlere inandırır, eleştirici zihne yaşam hakkı tanımaz, yeni gerçekler bulunmasını önler.

Türkiye ne acıdır ki böyle bir topluma da iyi bir örnek oluşturuyor.

Çok daha trajik olanı ise içinde bulunduğumuz bu koşulların, Avrupa Birliği, ABD, IMF derken, bizi Batı'nın yeniden sömürgesi haline getirmekte olmasıl...

Dinlemez olduk, o kurtarıcı sesi:

"Hayatta en hakiki mürşit ilimdir, fendir!"

Tabii, bedelini de ödüyoruz.

KÜRESELLEŞEN EKONOMİLER VE SOSYAL DEVLET

Erhan ATİKER

Küreselleşmenin sosyal demokrasiyi etkisizleştirmesi sorununa çözüm önerileri sunan ve A. Giddens ve J. Habermas'ın kaleme aldıkları iki cep kitabının tercümeleri yayımlandı. (1) Aşağıdaki yazımda birbirlerinden farklı savlar içeren ve biri sosyal liberal diğeri ise sosyal demokrat diye nitelendirilebilecek bu iki çözüm önerisi arasında karşılaştırma yapıp eleştirel bir yargıya varmaya çalışacağım,

Küreselleşme eğilimleri gösteren şirketler karşısında sosyal refah devletinin aşınması, birinci dünya ülkelerinde genel kabul gören bir sorun haline gelmiş bulunmaktadır. Bu sorunu irdelemek için önce kapitalizmin ya da başka deyişle serbest pazar ekonomisinin küreselleşmesinin ne anlama geldiği üzerinde durmak gerekir. Önce şunu belirtelim. Pazarların uluslararası rekabete açık olma niteliğiyle küreselleşmeyi tanımlamak, yetersiz kalmaktadır. Çünkü, özellikle sanayi ülkelerinin pazarlardaki rekabeti 19. yüzyıla kadar uzandığından yeni türde bir gelişme olarak gösterilemez. Bu nedenle sosyo-ekonomik açıdan bakıldığında küreselleşme sürecinin eskidenberi varolan uluslararası pazar olgusu dışında kendisini tanımlayıcı niteliğini şöyle açıklayabiliriz: Fransız Devrimi'nden beri etkinleşerek artan demokrasi ve sosyal adalet talepleri ve buna bağlı sosyal hareketler sonucunda refah devletini amaçlayan sosyal siyaset, refahın yeniden paylaşımı açısından tarihsel süreçte giderek daha çok etkinlik kazandı. (2) Bu gelişmelerin sonucunda ve totalitarizmin egemenliğinin sona erişinden sonra 20. yüzyılın ikinci yarısında kuzey Avrupa'da tüm gücüne kavuşmuş olan sosyal devlet, ekolojik veya sosyal gerekçelerle pazarlara müdahale etmek ve şirketlere maddi yükümlülükler getirmek açısından çeşitli siyasal araç ve yöntemlere sahipti. Ancak, 1989'dan beri kapitalizmin küresel boyutlarda güç kazanmasıyla birlikte çokuluslu şirketlerin sosyal devletin dayattığı yükümlülüklere karşı koyma gücü artmıştır. Habermas, bu gelişmeyi küreselleşmenin (sosyo-ekonomik düzeydeki) ayırdedici ve en önemli özelliği olarak gösterir. Şirketler açısından bakıldığında ise küreselleşme, bir şirketin yönetim, finansman, araştırma gibi merkezi birimlerinin veya üretiminin (istihdamının) tamamen veya kısmen şirket merkezinden başka yerdeki bir ülkeye nakletme seçeneğinin ortaya çıkması anlamına gelir. Şöyle ki, bir yandan dünya ticaretinin liberalleştirilmesi ve iletişim teknolojilerindeki zaman ve mekân boyutlarını asgariye indirici yenilikler aracılığıyla ulusal pazarlar arasındaki sınırlar belirsiz hale gelmekte, diğer yandan ise Doğu Avrupa'da sosyalizmin çöküşü ve soğuk savaşın sona ermesinden sonra yeni pazarlarla birlikte yatırımcılar için çok sayıda yatırım seçenekleri ortaya çıkmaktadır.

Çokuluslu şirketlerin elde ettiği yeni yatırım seçeneklerinden dolayı Habermas'a göre küreselleşme sonucunda milli devletlerin, bu yeni seçeneklerle daha da güçlenip ulusüstü niteliğe bürünme eğiliminde olan şirketler üzerinde sosyal siyaset uygulama gücü azalmaktadır. Ancak bu nedenle küreselleşmeye tamamen karşı çıkmak, dünya ticaretinin ve uluslararası işbölümünün gelişmesinin yarattığı verimlilik ve refah artışından vazgeçmek anlamına gelirdi. Diğer yandan, küreselleşmeyi pek olumsuz sosyal yan sonuçlarıyla birlikte tamamen kabullenmek de küresel ekonominin yarattığı ekolojik tahribat ve sosyal adaletsizliklere sosyal devletin aşınması yüzünden seyirci kalmak demektir. Habermas'ın da işaret ettiği gibi pazar liberalizmi, arz-talep dengesi aracılığıyla yalnız toplumsal refahın değil, sosyal adaletin de gerçekleşeceğini varsaymaktaysa da, bu tür bir adalet, en iyi durumda bile geç gerçekleşmekte ve arkasında telafi edilemeyecek ölçüde kişisel elem ve kederi bırakmaktadır. Bu nedenle küreselleşmeyi tamamen reddetmek veya tersine onu koşulsuz olarak kabullenmek toplumsal refah açısından yanlış olur. Oysa bu ikisi arasında bir üçüncü yol daha vardır ki o da ne küreselleşmeden ne de sivil toplumdan vazgeçmektedir. Ancak Üçüncü Yol yandaşları sorunun çözümünde uzlaşamadıklarından, örneğin küreselleşme sorununa Giddens sosyal liberal, Habermas ise sosyal demokrat nitelikte iki farklı çözüm önermiştir. Bizim amacımız ise her ikisi de kendisini Üçüncü Yol diye tanımlayan bu iki çözüm önerisini karşılaştırmak ve eleştirmektir.

Giddens'in sosyal liberal çözüm önerisinde, küreselleşme sanki değiştirilemez bir olgu gibi algılanmış olup sosyal adalet, yalnızca serbest pazar ekonomisinin işleyişini bozmamak kaydıyla savunulmaktadır. Şirketlerin devletlerüstü konuma geçmesine pasif kalan bu tür bir üçüncü yol siyasetinde somut olarak devlet, iş arayan veya kurmak isteyen kişilerin niteliklerinin pazar talebine uyumlanması için işsizleri pazarın gereksemelerini karşılayan yeni bilgi ve yeteneklerle donatıp kalifiye elemana dönüştürerek istihdamın veya serbeset girişimciliğin gelişmesini sağlayıcı sosyal politikalar üretmelidir. Bu çözüm önerisi, Avrupa'da şimdiye dek edinilmiş sosyal devlet deneyiminin neo-liberal eleştirisinden destek alır. Bu eleştiriye göre sosyal devlet bürokrasileri, serbest rekabeti kısıtlayıp kalkınmayı yavaşlatmaktadır. Şöyle ki, eski sol ekonomiyi siyasallaştırmış ve pazarların ekonomik ilkelere göre işleyişini aksatmış siyasi klientalizm (kayırmacılık) yaratmıştır. Eski solun sosyal siyaseti, üretim dışı kalmış olan kişilere öncelikle tüketim gereksemelerini karşılayıcı sosyal yardım öngörmekteydi. Üçüncü yol siyasetinde ise işsizlere onların her şeyden önce üretim sürecine yeniden katılabilmeleri için yardım yapılır. Eski sol siyaseti devletçi nitelikteydi ve bu nitelikleriyle liberalizme ters düşüyor, ekonomik büyümeyi engelliyordu. Kısacası Giddens'in üçüncü yolu, sermaye birikimi ve pazar ekonomisine merkezi bir önem verir ancak bu tür bir ekonomiden kaynaklanan sosyal adaletsizlikleri yine ekonominin kuralları içinde kalarak ve özellikle iş pazarındaki serbest rekabeti kısıtlamadan gidermeye çalışır.

Habermas'ın şirketlerin ulusüstü konuma gelmesine aktif olarak müdahale edici çözümü ise Giddens'in tersine küreselleşmeyi değiştirilemez bir olguymuş gibi kabullenmez ve sorunun çözümünü küresel nitelikte bir sosyal siyasetin kurumlaşmasında görür. Bu çözümde küresel pazarların işleyişinin yarattığı sosyal adaletsizliklerin, siyasal türde ve devletlerüstü bir demokratik denetim altyapısı kurulmadan giderilemeyeceği varsayılmıştır. Serbest pazar koşullarında sosyal adaletin gerçekleşmesi sorun oluşturmaktadır. Bu nedenle pazara müdahale eden sosyal devlet kaçınılmaz olmuştur. Buna karşın küreselleşmenin etkisiyle sosyal devletin küçülmesi, sosyal çözülmeye ve eşitsizliklerin artmasına neden olmaktadır. Uluslararası rekabet zorunluluğunun eskisine göre çok daha çarpıcı bir biçimde ortaya çıkması ise küçülen ve sosyal niteliğini kaybeden devletin yoksul azınlıkları kendi başının çaresine bırakma eğilimini güçlendirmiştir. Bu da çoğunluğun çıkarlarının azınlık üzerinde egemenliği yada meşruiyet kaybı anlamına gelir. Kısacası pazarların küreselleşmesi, sosyal devletin ekonomiye müdahale olanaklarını daraltmaktadır. Uluslararası yatırım seçeneklerinin artışıyla birlikte bir yandan çokuluslu şirketlerin gücü artmakta, diğer yandan uluslararası sermaye seyyarlaşıp reel sektörden bağımsızlaşmaktadır. Küreselleşme sonucunda sosyal devletin gücünü yitirmesi, meşruiyet ve sosyal bütünleşme sorunları yaratmaktadır. Bu sorunların çözümü için ulusüstü siyasi aktörlerin etkinliği kaçınılmaz olmuştur.

Habermas'a göre yukarıda betimlenen küreselleşme sorununu refah artışını engellemeden çözmenin tek yolu ulusüstü niteliğe bürünen pazarları sosyal politikalar uygulayan ve aynı zamanda demokratik meşruiyeti sağlanmış küresel siyasi kurumlar aracılığıyla yeniden denetim altına almaktır. Ulusüstü niteliğe bürünen şirketlerin ulus devletlerden giderek bağımsızlaştıkları bir gerçektir. Diğer yandan devletler küreselleşmeyle birlikte özel çıkarla yönlendirilen pazarlara giderek daha bağımlı hale gelmektedirler. Bu ekonomik bağımlılık ise ulus devletin siyasi bağımsızlığı ile çelişki oluşturmakta ve çelişkinin ortadan kalkması için sosyal siyasetin de küreselleşmesini gerektirmektedir.

Meşruiyet sorunu bir yana bırakılacak olsa bile Habermas'ın çözüm önerisi devletler arasındaki çıkar farklılaşmalarını gözden kaçırmaktadır. Şöyle ki, küresel sosyal siyaset, hem birbirine benzer toplumsal refah düzeyine erişmiş, hem de sosyal adalet ilkelerini benzer ölçüde benimsemiş ülkeler bağlamında gerçekleşme olanağına sahiptir.Nedenlerine gelince, birincisi, her devletin sosyal yardım bütçesi, ulusal refah düzeyi (milli gelir) ile sınırlanmıştır. İkincisi ise sosyal adalet anlayışında önemli farklılıklar gösteren ülkeler benzer refah düzeyine sahip olsalar bile ortak bir sosyal siyaset üzerinde uzlaşmada yine güçlüklerle karşılaşırlar. Örneğin, Birleşik Devletler gibi refah düzeyi yüksek bir ülkede gelir dağılımının Avrupa Birliği'ne göreli olarak adaletsiz olmasının nedeni, sosyal devletin özellikle kıta Avrupa'sındaki gibi benimsenmemiş olmasıdır. Bu ise iki ekonomik blok arasındaki farklı sosyal adalet anlayışının çarpıcı bir sonucudur. Görülüyor ki sosyal devlet, ulusal sosyal siyasetin veya ulusal refah düzeyinin sınırlamalarından dolayı yeterince benimsenmeyebilir. Örneğin, uluslararası pazarlara açılmış ve refah düzeyl düşük olan üçüncü dünya ülkelerinin, çokuluslu şirketlerin yatırımlarını kendilerine çekmek isteyeceklerinden ve buna acil olarak gerekseme duyduklarından, uluslararası yatırımcıları sosyal devlet kısıtlamalarına tabi kılma konusunda birinci dünya ülkeleriyle uzlaşmaları sorun yaratabilir. Yukarıdaki nedenlerden dolayı tüm dünya ülkelerini kapsayan küresel nitelikte bir

sosyal siyasetin kurumlaşması, yakın gelecek için uzak bir olasılık olarak görünmektedir.

Habermas'ın küreselleşme sorununa yaklaşımının ikinci önemli boyutu meşruiyet sorunuydu. Şöyle ki, devletlerüstü kurumlaşmalar, uluslararası anlaşmalarla yaşama geçirilmekteyse de bu tür anlaşmaların oluşmasına uluslararası kamuoyu oluşumu ve sivil toplum aracılığıyla seçmen iradesinin yansıması yetersiz kalmaktadır. Bu yüzden küresel kapitalizmin denetimini üstlenecek kurumların meşruiyetini sağlayıcı sivil toplum ve kamuoyu oluşum süreçlerinin gerçekleşmesi gerekmektedir.

Habermas'ın bu ikinci talebi zaten karmaşık olan sorunun çözümünü daha da zorlaştırır. Bir yandan bakıldığında küresel sivil toplum gerçekleşmeden devletlerüstü nitelikteki sosyal siyasetin uluslararası anlaşmalarla yaşama geçirilmesi meşruiyet sorunu yaratır, çünkü bu antlaşmaların oluşmasında seçmen katılımı ve onayı, küresel sivil toplum eksikliği yüzenden aşırı ölçüde dolaylı ve bu nedenle yetersiz kalmaktadır. Diğer yandan Habermas, her bir ülkede varlığını sürdüren ve soy birliğine dayanan kavim milleti bilincinin çok kültürlülüğe ve dolayısıyla küresel sivil topluma olanak vermediğini savunur. Meşruiyet sorununun çözümü için milli kimlik, soy birliği efsanesi yerine insan haklarına dayalı bir siyasi kültürle oluşturulabilmeliydi. Bu durumda ise kavim milleti yerine çok kültürlü yurttaşlar milleti gerçekleşir ve çoğunluk kültürü ile ortak siyasi kültür artık birbiriyle örtüşmez. Çok kültürlülük koşullarında ancak bu tür bir anayasal devletin yurttaşları sivil toplum ve kamuoyu oluşturarak kendilerini yasaların ve alınan siyasi kararların yazarı olarak görebilirler ve örneğin paylaşım adaleti sağlayıcı sosyal siyasetin demokratik meşruiyet kazanmış merkezi bir Avrupa kurumu tarafından yürütülmesi olanağı bulunur. Avrupa'da paylaşım adaleti sağlayıcı bir kurumlaşmanın gerekliliği Habermas tarafından vurgulanmıştır. Bu kurumun meşrulaştırılmasının olmazsa olmaz koşulu ise Avrupa Birliği ülkelerinin "halktan doğal olarak türemiş millet" anlayışını terkedip yurttaşlar milletine dönüşerek Avrupa vatandaşlarının sivil toplum ve kamuoyunu oluşturmalarıdır. Görülüyor ki Avrupa ülkeleri dahi insan hakları koşullarını büyük ölçüde gerçekleştirmiş olmalarına karşın göçler sonucunda çok kültürlü toplum haline gelmişler ama kavim milletinden "devlet yurttaşları milleti" ne dönüşememişler. (3) Avrupa'da sosyal adalet sağlayıcı bir siyasi güç oluşumunun önkoşulu, Avrupa Birliği kurumlaşmalarının demokratik meşruiyetinin sağlanmasıdır. Bunun için ise toplumsal bütünleşmeyi sağlayan kültürel değerlerin yeniden tanımlanması gereklidir. Kısacası Habermas'ın ileri sürdüğü koşulların Avrupa Birliği'nde dahi gerçekleşmesinde sorunlarla karşılaşılmaktadır. Meşruiyet sorununun küresel düzeyde çözümü ise küresel sivil toplum ve müzakereci demokrasinin oluşumuna, başka deyişle öncelikle insan hakları hukukunun küreselleşmesine bağlı kalmaktadır. (4)

Bütün bu söylenenlerden çıkardığımız sonuç şudur: Küresel demokrasi talebi ancak dünya ülkeleri arasındaki büyük ekonomik eşitsizlikler giderildikten ve insan hakları sorunları küresel düzeyde çözüme kavuşturulduktan sonra anlam kazanabilir. Bu nedenle de bu tür bir talep günümüzün küreselleşme sorununa pratik çözüm getirmekten uzaktır. Yukarıdaki koşulları yerine getiren Avrupa Birliği'nde bile siyasal güce meşruiyet sağlayıcı ulusaşırı sivil toplum ve Federal Avrupa Devleti oluşamadığından küresel pazarların yarattığı sosyal adaletsizlikleri giderici bir sosyal siyaset oluşturmak, kısa vadede olanaksız görünmektedir. Avrupa'daki eşitlikçi evrensel nitelikteki barış ortamı, ortak bir siyasi kültüre ve dolayısıyla Avrupa sivil toplum ve kamuoyuna geçit verecek nitelikte olsa bile!

Habermas, küresel nitelikteki veya en azından Avrupa çapındaki müzakereci demokrasi talebini küreselleşmeye karşı bir siyasi güç oluşturmanın önkoşulu olarak ileri sürer. Uluslararası antlaşmaları demokratik meşruiyet açısından yeterli görmeyen ve bu yüzden de Birleşmiş Milletler gibi yasal olan örgütlerin bile meşruiyetini sorgulayan bu talebi gerçekleşmezse küresel pazarların demokratik denetimi olanağı da bulunamayacaktır. Müzakereci demokrasi modelinde, meşruiyetin sağlanması için, hükümetler arası stratejik çıkar uzlaşması yerine küresel sivil toplum içinde müzakereci uzlaşma gerçekleşmelidir. Günümüzün çoğulcu demokrasilerinden çok farklı olan bu tür bir müzakereci demokrasi projesinin küresel düzeyde gerçekleşme şansı ve süresi belirsiz kalmaktadır. Önce küresel düzeyde sivil toplum-devlet ayırımı gerçekleşmeli ve demokratik müzakere süreçleri devlete karşı özerkleşmelidir. Bu bağlamda ulusaşırı sivil toplum örgütleri de meşrulaştırıcı bir güç kazanırlar, başka deyişle sivil toplum küreselleşir. Böylece insan hakları temelinde bir dünya dayanışması kurulup kozmopolit cemaat için kolektif kimlik oluşturulabilir. Küresel güçlerin küresel çıkarları gözetebilmesi için müzakereci uzlaşmayı gerçekleştirebilecek nitelikte bir küresel sivil toplumun gelişmesi gerekirdi, çünkü ancak bu durumda taraflar arasındaki müzakere süreçleri, güç konumlarının ve dolayısıyla özel çıkarların etkisinden korunabilir. Bu bağlamda ise siyasi partiler için yeni küresel perspektifler, örneğin Avrupa ve dünya içişleri siyaseti programları önem kazanırlar. Görüldüğü gibi Ha-

bermas, küreselleşme sorununun çözümünün olmazsa olmaz koşulu olarak seçmenlerin kendilerini yasaların yazarı olarak algılayabildikleri müzakereci demokrasi projesinin gerçekleşmesini göstermiş ve böylece sosyo-ekonomik bir sorun siyasal bir sorunun çözümüne bağlı kılınmıştır, çünkü siyasal müdahale olmadan küreselleşmenin sosyal adaletsizliğini gidermek olanaksız görünmektedir. Küresel sosyal siyaset uygulayacak siyasal gücün ise müzakereci-katılımcı demokratik meşruiyeti de sağlanmalıdır.

Habermas'ın küreselleşmenin iletişimsel-rasyonel biçimde denetim altına alınmasının önkoşulu olarak ileri sürdüğü müzakereci demokrasi modeli, cumhuriyetçi ve liberal demokrasi modellerinden farklıdır ve kolektif usun genel çıkara yönelik kullanımına izin verir. Şöyle ki, cumhuriyetçi modelde genel iradenin genel çıkarı yansıtıp yansıtmadığı, başka deyişle meşruiyeti tartışılamaz. Böylece meşruiyet, son kertede yurttaşların çoğunluğunun genel çıkara yönelik ve erdemli davrandıkları varsayımına dayanır. Liberal modelde ise kişisel çıkarların toplamının maksimize edilmesi genel çıkar açısından yeterli sayılır. Oysa müzakereci demokraside eşitlikçi, özgür ve dolayısıyla iletişimsel açıdan rasyonel (karşısındakinin hakkını tanımaya yönelik) tartışma aracılığıyla 'herkes için eşit ölçüde iyi olan'ı bulmaya izin veren müzakere süreçlerinin kurumsallaşması amaçlanmıştır. Müzakereci tartışmanın kuralları ve koşulları, müzakerelerin sonuçlarının, tarafların güç konumları aracılığı ile etkilenmesine engel olduğundan tartışmaların genel çıkarın gerçekleşmesine yönelik olması eğiliminl güçlendirir. Bu gibi nedenlerden dolayı Habermas'a göre devlet ve ekonomi arasındaki işbirlığl veya çıkar uzlaşmalarının toplumun çıkarına olup olmadığı, en iyi biçimde müzakereci demokrasinin gerçekleştiği siyasal kamu (sivil toplum) alanında belirlenmektedir.(5)

Bütün bunlara karşılık Habermas'ın müzakereci demokrasi modeli eleştirilere uğramıştır. Anlaşmazlıklara en iyi çözüm müzakere ile bulunur. Bu düşünce genellikle kabul görmektedlr. Ancak sözü edilen modelde "daha iyi argüman" veya kanıtların zorlamasının dışında hiçbir güç müzakerelerin sonucunu etkileyemez. Daha iyi argüman, herkes için iyi olanı daha iyi gösteren düşüncedir. (6) Eleştirinin odak noktası ise en iyi argüman üzerinde uzlaşmanın ya gereksiz ya da olanaksız olduğudur. Aslında buradaki sorun, müzakerede daha iyi kanıtların nasıl belirleneceğidlr. Önce tarafların öne sürdüğü kanıtların önemi üzerinde bir uzlaşma gerekmektedir. Ancak daha iyi argüman üzerinde birleşmeye doğru genel bir kamusal bağlılık yoksa, anlaşmazlıkların çözümü güç ve hile gibi stratejik biçimler almak zorunda kalır ve müzakerenin rasyonelliğine gölge düşüren bir sonuç elde edilmiş olur. Bu nedenle müzakereci demokrasi tasarımı, etnik kimlikten (grup çıkarlarından) bağımsızlaşmış evrensel özgürlükçü bir siyasi kültürü de öngerektirir. Şöyle ki, siyasi kültür grup kültürlerinden, kültürel değerler üzerindeki uzlaşma, tartışma süreçlerinin evrensel koşulları üzerindeki uzlaşmadan ayrışmalıdır. Oysa Batı demokrasilerinde, müzakereci uzlaşmaya dayalı kamuoyu oluşumu yerine örgütsel çoğulculuk ya da baskı grupları siyasal anlamda belirleyici olup siyasi ve kültürel bütünleşmenin birbirinden ayrılmış olduğu görülmektedir.(5)

Bütün bunlara karşılık Habermas'ın müzakereci demokrasi modeli eleştirilere uğramıştır. Anlaşmazlıklara en iyi çözüm müzakere ile bulunur. Bu düşünce genellikle kabul görmektedir. Ancak sözü edilen modelde "daha iyi argüman" veya kanıtların zorlamasının dışında hiçbir güç müzakerelerin sonucunu etkiliyemez. Daha iyi argüman herkes için iyi olanı daha iyi gösteren düşüncedir.(6) Eleştirinin odak noktası ise en iyi argüman üzerinde uzlaşmanın ya gereksiz ya da olanaksız olduğudur. Aslında buradaki sorun, müzakerede daha iyi kanıtların nasıl belirleneceğidir. Önce tarafların öne sürdüğü kanıtların önemi üzerinde bir uzlaşma gerekmektedir. Ancak daha iyi argüman üzerinde birleşmeye doğru genel bir kamusal bağlılık yoksa, anlaşmazlıkların çözümü güç ve hile gibi stratejik biçimler almak zorunda kalır ve müzakerenin rasyonelliğine gölge düşüren bir sonuç elde edilmiş olur. Bu nedenle müzakereci demokrasi tasarımı, etnik kimlikten (grup çıkarlarından) bağımsızlaşmış evrensel özgürlükçü bir siyasi kültürü de öngerektirir. Şöyle ki, siyasi kültür grup kültürlerinden, kültürel değerler üzerindeki uzlaşma, tartışma süreçlerinin evrensel koşulları üzerindeki uzlaşmadan ayrışmalıdır. Oysa Batı demokrasilerinde, müzakereci uzlaşmaya dayalı kamuoyu oluşumu yerine örgütsel çoğulculuk ya da baskı grupları siyasal anlamda belirleyici olup siyasi ve kültürel bütünleşmenin birbirinden ayrışmış olduğu görülmektedir. (7)

Yukarıdaki nedenlerden dolayı müzakereci demokrasi talebinin küreselleşme sorununun çözümünü zorlaştırdığı söylenebilir. Siyasal kültürün evriminin teknolojik değişmeden çok daha yavaş ilerlediği bilinen bir gerçek olduğundan, küreselleşme sorununa en azından kısa vadede düzen değişikliği gerektirmeyecek çözüm arayışları sürmektedir. Daha önce değindiğimiz Giddens'in önerisi ise bu tür bir çözüm iddiasını taşımaktaydı. Bu çözümde küresel pazarları siyasi denetim altına almak yerine pazar kuralları içinde kalmak koşuluyla her dev-

letin kendi sosyal siyasetini oluşturması ima edilmekteydi. İş pazarına devlet müdahalesi, serbest rekabeti engeller. Onun yerine emeğin pazara uyumu sağlanmalı ! Bunun için ise eski tip kayırmacı bürokratik sosyal devlet anlayışının terk edilmesi gerekirdi. Eski sosyal devlet uygulamaları, işsizleri koşula bağlanmamış sosyal yardım yaparak pasifleştiriyor ve onların sürekli işsiz kalmalarına seyirci kalıyordu. Oysa devlet işsizlere yol gösterici olmalı, onları çalışma yaşamına yeniden kazandırmak için rehabilitasyon programları uygulamalı ve bu nedenle de sosyal yardım, kişinin kendini gerçekleştirmede gösterdiği çaba ve başarıya bağlı tutulmalıdır. Artık ulus devletlerin kısıtlama ve düzenlemelerinden bağımsızlaşan küresel yatırımcılara vergilendirme türünde yöntemler aracılığıyla sosyal yardım harcamalarının yükünü çektirmek güçleşmişti. Tek seçenek, küresel pazarların gereksemeleri doğrultusunda sosyal siyaset üretmek olacaktı. Ancak, pazar ekonomisinin neden olduğu sosyal sorunları çözümsüz bırakmak da kabul edilemez türde bir sosyal çözülmeye yol açar. Sözü edilen sorunlar özellikle ailenin dağılması ve suç oranlarının artışı ile ilgilidir. Görüldüğü gibi, Giddens'in yukarıdaki yaklaşımı işlevselci bir bakış açısını çağrıştırır. Burada aile, üretim faktörü anlamında "insan sermayesinin" gelişmesinin olmazsa olmaz koşulu olarak görülmektedir. Aileyi yeniden kurmak ve suçun sosyal nedenlerini ortadan kaldırmak ekonominin işleyişi açısından büyük önem taşımaktadır. (8) Çünkü küreselleşmenin yol açtığı sosyal güvensizlik ve yoksulluk artışı toplumsal çözülmeye ve suça neden olur. Bu nedenle "bırakınız yapsınlar" ile sosyal devletçilik anlamına gelen sosyal demokrasi arasında kalan bir üçüncü yol izlenmelidir. Şöyle ki, sosyal sorunları çözmek için ekonomiye yapılan siyasi müdahaleler aynı zamanda ekonomik açıdan kabul edilebilir nitelikte olmalıdır. Böylece burada birbirine karşıt ekonomik ve sosyal amaçların sosyal liberal anlamda uzlaştırılması fikri savunulmuştur.

Giddens'in önerdiği bu tür sosyal siyaset, devletin sosyal sorumluluklarını azaltan ve kişisel başarısızlığın sorumluluğunu kişiye yüklüyen nitelikte olup aynı zamanda verimliliği arttırmaya yöneliktir. Burada sorumluluk kavramının özel bir önemi vardır. Bu kavramla başarı açısından sorumluluk kastedilmektedir. Başarının sorumluluğunu üstlenip bu sorumluluğu yerine getirmeyen ve dolayısıyla başarıya ulaşamayan kişinin sosyal hak talebinde bulunması da geçersiz kılınmış ve böylece ekonomik başarı ilkesi, sosyal yardım üzerinde belirleyicilik kazanmıştır. Sosyal yardım sanki bir banka kredisi niteliğine bürünür. Kredi ekonomik başarı gösterecegi beklenen kişiye verilir, başarısız olana ise kesilir. Başka deyişle bu çözümde sosyal yardım amaç olmaktan çıkmış, başarının bir aracına indirgenmiştir. Giddens'in üçüncü yolunun stratejisi başarıya ulaşmak için herkese eşit fırsat yaratmak, buna karşılık başarısız olanların sosyal sorumluluğunu yüklenmekten kaçınmaktır. Devlet yoksula sosyal yardım yapmak yerine ona kazanç getirecek beceriler edinmesini ve emek pazarında başkalarıyla rekabet edebilmesini sağlamalıydı. Bu durumda kişilerin başarıya ulaşmaktan başka çareleri olmadığından, onların kendi ekonomik sorunlarını çözmek ve üretim sürecine katılmak için azami çabayı sarf edecekleri varsayılmıştır.

Bu tür uygulamaların her zaman yanlış olduğu söylenemezse de sosyal çözülmeye neden olacak derecede büyük sosyal adaletsizlikleri giderebilecekleri kuşkuludur. Bir kere, Giddens, paylaşım adaletinin önemini dolaylı olarak azaltmış, sosyal siyaseti eskisine göre daha büyük ölçüde yatırımcıların çıkarları doğrultusunda sınırlandırmıştır. Bunun sonucunda hem işgören, hem de işveren çıkarına olan tam istihdamlı ekonomik büyüme amacı sosyal öncelik kazanır. Dolayısıyla sosyal yardım harcamaları da paylaşım adaleti sağlamaktan çok, tam istihdam stratejisini destekler nitelikte olacaktır. Başka deyişle, Giddens'in önerdiği sosyal siyaset, yoksulluğu dolayısız olarak ortadan kaldırmaya değil, işsizliği azaltmaya yöneliktir. Ancak bu tür siyaset, yoksul çevrelerde örneğin girişimciliği destekleyip refahı artırarak yalnızca kısmi birtakım düzelmelere neden olabilir, çünkü amaç yoksulluğu yok etmek değil yoksulluk riskini azaltmaktır. Böylece Giddens'in öncelikle ekonomik kalkınma amacı aracılığıyla sosyal siyaset ürettiği anlaşılmaktadır. Örneğin geri kalmış kentsel bölgelere ekonomik altyapı hizmetleri götürerek kalkındırmak gibi. Burada kalkınmayla birlikte paylaşım adaletinin sağlanabileceği savunulmaktaysa da sosyal amaç, ekonomik amacın gerçekleşmesine bağımlı tutulmuştur. Başka deyişle, amaç refahın yeniden ve daha adil paylaşımı yerine, yeniden paylaşım sonucu yaratacağı varsayılan fırsat eşitliğini ve kentsel-bölgesel kalkınmayı desteklemektir. Bu durumda ise dağıtım siyaseti, sosyal içeriğinden soyutlanıp ekonomik bir kategoriye sığdırılmış demektir. Kısacası, Giddens'in üçüncü yol stratejisinde ekonomik büyüme, gelir dağılımının iyileştirilmesine göre önceliğe sahiptir, çünkü büyümeyi engelleyen uygulamaların yatırımcıları ülke dışı yatırım seçeneklerine yönlendirebileceği varsayılmıştır. Bu nedenle ulusal sosyal siyaset, dolaylı olarak yatırımcıların onayına gerekseme duyar.

Giddens, sivil toplum devlet ve ekonomi arasında çok kesin sınırlar çekmek istemekte ve sivil top-

lumun yasalara meşruiyet sağlayıcı ayrıcalığını göz ardı ederek onu devlet-ekonomi-sivil toplum üçlü güç dengesinin yalnızca bir ayağı konumuna indirgemektedir. Başka deyişle Giddens, sivil toplumu baskı grubu olarak görür. Bu ise onun demokrasi anlayışının bir göstergesidir. Şöyle ki, Habermas, meşruiyet sağlayıcı genel çıkara yönelik müzakereci demokrasiyi savunurken Giddens, özel çıkarların yönlendirdiği baskı gruplarından oluşan çoğulcu (örgütlü) demokrasi gerçeğini benimsemiş görünmektedir. Giddens küreselleşme koşullarının değişmeyeceğini varsaymakta, Habermas ise koşulların değişmesi gerektiğini savunmaktadır. Küresel pazarların ve ekonomik büyümenin hangi amaçlara hizmet ettiği sorgulanabilmeliydi. Oysa Giddens'in modelinde sermaye birikimine olumsuz etki yapmayan sosyal liberal siyasetle sosyal sorunların çözümü önerilmektedir.

Giddens küresel sosyal siyasetten söz etmez ve küreselleşmenin koşullarına devletin pasif kalarak uyum sağlaması gerektiği görüşündedir. Bu ise devletin küçültülmesi ve sosyal yardım amaçlı kurumlarının yeniden yapılandırılması anlamına gelir. Ancak küresel kapitalizmin gereksemelerine uygun bir "sosyal" devletin sosyalliği de bu durumda tartışmalı hale gelmektedir. Kısacası söz konusu olan sosyal bir örtüye büründürülmüş liberalizmdir.

Giddens'e üçüncü yol konusunda yöneltilen ve kitabında kategoriler haline getirdiği eleştirilerden aşağıdaki dört eleştiri kategorisi de bu soruna işaret etmektedir:

1) Üçüncü yol, küreselleşmeyi değiştirilemez bir olgu olarak kabullenir ve sosyal adaleti sağlayamaz, çünkü sosyal devleti küçültür.

2) Üçüncü yol, anglo-sakson zayıf sosyal devlet bağlamında geliştirilmiş projelerden oluşur. Gelişmiş sosyal devletler için bir yenilik içermez.

3) Üçüncü yolun neo-liberalizmin ekonomik felsefesinden farkı yoktur. Ekonomik krizlerin sosyal sorunlarıyla başa çıkamaz.

4) Üçüncü yol, küreselleşmiş ekonomilerin ekolojik tahribatına duyarsızdır. Oysa yan sonuçları bilininceye kadar şirketlerin yarattığı teknolojik yeniliklerin dizginlenmesi gerekirdi. (9)

Kapitalizm, siyasi denetim altına alınmadıkça sosyal devletin korunması olanaksızdır. Bu açıdan Habermas'a hak vermek gerekir. Aslında Giddens'in liberal üçüncü yol tasarımının sosyal içeriklerinin tartışılmasının bile önemli olduğu söylenemez, çünkü ne kadar sosyal amaçlı olursa olsun bu yaklaşım, küreselleşmenin siyasi denetimini öngörmediğinden, refahın yeniden paylaşımı ancak pazar koşullarının elverdiği ölçüde gerçekleşebilir. Bu nedenle, yeniden paylaşım olanağı Giddens tarafından yalnızca marjinal durumda olan yoksullar için öngörülmüştür ve aslında bu bile sosyal amaçlı olmaktan çok işlevsel nitelikte bir önlem olup sosyal çözülmeyi (suçu) engellemeye yöneliktir. Kısacası, bu yaklaşımda önceden tanımlanmış bir asgari refah düzeyine herkesin erişebilmesi için yeniden paylaşım öngörülmemiştir. Böylece Giddens, serbest piyasa ekonomisinin kâr mantığına ters düşmeyen bir sosyal siyaseti savunur. Oysa sosyal ve ekonomik amaçlar genellikle çelişki oluştururlar. Piyasa ekonomisi, serbest rekabet ile başarıda eşitsizlik temellerine oturtulmuştur. Sosyal devletle amaçlanan ise en azından asgari bir refah düzeyinde eşitliği sağlamaktır. Bu nedenle sosyal ve ekonomik amaçlar siyasi güç eksikliğinde birbirleriyle uzlaştırılamazlar. Ekonomik gücün siyasi güçle dengelenmesi, sosyal amaçların gerçekleştirilmesi açısından kaçınılmazdır. Başka deyişle küresel kapitalizm, sosyal devletin düzenlemelerine uymak zorunluluğundan kendisini azade hissettiği ölçüde yeniden paylaşım aksar ve devlet sosyal niteliğini yitirmek zorunda kalır. Giddens'in üçüncü yolu, yoksul azınlıkların ulusal refahtan pay alması fırsatını yaratır ama yeniden paylaşımı garantilemez, asgari refah düzeyini kişisel çaba ve başarıya bağlı kılar. Bu durumda ise başarısız olanlar, başka deyişle kendilerine açılan fırsatlardan yararlanamayanlar için sosyal siyaset etkisiz kalır. Buna sosyal adalet denilebilir mi? Bu sorunun cevabı olumsuzdur, çünkü başarısızlığın suçu ilke olarak kişinin üzerine yüklenmektedir. Başarısızlığın nedeni kişinin kendisi olmasa bile! Pasif üçüncü yol tasarımında yoksullukla mücadele, öncelikle kişileri üretim sürecine yeniden katmaya olanak verici önlemlerle gerçekleşir ve bu önlemler istihdamı artırmaya yöneliktir. Oysa yoksulluk riskini azaltma stratejisi, yeniden paylaşımı ya da daha adaletli gelir dağılımı amacını gerçekleştirmeye yetmez. Neo-liberal eleştirinin hedefi olan sosyal yardım uygulamaları, bazı kişileri yeni iş aramanın zahmetine katlanmak istemeyecek ölçüde rehavete sürüklemiş veya kişisel çıkarları doğrultusunda amacından saptırılarak kötüye kullanılmış olabilir. Ancak uygulamalardaki bu gibi aksaklıklar yüzünden sosyal devletten vazgeçmek, "bebeği banyo suyuyla birlikte atmak" anlamına gelecektir.

Habermas ise küresel sosyal devlet kurumlaşmasının, müzakereci demokrasinin üreteceği bir meşrulaştırmayı da gerektirdiğini savunmaktaydı. Ancak müzakereci demokrasi talebi, sorunun çözümünü kısa vadede olanaksız hale getirmiştir, çünkü burada çözümleri zorunlu olarak birbirine bağlı olmayan iki sorunu bir arada çözmek girişiminde bulunulmuştur. Oysa sosyal devletin küresel

kurumlaşmasına olanak veren küresel sosyal siyaset sorununa birinci dünya ülkelerinde günümüzde süregelmekte olan örgütlü demokrasi ve sosyal hareket biçimleri aracılığıyla aşağıda değineceğim sınırlı bir çözüm bulunabilirdi. Habermas ise felsefi tartışma konusu olan müzakereci demokrasi ile siyasi tartışma düzeyindeki sosyal devlet sorunlarını birbirine kenetleyerek küreselleşme sorununun çözümünü pratikte güçleştirmiştir. Şöyle ki, 20. yüzyıl boyunca kapitalizmin toplumsal tahribatını önleyen sosyal devlet kurumlaşması, müzakereci demokrasinin yokluğunda ve örgütlenmiş çıkarların varlığında sosyal hareketler aracılığıyla ulusal platformlarda kurumlaşmış ve amaçlarını özellikle kıt'a Avrupası'nda gerçekleştirmiştir. Bu gerçeğe dayanarak denilebilir ki, günümüzde varlığını sürdürmeye devam eden ve baskı gruplarının çoğulluğuna dayanan temsili demokrasiler aracılığıyla ulusüstü sosyal siyasetin kurumlaşması için birinci dünya ülkelerinin kendi aralarında siyasi uzlaşma kurmaları, sorunun çözümüne kendi çıkarları açısından büyük ölçüde katkı sağlayabilir. Çokuluslu şirketlerin büyük çoğunluğu "birinci dünya" kaynaklı olup, yönetim, finans ve araştırma merkezlerini ikinci veya üçüncü dünya ülkelerine nakletme şansları da pek azdır, çünkü ekonomik gelişmenin motoru olan teknolojinin kaynağı insan sermayesi bu ülkelerde yatmaktadır. Örneğin, çokuluslu şirketler araştırma geliştirme faaliyetlerini ana şirketin dışında bulunan ülkelere taşıyabilmekteyse de bu ülkeler yine gelişmiş ülkelerdir. (10)

Bundan ayrı olarak ikinci ve üçüncü dünya ülkelerinde yatırılmış sermayeyi devlet iflasları ve kamulaştırma gibi yollarla el koymalara karşı siyasi güvence altına alan birinci dünya devletleridir. Ayrıca bu güçlü devletler, çokuluslu şirketlerine uluslararası pazarlarda tekelleştirici konum yaratan altyapı hizmetleri sunmaktadırlar vb. (11)

Bu nedenlerle çokuluslu veya bunun da ötesinde küreselleşip ulusüstü niteliğe bürünmekte olan şirketlerin, birinci dünyü ülkelerine teknolojik ve siyasi açıdan bağımlı olduğu söylenebilir ve bu devletler, sosyal siyasetleri üzerinde uzlaşırlarsa öncelikle ulusüstü şirketleri sosyal düzenlemelere tabi kılabilirler. Kanımca buradaki asıl sorun, küresel ekonomi üzerinde siyasi denetim kurabilme olanaksızlığı olmayıp birinci dünya devletlerinin kendi aralarında çıkarlarını uzlaştırmalarıdır. Örneğin, geleneksel olarak anglo-sakson ülkelerin (İngiltere-ABD) zayıf sosyal devlet, kıt'a Avrupa'sının ise güçlü sosyal devlet tercihi vardır ve söz konusu devlet blokları arasında küresel sosyal siyaset üzeinde uzlaşma sağlamada büyük güçlüklerle karşılaşılabilir.

Sonuç olarak, Habermas'ın küreselleşmenin yaratmakta olduğu sosyal sorunların siyasal güç kallanılmadan çözülemeyeceği tanısının göreli olarak doğru olduğunu kabullenmek gerekir. Şirketlerin devletlerden bağımsızlaşmasına karşı birinci dünya ülkelerinin sosyal devlet kurumlarının da ulusüstü konuma gelmeleri vazgeçilmez niteliktedir. Diğer yandan Habermas, sosyal adaletin gerçekleşmesini siyasal güce bağımlı kılması açısından Giddens'den daha gerçekçi görünmesine karşın, tüm dünya toplumlarının küresel bir sivil topluma katkıda bulunarak sosyal siyaset üzerinde uzlaşmalarını ima ederek sosyal devlet sorununu müzakereci demokrasi sorununa dönüştürüp birinci dünya ülkeleriyle de sınırlı kalmadığından varolan yeni dünya düzeninin sunduğu olanaklardan yararlanmaktan kaçınmış, demokratik bir dünya devletinin kurumlarının arayışı içine girmiştir.

Kaynaklar:
1) Giddens, A., Üçüncü Yol ve Eleştirileri, Ankara 2001, Phoenix Yay.
Habermas, J., Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti, İstanbul 2002, Bakış Yay.
2) Bkz. Wallerstein, L, Bildiğimiz Dünyanın Sonu, İstanbul 2000, Metis Yay., s. 103.
3) Baz. Atiker, E., Habermas ve Liberalizm, İnsancıl, yıl 9, Mayıs'99, sayı 103.
4) Bkz. Habermas, a.g.e., s. 154 vd.
5) Bkz. Habermas4ın bildiri metni, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul 2. 5. 2000.
6) Bkz. L. Pellizzoni, "The Myth of the best argument: power, deliberation and reason" British Journal of Sociology, Vol. 52, No. 1, March 2001., s. 68.
7) Bkz. Pellizzoni, a.g.m., s. 78.
8) Bkz. Giddens, a.g.e., s. 42.
9) Bkz. Giddens, a.g.e., s. 22-23
10) Bkz. Aykut Göker'in OECD'den T. Hatzichronoglou'nun bildirisindeki verilere dayanarak verdiği bilgiler. "Yabancı Sermaye ve ARGE (II)" Cumhuriyet Gazetesi Bilim Teknik İlavesi, sayı: 801, s. 11.
11) Bkz. Wallerstein, a.g.e., s. 74-76

NİLÜFER ÖNDİN'in Eseri
BİÇİM SORUNU
VARLIKTA, BİLGİDE ve SANATTA
için Ömer Naci Soykan şöyle diyor;
"Onun ağırlıklı yönünü sanat oluştururken, burda yalnızca soyut-kavramsal düzlemde kalınmıyor, tersine, bir sanat tarihçisi gözüyle somut sanat yapıtlarına da bakılıyor."

İNSANCIL YAYINLARI
Bekleyin.

ÖNYARGILAR

Afşar TİMUÇİN

İnsanlar öğrenmeye değil de önyargılarını doğrulatmaya meraklıdırlar. Gerçekten öğrenmek isteyenlerin sayısı önyargılarını bilgi gibi koruyanların sayısından çok ama çok azdır. İnsanoğlu kendini yenilemeyi değil de kendini olduğu gibi saklamayı sever. Yaşam genelde önyargıların yani düşünce kalıplarının yıkıştığı bir alandır. Düşünce kalıpları ya da kalıp düşünceler çok zaman dogmalara dönüşürler. Dogma tartışılmadan benimsenmiş bir genel görüştür ya da temel fikirdir. Bu genel görüş ya da temel fikir özellikle inancın kanatları altında yer bulur. İnancın kanatları tartışılmadan benimsenmiş pek çok düşünceyi barındırırken bilinci bir kalıp düşünceler alanına dönüştürür.

Dogma ya da onun basit bir biçimi olan önyargı kanıt gerektirmez. Dogmacı düşünce göstermeci değil yalnızca belirleyicidir. Önyargı gerçek bir araştırmanın sonucu olmadığından bilinçte iğreti durur. O iğreti de olsa inatla benimsenmiştir. Önyargı bilincin organik bütünlüğüne katılan canlı bir öge değildir. O her durumda aceleyle ortaya konulmuştur ve daha çok yetersiz bilinçlerin konuğudur. Gelişmemiş kafalar kuşkuya yer bırakmayacak biçimde kalıp bilgiler içerirler. Kuşkuculuk gerçekten düşünen kafaların işidir.

Kuşkucu bakış önyargıların panzehiridir. Elbet burada gelişi güzel kuşkudan ya da daha önemlisi hastalıklı kuşkudan sözetmiyoruz. Bizim burada sözünü ettiğimiz kuşku doğruların araştırılmasında önemli olan yöntemli kuşkudur. Yöntemli kuşku deyimi bilindiği gibi Descartes'in düşünce dünyasına armağanıdır. Biz burada Descartes'in anladığından biraz daha değişik bir şeyden sözetmek istiyoruz. Bize göre gerçek anlamda doğru bilgiye varabilmek için kuşkuyu iyi kullanmak gerekir. Önemli olan, açmazların arasından sıyrılarak doğru yolu bulma işini gerçekleştirmektir. Sağlam bilgiye ulaşıldığı yerde kuşku bir yöntem olarak da bir duygu olarak da işini bitirmiş olacaktır.

Evet, bilgiye ulaşma yolunda kuşkuyu etkili bir biçimde kullanabilenler iyi düşünebilme alışkanlığına ulaşabilmiş kimselerdir. Kuşku yetkin ve etkili bilinçlerin zorunlu bir koşuludur. Bilinç kendini önyargılardan arındırabilir. Önyargılara alışık bir bilinç, önyargılarla dolu bir bilinç hastalıklı kuşkuları yaşayabilir ama kuşkuculuğu bir araştırma yöntemi olarak kullanamaz. Önyargılarıyla yaşamaya alışmış bir kimse karısının kendisini aldattığı konusunda kuşkular geliştirebilir ama kafasındaki inanç kalıplarıyla ilgili herhangi bir kuşkuya sahip değildir.

Kuşkuları besleyen kaynakların başında görenekler gelir. Bir toplumun davranış kuralları insanların zihnine saplantılar olarak yerleşir.

Toplumların önyargıları vardır. Buna göre bir toplumda yaşayan kişilerin ortak önyargıları vardır. Görenekleri bir toplumda yaşayan insanların önyargıları olarak görmek yanlış olmaz. İnsanlar bu toplumsal önyargılara uyarak onların ağırlığından kendilerini kurtarırlar. Bilinçli kişilerin yaşamı her türlü önyargıyla savaşmayı gerekli kılarken toplumsal önyargılarla hesaplaşmayı da gerekli kılar. Sınırlı bilinçler kendi önyargılarıyla da toplumsal önyargılarla da savaşıma girmezler, giremezler. Eksikli bilinçler karşı çıkmaktan çok benimsemeye yatkındırlar.

Yaşamda görü önemlidir. Gören bilinçler, görebilen bilinçler yetkin bilinçlerdir. Onlar her görülmesi gerekene yönelirken kendilerindeki görülmesi gerekene de yönelirler. İyi bir bilinç kendindeki öngörülere hoşgörülü olamayan bilinçtir. İnsanı insan yapan iyi düşünebilmektir. Sağlıklı düşünce önyargıları aşabilen düşüncedir. Bunun için düşünce kaynaklarından alabildiğine yararlanmak gerekir. Bergssu'un dediği gibi *"Düşünce adamı olarak eylemde bulunmak ve eylem adamı olarak düşünmek"* önemlidir. Her birey dünyayla ilişkileri içinde kendi bilinçsel özelliklerini vareder.

Berrin TAŞ
Aşk... Yeni İnsanın Dili

İNSANCIL YAYINLARI

BERRİN TAŞ YAŞAMI

Eray VELİ

"Şiir şairin yaşamından başka bir yerde değil"
Berrin Taş, "Şiir Nedir, Şair Kimdir"

Yaklaşık bir buçuk-iki aydır Berrin Taş şiirleriyle uğraşıyorum. Uğraş sözcüğünü rastgele kullanıyor değilim. Benim için tam bir uğraş; şiirlerin içine girebilmek. Berrin hanımın yaşamıyla şiirlerini örtüştürebilmek. Dahası şiirlerini yaşamıma, yaşama katabilmek, onları çoğaltabilmek. Bu süreçte Berrin hanımın, şiirlerini, yaşamına dair yazdıklarını, şiir üzerine denemelerini okudum. Zamanla bu okumalarıma Paul Eluard'ın, Özdemir İnce'nin eserleri katıldı. Belli ki on beş-yirmi gündür okumalarımı, düşünmelerimi düşünce durumuna getirip yazma uğraşındayım. İki-üç kere Berrin Taş şiirini yazmaya kalkışsam da bir şeyler önümü tıkadı. Sanki Berrin Taş şiirini diğer şairlerde aradım. Sözgelimi Yahya Kemal'in bir düzen giden ritimli söyleyişlerinde ya da Attila İlhan'ın gökkubeye çıkıp çamurlara giren dizelerinde. Önümü tıkayan eski okumalarım mıydı, şair şairin önünü kapatır mı ya da okurun? Özdemir İnce, şairin *'başka şairlerin çağrısına uyup'* şiir yazmasını şöyle açıklar: *"Şairin başka şairlerin çağrısına uyup şiir yazmasını seçmesinde iki olgu var: Biri olumlayan, biri olumlamayan."* Ben bir şiir düşkünü, şiirler çiziktiren genç arkadaşınız, şairlerin lanetine mi uğradım da elim kolum bağlandı. Elbette şair, şiirden beslenerek kendini kurar. Peki şairler, genç bir şiir düşkününün denemesinin önüne geçebilir mi? Elimde kalem, masanın başında kıvranırken, yazmamın önüne geçen sorunlara yaklaştığımı duyusadım. Tekrar notlarımı karıştırırken Berrin hanımın şu tümcesi yazımın altbaşlığını koyuyor, doğrultusunu da çiziyordu: *"Güzel'i yaşamımın hangi alanlarında oluşturabilmişsem, yaratabilmişsem onu şiirlerimde de yansıtabilirim (...) Demem o ki şiir şairin yaşamından başka bir yerde değil."*

Berrin Taş'ın yazılarında onunla konuşuyor, tartışıyor gibiyim. İyi de sizin şiiriniz 'şairi azam' Yahya Kemal'in şiiri gibi insana bir 'vehm' vermiyor. Sizin şiiriniz Attila İlhan'ın çeşitli ses türlerinden, halkdivan şiiri ses türleri, yararlanarak kurduğu şiirlere benzemiyor. Sizin şiiriniz doğrudan anlatımlara, simgelere dayanıyor. Şöyle diyor: *"Yalın şiiri yakalamak istediğim için şiirin alanını genişletmenin ve yaşamı olanca geniş boyutlarıyla verebilmenin koşulu anlamın, ses ve ritimden öne alınması."*

Berrin Taş şiirini deşmeye girişirken türlü başlıklar verdim yazıma, karalamaları gözden geçirip cansıkıntısıyla elerken, başlıkları da elemek zorunda kaldım. Söylesenize şair hanım, sizin şiirinizi yazarken nasıl bir başlık vermeliyim: *"Estetik, yaşamın bütününde kendini gösteren yaşantıların toplamıdır. Bu da demektir ki estetik bir şairin... sanatçının yalnızca ürününde gözlenebilecek bir değer... bir güzellik değildir."*

Gündoğdu ile Berrin Taş üzerine konuşurken bir başlık bulamadığımdan yakınınca, aslında yazıyı kuramıyormuşum, Berrin Taş'ın Şiiri, diye bir başlık atacaksan, Berrin Taş Şiiri, demelisin dediydi. Ben şimdi şair hanımın da yardımıyla şöyle diyorum: Berrin Taş Yaşamı.

Berrin Taş'ın yayımlanmış üç şiir kitabını ele aldım: İnsana Gecikmeden, 1992, İnsanın Ayak Sesleri, 1994, Bir Kenti Ağlıyorum, 1996.

I. Gölge Kadın ya da İnsana Gecikmeden

1957'de Kayseri'de doğan Berrin Taş, annesinin 'dul kalıp' Adanalı bir beyle evlenmesiyle, çocukluğunun bir bölümünü ve gençliğini Adana'da geçirir. Çocukluğunda 'dul kalan' annesine yük olduğunu düşünüp suskunlaşır, şöyle anlatır: *"Annemin duygularını... ezilmişliğini anlıyordum ama bir şeyi daha anlıyordum... anneme yük olmuştum. O yaşlarda henüz bunu tam açıklığıyla kabullenemiyordum ama derinlerde bir yerlerde annemin... benimle yeni bir yaşama başlarken çektiği güçlükleri görebiliyordum. Ben de onun sıkıntılarını hafifletmek isteyen bir tutum takınarak... sessizliği... yokolmayı... sorun çıkartmamayı seçiyordum. Çocukken üzülmüş olsam bile bugün durduğum noktadan baktığımda anneme kızmıyorum... annem bu toplumun ezdiği kadınlardan biri ve ben ailenin büyük kızı olduğumdan annemin yaşadıklarından... ya da yaşadıklarının bir bölümünden payıma düşeni aldım."*

Şair'in çocukluğundan getirdiği 'suskunluk' şiirleri boyunca çeşitli yan anlamlarla karşımıza çıkar.

Birinci kitapta 'suskunluk', bir sorgulama çabasını anlatır. *Susarak Konuşmak: "Dil susar ulaşamadığını bilince / Söz biter kalır yankısı duvarlarda / İşitilir söylenmeyen suskunluğun boşluğunda / Gün gider kalır tortusu sorularda."*

Berrin Taş, üçüncü kitabı *"Bir Kenti Ağlıyorum"*da şiiri soluklanıp sokaklara inince, annesine bir "mektup" gönderir. Bu 'mektup'tan önce annesini, annesinin toplumumuz içindeki durumunu şöyle anlatır: *"Annem Kayseri'de başını örter... Adana'da açardı. Adana'dan Kayseri'ye doğru yola çıktığımızda otobüs Kayseri'ye yaklaşırken annem başını örterdi... Kayseri'den Adana'ya yaklaşırken de açardı. Annemin bu tavrından övgüyle sözedilirdi... ne babasını üzüyor... ne de kocasını derlerdi. Çünkü dedem kızının başını açmasını... babam da karısının başı örtük dolaşmasını istemezdi. Annem babası ölene dek bu tavrı sürdürdü."*

Berrin Taş'ın şiiri bu toplumun milyonlarca kadınını, annesini, çocuklarını anlatır. Şunu söylemek isterim, evet kadın erkeğin baskısı altındadır. Bir gün geç saatte bir bayan arkadaşımla belediye otobüsüyle bir yerlere giderken, otobüste tek bayan sensin demiştim. O da bana şaka yollu, ben olmasam tedirgin olabileceğini, belki de bana 'sahip' demekliği gerektiğini söylediydi. Ben de ona, bana 'sahip' derse otobüste onu yalnız bırakacağımı söyledim, omuzumu sıvazladı. Bilir misiniz artık otobüste güzel kadınlara bakamaz oldum, onun yerine güzel kadınlara takılan 'kötücül erkek' bakışları gözlüyorum. Tekrar ediyorum kadın erkeğin baskısındadır, bunda şüphe bulunamaz, peki ya kadınlarımız, bizleri büyüten onlar değil midir? Onlar annelerimiz değil midir? Şiir söylesin. *Anneme Mektup: "Biliyor musun anneceğim / seni taşıyorum adımlarımda / binlerce yıllık tarihten / bugüne aktarılan / bir kalıt ayaklarım / gözkapaklarımda mavinin... yeşilin / birkaç tonu / bedenimde pırıltılı giysilerle / odalar arasında dolanırken gururla / pişirdiğim mis kokan yemekler için / gülümseyişlerle övgü bekledim. / Bir aptalmışım ben / daraltılmış dünyamda / bir kölenin iç çekişlerini duydum / bilemedim / sancılarım neden oluştu / ağrılarım kimden yana / ben varım oysa / buruntularla büyümüş / o olgun çocuk / bir yaşamı sırtımda taşıyorum."*

Berrin Taş yazar olma isteğini daha lise sıralarında amca kızına bir okul dönüşü söyler: *"Ben yazar olmak istiyorum, dedim. O, bu çok zor dedi. Hayır dedim zor değil... yalnızca ben bu ortam içinde her istediğimi yapamam. Herkes her işe karışıyor. O günkü bilincimle tam anlatamadığım kendimi baskı altında hissetiğimdi."*

1976'da evlenir, evlilik Berrin Taş için kendisini akıntıya bırakmaktır: *"Sistem kendini bir değerler bütünü olarak kabul ettirir. Eğer bu değerlerin yerine yaşamı karşılayacak yeni değerler... yeni bir yaşam anlayışı koyamazsa eskiyi yıkma cesareti bulamaz insan (...) madem ki bir şeyleri değiştiremiyorum... o halde sürüklenmeliyim dedim kendi kendime... çırpınmayı bıraktım... çünkü korktum (...) Bu açıdan bakıldığında evlenmeye karar vermek... ve sağlığımın bozulmasıyla başlayan süreç yaşamımın dönüm noktalarından biridir. Çırpınarak kurtulamadığın yerden kıpırtısız... hiçbir şey yapmadan yaşamın doğal akışı içinde kurtulmayı denemek denebilir buna."* Süreklenişi şair'in yaşamındaki 'yabancılaşma'yı büyütür. *"Anlaşamadığın bir adamla dokuz yıl aynı evde yaşamak durumunda kalmanın çaresizliği yabancılaşmayı büyüttü."*

Dokuz yıllık evlilik 1985'te sonlanır, şöyle der Berrin Taş: *"Evlilik benim için kaçıştı, toplumsal koşulların baskısını kendi başına halledemeyen kadının bir sığınışıdır evlilik."*

1985'te yazdığı *"Çağrı"* adlı şiirde bir bakıma evlilikten, aşka kaçışı anlatır. *Çağrı: "Hadi gel tut ellerimden / arayalım doğada / yaşamayı yeni baştan / paylaşalım / taze kokusunu sabahın / sevincini yeni günün / saflığını yaşamın."*

1985'ten 1990'a arayış içindedir, kendi kendini yenileme, ayakta durma çabasındadır Berrin Taş. Bir çocuklu ve yalnız bir kadındır. Kimi zaman kararsızlıklara, bilinmezliklere düşer. Bu durum şiirlerine de yansır. *Nerdeyim: "Düşlerim / gerçeğe uymuyor / gerçekse yaşadığıma / nerdeyim. / Düşlerim / gerçek olamayacak kadar yalın / gerçekse düş gibi... / nerdeyim."* Berrin hanımın bu döneminde kendisine destek olan insanlar yine de vardır. Nedim dayısı, kızının okul arkadaşının annesi, şair yaşamını belirleme yolunda verdiği çabaya dair şöyle der: *"Benim kendimle savaşımımın en temel yanı... ölçütlerimi oluşturmak istememden kaynaklanıyor... kendi doğru ve yanlışlarımın yaşam tecrübemden çıkmasını istedim."*

1990'a geldiğimizde Berrin Taş ile Cengiz Gündoğdu bir kültür uğraşına girişirler. *İnsancıl* dergisi girişimine kalkışmasını anlatır: *"Benim İnsancıl'da yeralmam tamamıyle sezgilerime... sağduyuma dayanarak güzellikleri Cengiz Gündoğdu ile birlikte yaratabileceğimize güvenmemden kaynaklandı."*

Evet, Berrin Taş suskun çocukluğunun ardından, yabancılaşmayı büyüten bir evlilik geçirir. Yaşama, kitaplarına, şiire ve kızına sarılır. *İnsanın Ayak Sesleri*'nde kızına seslenir: *"Sen düşlerimdeki çocuk / bekle beni / üşütmeyen zamanlarda / gülümseyişlerin önemsendiği anlarda / gözlerin alevden bir dünya olunca / geleceğim / papatya tarlasında anılarını bırak / insan kokusunu toplamaya geleceğim."*

O, kendisini 'yaratan', kaderini çizen bir 'gölge kadın'dır. *Bir Gölgeyim: "Bir gölgeyim adımlarının*

gerisinde / Ne yana gitsen... hep aynı kalan / Görünmeyen bir gölge... / ayak izinden artakalan / ve kendi Tanrısını yaratan."

II. Merdivenlerde

"Ağır ağır çıkacaksın bu merdivenlerden
Eteklerinde güneş rengi bir yığın yaprak"
Ahmet Haşim, Merdiven

'İstanbul Şiirin Neresinde' adlı İstanbul şiirlerinin tematik çalışmasını yaparken şairlerin İstanbul sevgisine şaşırmıştım. Şairler içinde İstanbul'u lanetleyen şiirler yazanlar da vardır ya, benim sorum şuydu: İstanbul neden sevilir? Yanıt veremesem de hemen, sorularımı sürdürdüm. İstanbul nerelerden görünür? İstanbul'u görebilirsek onu sevebilir miyiz? Ukalalığımı bağışlarsanız size söyleyeyim. İstanbul şehri, şimal merdivenlerden pek güzel görünür. Şimal merdivenler Şişhane'den Tünel'e çıkar. Siz belediyenin şimal merdivenleri duvarlarını koca koca harflerle 'şimal sokak' diye badanaladığına bakmayın. Orası düpedüz merdivenlerdir. Merdivenleri çıktıkça zaman zaman basamaklar kesilir, düzayak duraklar bulunur. Bu duraklara fidanlar dikilmiştir. İnsan bu merdivenlerden öyle bir kerede çıkamaz, yorulur. Merdivenlerin duraklarında dinlenir, etrafına bakar, nerde olduğunu düşünür. Çıkıp çıkmamak arasında belki bir an kararsızlıkta kalır... şimal merdivenleri'nden bir bahar günü, akşam saatlerinde çıkarken yorulacaksınız, kendinizi zorlamayın, merdivenin duraklarından üçüncü fidanın yanına oturun. Karşıda Şişhane'nin öte tarafında, Haliç'in üstünde şehrin ışıklarının açılmaya başladığını göreceksiniz. İstanbul günbatarken uyanıyor!.. Bir şehri sevmek için bu 'görünüm' yeterli değil midir?

Berrin Taş'ın ikinci kitabı *"İnsanın Ayak Sesleri"* merdivenlerdedir, eşikten ayak sesleri duyulur gelenin. Şöyle der, *'Meşaleyi Geleceğe Taşıyan Kadın': "Bir kadın pencere önüne oturmuş düşünüyor / bir gözü sokağa bakıyor / camlar sımsıkı kapalı / rüzgârın uğultusunu duymuyor / ağaçları tanımıyor / yaprakları bilmiyor / sessizce yaşamayı seyrediyor // İnsanlar gelip geçiyor / çiçekler açıyor / yağmurlar yağıyor / kar yolları kapatıyor / kurtlar // uluyor / aslanlar parçalıyor. / Kadın bir anlam veremiyor / yaşam neden böylesine acımasız // Sokakları ürkütücü buluyor / bir kadın pencere kenarına oturmuş düşünüyor / öteki gözü evine bakıyor / yerlere atılmış gazeteler / koltuklara fırlatılmış giysiler / mutfakta bulaşıklar / pişirilmesi gereken yemekler // herkes ondan bir şeyler bekliyor / amca hala teyze dayı anne baba / koca ve çocuklar // kadın birilerinin gereksinmelerini karşılarken / kendini unutmuş, kim olduğunu bilmiyor / kaybolduğunu anlıyor // evini ürkütücü buluyor// Kadın bakışlarını içine çevirdi / hüzünlerine dokundu / sessizliği dinledi / acılarına bir ad buldu / birdenbire anladı / o yoktu sokakta / kaynayan kazanın kıyısında / ateşe odun atan elleri yoktu / O yoktu evinde / eylediği düşlediği birbiriyle çatışan / iki düşman / onu hırpalıyorlardı durmadan. // Kadın bir seçim yapması gerektiğini anladı / eylemi düşlediği değilse / düşlerini eyleyecekti / seyretmeyi bıraktı / sokağa çıktı / sönmeye yüz tutmuş ateşi canlandırdı // Meşaleyi geleceğe taşıyor şimdi"*

Berrin Taş'ın ilk kitabında karamsar çizgiler görünür. Suskunluğunu, kıstırılmışlığını, sevinçleri alınmışlığını *"Yolcu"* şiirinde anlatır:

"Yürüyorsun / uzak bir geleceğe / yüreğin tir tir / ayakların yorgun / ellerin-ellerinde bahar çiçekleri. // Gidiyorsun / gölgeni bırakarak-mahzun. / Bir tutam yaşam / bedeninde sürüklediğin / kurumaya mahkûm // Gidiyorsun yolcum / sevinçlerini kim aldı."

İkinci kitaptaki *"Yeraltından Çıkış"* şiiriyle şair'in yolculuğa bakışı değişir. Yolculuk artık bir gidiştir, insana yöneliştir. *İnsanın Ayak Sesleri,* Berrin Taş'ın kendiyle, toplumla mücadelesinde ivme kazandığı şiirlerden oluşur. Kendiyle uğraş, öncelikle kişinin kendini tanımasıdır. Sevinçlerini, mücadelesini bilmesidir. Bunları soran, yanıtlama didişmesine giren yolcunun yola bakışı değişir. Söz şiirin. *Yeraltından Çıkış: "Köhnemiş değerler yıkılıyor ağır ağır içimde... / bakışlarıma ulaşan geceye ve güne karışan değerler... / hiç bozulmayacağını sandığım... insanı saran duvarlar // Görünüyor olanca genişliğiyle... büyüklüğüyle / olanaksız görünüyor... sessizce insana sokuluyor / gözlerime ulaştığında bakışları // Sesini duyuyorum henüz söylenmemişin... / belki de hiç söylenmeyecek olanın... ama konuşmak / istiyorum yine de sözcüklerim yersarsıntılı / anlamını yitirmişe... Gidiyorum durduğum / yerde bulunmayana... bir yolcuyum / yolculuğu hiç sona ermeyecek.// Usulca sokuluyor... yaşamıma sızıyor / gürültü çıkarmadan... henüz ne dediği / işitilmiyor... asma yapraklı bir fısıltı / onu ben duyuyorum yalnız... bir gün / ses olacak dolaşacak dünyayı... biliyorum."*

Berrin Taş'ın 'suskunluk'la yazdığı şiirler bu kitapta da sürer. Suskunluk bizleşir, çoğalır. *Işığa Doğrulum*'da şöyle der: *"susmak yokolmayı seçmektir... varolamadığın yerde susarak gerçeklik kazanmaktır. Yıllarca sustum. Sususum bir protestoydu... bir başkaldırı hazırlığıydı... bunu yakınlarım anlamadı. Bir anlamda ben içinde yaşadığım suskun toplumun dışavurumuyum... bu toplumun insanıyım... suskun... acılı... protestosu sessizlik. Bana sorarsanız bu sessizliğe dikkat etmek gerekiyor... bu sessizliği yırtmak gürültülü patlamalarla gerçekleşebilir..."* Biz ne çok susarız, ailede, okulda, işye-

rinde, aptalkutusunun (tv) başında. Berrin Taş şiirinde, suskunluk toplumsal göstergelerimizden görünümlerdendir. Şöyle der, yarına, insana umutlu. *Ben toplumun Suskunluğuyum: "Ben toplumun suskunluğuyum / inlerim sessiz çığlıklarda boğulur isyanım / konuşurum kimse anlamaz / çaresiz küserim değişmeyen yazgıma / anlatmam derdimi. // Ben toplumun gözyaşlarıyım / gizlenirim kimsesiz kuytularda / uykularıma öfkeler karışır / hüzünler birikir yarınlarıma // Ben toplumun vicdanıyım / kızsam utanırım ekmeğimi elimden alanlardan / sevinsem gizlerim coşkumu çocuklarımdan / ölenlere ağlarım / baharda unuturum soğuklarda büyüttüğüm kinimi / yaralarım kabuk bağlar // Ben toplumun damarlarıyım / dolanırım yeraltında varlığımı kimseler bilmez / ellerinize ulaşan meyveye dönüşür emeğim / başaklarda soluklanır düşlerde çoğalırım // Ben toplumun gökyüzüyüm / anlatır bakışlarım kaçgunda bulutlanan yaşamınızı / yağmurlanır sözcüklerim içinize birikir // Ben acılarınızım / sancılarınızı yüreğimde yıkadım / tutun ellerimden / yeni bir yaşama gidiyoruz."*

Çalışmamın bu noktasında Berrin Taş şiirindeki bir başka konuya ve şair'in bu konuya bakışına geçmek isterim; fakat nasıl bir geçiş yapmalı. Öyle bir geçiş yapsam ki okur bu geçişi bütünleyebilse, genç yazarınız bu geçişte bir kopukluk olmadığından emin olsa. Konumuz aşk; hımm önemli, burada duralım deyişinizi duyar gibiyim. Aşk biraz da suskunluğun yırtılması değil midir. Aşk iki insanın birbirini çekiştirmesi, deşmesidir. Birinin diğerine, diğerinin o birine koşulsuz; fakat kavgayla kendini vermesidir. Kendini verişte sancılar çekilir, toplumun bizi kıstırmışlığı, aşkta sancılarla belirir. Evet evet, aşk suskunluğun sancılarla yırtılmasıdır. Ben hesaplaşmasına girmek, biz durumunu duyumsamaktır, uğraştır. Şairin uğraşı, sözgelimi özgürlük uğraşı bazen kadınına, erkeğine yönelmekle açığa çıkar, tekil durum kendiliğinden genelleşir. Paul Eluard, *Ozan ve Gölgesi*'nde anlatır: *"Kişisel bir örnek vermek ve 'Özgürlük' adlı şiirimden söz etmek istiyorum. Bu şiiri 1941 yazında yazdım. Şu ilk kıtaları: 'Okul defterlerime / Sırama, ağaçlara / Kumlara, karlara / Yazdım adını / / Yaldızlı resimlere / Askerin silahlarına / Taçlarına kralların / Yazdım adını...' Yazarken, sonuç olarak, sevdiğim ve bu şiiri adadığım kadının adını açıklamayı tasarlıyordum. Ama kafamda 'özgürlük' sözcüğünden başka bir sözcük bulunmadığının hemen ayrımına vardım. 'Ve bir sözcüğün gücüyle / Başlıyorum tekrar yaşama / Seni tanımak için doğdum ben / Seni adlandırmak için / Özgürlük.' Böylece sevdiğim kadın kendisinden daha büyük bir isteğin simgesi oluyordu."*

Berrin Taş'a dönelim. Şair hanımın sevdiği erkeği düşünmeleri, özgürlüğe yönelir, özgürlüğü anlatır. *Sana Gitmek Özgürlük: "Sana gitmek uzun bir yolculuk / sevmekle artan / bir bakış bir gülüş bir dokunuş / içimde çoğalan // Sana gitmek uçmak yeni dünyalara / bir yerlere konmak / bir selam bir haber bir sözcük / Sana gitmek özgürlük ... / yankısı yarına uyanan"*

Eluard, sevdiği kadından özgürlüğe sıçrar, özgürlüğü yanında, yöresinde duyumsar, sevdiği kadından çıkar yola. Berrin Taş erkeğine gittikçe özgürlüğe yelken açar; yani kendine döner. Cengiz Gündoğdu şöyle tanımlar özgürlüğü: *"Özgürlük kendini geliştirebilme bilincidir."*

Aramızda bir yer açalım, yaşamımıza bir şair sokuluyor. Merdivenlerden sokağa iniyor, kimileyin yorulup dinleniyor. *Sevgisu: "Bir yerlerde unut kendini bırak tortunu / Soy bakışlarında ne varsa / Yenilenerek bak gözlerime / Arala yüreğini... / Usulca sızacağım yaşamına."*

III. Sokağa İnen Kadın

Eşikte sesler kesildi, kadın sokaklarda şimdi. *Direnmenin Şarkısı: "Mevsim kıştı / bir sabah güneş doğarken yola çıktım / çorak topraklardan geliyorum / adını bilmeyen çiçekler diyarından / sakın sormayın elime batan dikenleri / anımsamak yorar beni / gün geceye dönerken / içime çöreklenen hüzünleri / neler gördüğümü unutmak istiyorum / unutmak / ve şarkılarla yeniden doğmak / ben bataklığın şarkısını söyleyeceğim / yüzüne sinekler konan çocukların şarkısını / düşlerinde bebeklerle oynayan çocukların // soğuktu... üşüdüm / ince ince yağan yağmurlardan geliyorum / kimseyi sırılsıklam etmemiş seller diyarından / sormayın anlatamam / buza kesmiş soluğumu neyle onardığımı / sevgilim / babamın kucağında hiç ağlamadım / anla beni / ben köprü altlarının şarkısını söyleyeceğim / on birinde evden kaçan / on beşinde çöplükte ölen çocukların. // Uzaklardan kokular getirdim size / eskimemiş gülümseyişler / yıpranmamış sözcükler buldum / yaşını bilmeyen mevsimlerden / bahar meltemleri getirdim / ben çatısı akmayan bir ev düşleyen / Ayşe'nin şarkısını söyleyeceğim / unutmayı unutmamış insanların şarkısını söyleyeceğim / öldükten sonra kurtlanan yaşlı adamın şarkısını // Üzüm bağlarından geliyorum / düşmekten korktuğum elma ağaçlarından / taze pişmiş esmer köy ekmeğinin tadını aldım / anneannemi seyrettim / bir inekten süt sağarken / türkülerden geliyorum / dinlerken anımsadığım / o çalışkan insanlardan / ben yalınayak gezenlerin şarkısını söyleyeceğim / bir ayakkabıyı sırayla giyenlerin şarkısını // Şimdi evlere süs olmuş / gaz lambasının geçmişini biliyorum / anlıyorum sancılarla kıvranan annemin tarihini / yaşama kavgası veren dedemin öfkesini / ben sıcak bir çorbanın şarkısını söyleyeceğim / alelacele mideye indirilen ekmeğin şarkısını // Gül kurusu akşamlardan geliyorum / karanlığa teslim olmamış*

kahkahalardan / ben ölümüne sevenlerin şarkısını söyleyeceğim / yokluğun eritemediği duyguların şarkısını / çığlığa dönüşen direnmenin şarkısını // Soba başında söyleşmenin sevincini yaşadım / sıcak kestanelerin kokusu burnumda tüten / ben işkencede gözlerini yitiren / Ahmet'in şarkısını söyleyeceğim / bir zeytini beş çiğnemede yutan / Cengiz'in şarkısını // Ben barışın şarkısını söyleyeceğim."

Berrin Taş, *İnsanın Ayak Sesleri*'nde kent imgesiyle iki şiir yazar. Bu şiirlerden *"Senin Kentinde Yaşıyorum"* adlı şiirinde şöyle der: *"hızla sarsılan değerlerin yanında senin kentin / güvenli bir sığınak"* Şiir'de kent, savaşan insanın açtığı yaşam alanıdır. Hemen arkasından gelen *"Düşlediğimiz Kenti Yaşıyoruz"* adlı şiir, ülküsel bir şehri anlatır: *"Doğum sancıları bitmiş / İnsanlar gülerek sözediyorlar geçmişten / umarsız gecenin geri gelmeyeceğini bilmenin erinciyle"*

Üçüncü kitaba adını veren *'Bir Kenti Ağlıyorum'* şiirinde şehrin acımasızlığı anlatılır. *"Senin Kentinde Yaşıyorum"* şiirinde, sevgiliyle kent birlikte yürürler, bu şiirdeyse sevgili şair'in yol arkadaşıdır. Şiir'de kent tüm yozluklarıyla, eziciliğiyle, düpedüz anlatılır, şair'in kavgasıyla. *Bir Kenti Ağlıyorum: "Dün gece uyuyamadım / bir kenti ağlıyorum / gözlerimden kaçgun görüntüleri dökülüyor // dilini yitiren kent / söyle / bir yaşamı güzellemeyi / sana kim yasakladı // şiirlerden yaşama taşınmış insanı arıyordum / sen insanı tıkanan yollara... / akmayan sulara gizledin / bir çocuk babasını öldürdü / bir kadın bedenini / bir adam böbreğini sattı / söyle... kocamış kent / düşlerimi nereye bıraktın / Sevgilim... / bu kent beni hırpalıyor / bir gün... / Söyle... / dilini yitiren kent / sana konuşmayı öğretirsem / düşlerimi kapatan örtüyü kaldıracak mısın / insana gülecek misin"*

Prometheus'u Unuttuk Ama

Aiskhylos, Prometheus söylencesini anlatır: Güç, Hephaistos'a seslenir, zincire vur Prometheus'u: *"ve anlasın insanlardan yana olmak ne demekmiş"* Hephaistos kardeşini zincirler, üzüntülüdür; ancak yapmak zorundadır, görevlidir: *"Kurulu düzeni çiğnemiş oldun / Gör işte bunun karşılığını şimdi."*

Peki Prometheus'un suçu nedir, şöyle anlatır: *"Zeus baba tahtına oturur oturmaz / Başladı her tannya bir şeref payı vermeye / Devletinin katlarını önem sırasına koymaya / Bu arada zavallı ölümlüleri düşünmek / Aklının ucundan bile geçmedi / Tersine, soylarını ortadan kaldırmak / Bambaşka, yeni bir soy yaratmak istiyordu / Bu tasarıya kimse karşı çıkmadı benden başka / Bir tek ben göze alabildim bunu / Ve kurtardım insanları, önledim / Hades'in karanlıklarında yok olup gitmelerini (...) insanlara iyilik edeyim derken / Bir gün bir Narthex'in kamışı içinde / Çaldım götürdüm insanlara ateşin tohumunu / Bu tohum bütün sanatların anahtarı oldu / Bütün yolları açtı insanlara / Suçum bu işte benim tanrılara karşı / Bu yüzden zincire vuruldum bu göklerin altında."*

İnsanlar kendileri için kahırlar çeken Prometheus'u o ünlerde yalnız bırakmazlar. Koro seslendirir: *"Acı çığlıklar yükseliyor / Dünyanın dört bir yanından / Prometheus'la kardeşlerinin / Şanlı geçmişlerini anıp / Ağlıyor bütün insanlar / Buradakiler de, kutsal Asyadakiler de / İnim inim acılarını / Paylaşıyor ölümlüler."*

Bin yıllar sonra insan ateşi hoyratça kullandı, karanlığa sattı aydınlığı. Berrin Taş dillendiriyor. *Sivas Ağıdı : "Sivas'ta gök yanıyor / hava tutuştu / yanıyor dağlar taşlar / karanlık yıldızları yakıyor nerdesin ey / ateşi bulan ilk insan / karanlık yıldızları yakıyor / is koktu ağaçlar / ciğerlerim kül oldu / yandı kavruldu şiirler / karanlık karanfili yakıyor nerdesin ey / ateşi bulan ilk insan / karanlık karanfili yakıyor // uçmayı unuttu kuşlar / duman sürükledi şairi aşkı sözcükleri / yetişin coşkun akan ırmaklar / karanlık suları yakıyor // nerdesin ey / ateşi bulan ilk insan / karanlık suları yakıyor // toprağı gözyaşlarımızla suladık / ağıt kokuyor bebeler / hızlanın hey yarına giden trenler / karanlık insanı yakıyor // nerdesin ey / ateşi bulan ilk insan / karanlık insanı yakıyor."*

Ateşin Tohumu Şairin Avuçlarında

Yazımızı şair hanımla eksikli bırakalım, her çalışma biraz eksikli değil midir. Unutulmamalı şairler yaşıyor. Şair:

"Sen şair / sözcüklerin büyüsüne inandın / kimbilir kaç kez yutkundun / bir şiire varmadan önce / sesin kaç kez boğuldu / isyanın çelik ateşinde / kendini unuttun / sen şair / kalkış / zamanıdır ateşe gül dikmenin."

Kaynaklar

1. George Thompson, *Marksizm ve Şiir*, Çeviren: Cevat Çapan, Adam yayınları, 1996.
2. Özdemir İnce, *Şiir ve Gerçeklik*, Can yayınları, 1995.
3. Paul Eluard, *Şair ve Gölgesi*, Adam yayınları, 1984.
4. Aiskhylos, *Zincire Vurulmuş Prometheus*, İş Bankası yayınları, 2000.

Berrin Taş Kitapları

1. *Işığa Doğrulum*, İnsancıl Yayınları, 1996.
2. *Aşk... Yeni İnsanın Dili*, İnsancıl Yayınları, 1997.
3. *Şiir Üzerine Denemeler*, Yayımlan(a)madı.

Berrin Taş'ın Şiir Kitapları

1. *İnsana Gecikmeden*, İnsancıl Yayınları, 1992.
2. *İnsanın Ayak Sesleri*, İnsancıl Yayınları, 1994.
3. *Bir Kenti Ağlıyorum*, İnsancıl Yayınları, 1996.

İNSANCIL ATÖLYESİ'NDE ŞİİR ÇALIŞMASI

İnsancıl Şiir Atölyesi'nde, katılımcılara bir kelime veriliyor. Bu kelimenin çağrışımlarıyla şiir oluşturmaları isteniyor. Daha sonra yazılan şiirler ortak bir çalışmayla değerlendiriliyor. Bu değerlendirme sonucu ortaya çıkan şiirleri okurlarımıza sunuyoruz.

YAĞMUR Üstüne Şiirler

DÖNÜŞTÜRENSİN

Gökyüzünün gülüşüdür
Senin yere inişin
Oysa
Hep
Ağlayışa benzetilirsin...

Yerle göğün aşkından
Üretilen değil misin
O içkin halinle
Dönüşen dönüştürensin...

Yeryüzünün yanar bağrı
Kollarına düşersin
Çeker ağır ağır damarlarıyla
Göğsünü şişirerek
Sevdasına üretir seni
Kahkahalarla bezenmiş
Buharı üfleyerek...

Maviyi sevenler anlar seni...
Oysa ben
Tenime değişinle çok severim...

Fatma ÇENGEL

GİDİŞİN

Gökyüzü kokuyordu yağmur
Toprağın ağzı açık
Maviliğin beyaz memelerini
Emiyor, emiyordu
Ansızın silindi renkler
"Gidiyorum" dediğinde
Yaşam dondu
Kristalleşti görüntüler
Kestane gözlerden yağıyordun
Sahte şarkılarına
Çürümüş bir denizin.

Yılmaz ZİR

YAĞMUR SONRASI

Aynı su birikintisine bakıyoruz
Bulutlar geçiyor sokaklardan
Kasnaklı uçurtmalar
Belki de
Gökyüzünde değildir aradığımız yıldız

Aynı su birikintisine bakıyoruz.

Baha ÇITAKOĞLU

ERTUĞRUL ÖZKÖK'ÜN GÜLÜMSEYEN YÜZÜ

Eylem CAN - İnci AYDIN

İnsanlar hata yapar. Hata yapmak insana özgüdür. İnsanı insanlaştıran, erdemli kılan yaptığı yanlışı anladığı an, bunun telafisine çalışması, en azından yanlışını kabul etmesidir. Eğer yanlış bir düşüncenin ya da eylemin, yanlışlığı bilindiği halde savunusu yapılıyorsa, bu erdemsizliktir. İnsanlaşamamaktan kaynaklı bir problemdir.

Hürriyet gazetesinin 18 Ağustos 2002 tarihli sayısında, *"Tecavüzün şakası olur mu be adam"* başlıklı bir yazı yayımlandı. Ertuğrul Özkök imzalı yazıda, yazar, yedi sekiz yıl önce başından geçen bir olayı anlatıyor. Olay şöyle: *Hürriyet* gazetesinde çıkan bir haber üzerine Ertuğrul Özkök bir yorum yapıyor. Yaptığı yorum bir hanım arkadaşıyla aralarında tartışma çıkmasına neden oluyor. Haber, yabancı, yaşlı bir kadının İstanbul'da uğradığı tecavüzle ilgili.

"O yaşlı bayanın da herhalde bundan pek şikayeti olmamıştır" diye "kendince muziplik" yapınca, hanım arkadaşının hiddetlenmesine neden oluyor.

Olay elbette bu kadarla kapanmıyor.

Bir ara kaçınılmaz koşulları kolaylaştırmak için söylenen bir Amerikan sözünü hatırlatıyor Ertuğrul Özkök'ün bu cümlesi:*"Tecavüz kaçınılmazsa zevkini çıkart."* İnsanların istemedikleri koşullar karşısında edilgenliğini savunmakla kalmıyor bu cümle, insanı aşağılıyor. Erdemsizliğin savunusunu yapıyor. İnsanın mücadeleci kimliğini yok ediyor. Sözgelimi, alnına namlu dayanmış, öldürülmek üzere olan bir insanın karşısında seçenekler vardır. Çığlık atarak, ağlayıp yalvararak ya da kendisini öldürecek kişinin yüzüne tükürerek ölüme gidebilir. *"Ölüm kaçınılmaz, o zaman zevk almalıyım"* diyen biri sağlıklı düşünemez. O kişi ölmeden ölmüştür zaten.

Ertuğrul Özkök anlatmaya devam ediyor: *"Erkeklerin tamamı, kadınların ise bir bölümü güldüler."* Masada bulunan erkeklerin hepsinin, kadınlarınsa bir bölümünün gülmesi, kendince yazara taraftar sağlıyor. Özellikle kadınların da işin içine katılması, söylediği sözün haklılığını göstermez yazarın. Sistemin mantığıyla düşünen kadınların da masada oturduğunu gösterir. Bunun yanında, herkesin aynı 'şey'i düşünmesi o 'şey'in doğru olduğu anlamına da gelmez. Tecavüz, kadın ya da erkek sorunu değildir. İnsan sorunudur. Bunun farkında olmayanlar, Ertuğrul Özkök'ün kurduğu cümleye gülerler. Çünkü onlar, insan olduklarının bilincine varamamış kadınlardır, erkeklerdir.

Yazarın adını vermek istemediği " Hanım" birden hiddetlenir. *"Teessüf ederim. Bunun şakası olur mu?"* diyerek söze başlar. *"Senin bir yakınının başına gelse sen ne yapardın?"* demeye getirir tartışmayı. Ertuğrul Özkök şöyle devam eder: *"O gece hayatımda yemediğim hakareti yedim. Çok sevdiğim, saydığım bir insan olduğu için sesimi de çıkartamadım."* Buradan Ertuğrul Özkök'ün kavramları ne kadar yanlış tanımladığını görüyoruz. Hak ve sevgi kavramlarını. İnsan haklıysa, bunu savunur, savunmalı. Haklı olduğunu düşünmediği yerde de susmalı. Duygusal ilişki kurduğumuz kişilerin karşısında haklılığımızı savunamıyorsak, ya haklılığımızdan şüphe etmeli ya sevgimizden. Hem sevgi eleştiriyi beraberinde getirmeli. Sevdiklerimizin, saydıklarımızın her dediklerini onları kırmamak için kabul ediyorsak, bu ilişki samimi ilişki olmaktan çıkar. İki yüzlülüğü barındıran bir hamallık olur.

Yazdıklarına göre "yediği haltın farkına varmıştır" yazar. Şöyle devam eder: *"Artık bana yapacak tek şey kalmıştı. Suç mahallinden kaçmak. Ben de öyle yaptım... O gece kadın mantalitesinin erkeğinkinden ne kadar farklı olduğunu anlamıştım. Erkeklerin çok daha rahat olabilecekleri bir konuda, kadınlar haddinden fazla hiddetlenebiliyorlardı."* Pek yediği haltın farkına varmış gibi değildir yazar. Bir genelleme yapar. Tecavüz konusunda erkekler rahattır. Niçin erkeğin rahat olduğunu sorma gereği duymaz. Erkek olması, rahat olması için yeterlidir. Çünkü, tecavüzün öznesi o değildir. Öznelerin değişmesi halinde kimin ne kadar hiddetleneceği aklının ucundan geçmez bile yazarın. Kadınlarsa, yazara göre gereğinden fazla hiddetlenir. Gereğince nasıl hiddetlenilir diye sormak gerek yazara? Bu ölçüyü kim belirliyor? Acaba kendisi mi? Bir insanlık suçu olan tecavüze, insan olan herkes hiddetlenmeli. Kadını, erkeği, kendisini insandan sorumlu duyumsayan herkes. Kadınla erkek arasında mantalite farkı vardır yazara göre. Yanlış bir saptamada bulunur bu cümleyle de. Sistemin dayattığı mantık vardır. Bu mantıkla düşünen erkekler ve kadınlar vardır. Bir de sistemin dayattığı mantıkla düşünmeyenler vardır. Sistemin dayattığı mantıkla düşünenler, kendilerini ilgilendiren, duyarlı olmala-

rını gerektiren tecavüz gibi önemli bir konuda bel altı espriler yaparlar, yapılan esprilere gülerler. Bu mantıkla düşünmeyenlerse tepki gösterirler yapılan bel altı "sözde şaka"lara.

Ertuğrul Özkök'ün Muzipliği Neyi Örtüyor?

Tecavüze uğrayan bayan için, yaptığı "şaka"yı tekrarlamak gerekiyor: *"O yaşlı bayanın da herhalde bundan pek şikayeti olmamıştır."* Cinsel şiddetle ilgili yaygın önyargılardan bazıları şöyledir: Kadınlar cinsel şiddeti tahrik eder, hiçbir kadına rızası dışında tecavüz edilemez, tecavüz iç güdüsel bir cürümdür, kadınlar gizli gizli tecavüze uğramak ister... Şimdi burada durup son önyargıyı biraz açalım. Kadınların cinsel ilişkide sertlikten hoşlandıkları görüşü, bir kısım erkeğin beynine yer etmiştir. Birçok kitap, film kadının ilk baştaki karşı koyuşunun nasıl birden zevke dönüştüğünü gösterir. Nasıl gerçekleşir bu değişim? Erkek, şiddet kullanarak kadını pes ettirene kadar zorlar. Tecavüz eden bir erkeğin sözlerine kulak verelim. *"Tecavüz bir saldırı değil, bir onurlandırma"* olarak anlaşılmalı. Onlara göre, çok az cinsel arkadaşı olan kadınlar, belki de bu durumdan oldukça memnundu, sıkıcı bir evlilik sürdüren kadınlar, uzun süre unutamayacakları, maceralı bir değişikliğe seviniyordu. Aynı varsayım, uzun zamandan beri, cinsel ilişkisi olmayan kadınlar, sık sık eş değiştiren kadınlar için de geçerliydi. Hatta kadın, tecavüz sırasında orgazm bile olabilir. Şimdi sormak gerekiyor tecavüzcünün ardına sığındığı mantıkla, Ertuğrul Özkök'ün muzipliği arasındaki farkı.

Yaklaşık, yedi sekiz yıl kadar önce gerçekleşen bir olayı gündeme getirmek için niçin bu kadar bekliyor yazar? Sosyologların geliştirdikleri yaklaşımlardan sözetmek gerekiyor. Mills'e göre, yanlış olan şeyin normal görülmesi, davranışının sonuçlarını fark eden bireyin, bunu, kültürel bakımdan uygun ve toplumsal olarak kabul edilebilir terimlerle açıklamasına yarayan bazı uygun sözcükleri kullanmasıyla yapılır. Açıklamalar, insanın kültürüyle kurduğu bağ sonunda öğrendiklerine dayalıdır. Bu açıklamalar bireylerin başkalarının neyi kabul edilebilir bulacaklarıyla ilgili olarak edindikleri bilgileri yansıtır.

Scott ve Lyman'sa insanların uygun olmayan bir harekette bulunduklarında duyduğu suçluluğu açıklamak, özürleri anlatmak üzere 'hesaplaşma' kavramını kullanır. Genellikle özür, bir davranışın kötü ya da yanlış olduğunu kabul etmekle birlikte, olayı bir kaza gibi gösterme, biyolojik veya psikolojik nedenlere gönderme yapma ya da bir günah keçisi yaratma yoluyla kendini olaydan uzak tutma tavrının ifadesidir.

Ertuğrul Özkök yazısını kaleme almadan Dr. Alon Gratch'ın *"Erkekler Dile Gelse"* adlı kitabını okumuş. Doktor unvanını arkasına alarak, okuduğu kitaba dayanıyor, kamuoyu anketleriyle, doktorun belirlemeleriyle bir kurgu örüyor. "Muzipliğini" alıntılarla, psikolojik çözümlemelerle temellendirmeye çalışıyor. Yaptığı alıntıyla ne anlatmak istiyor Ertuğrul Özkök? Kendi hastalığını reddederek başkalarını hasta olarak görme ihtiyacında olan kimdir? Başkalarını kabul edip sevmek kimleri kapsıyor? Tecavüzcüler giriyor mu kapsama, katiller giriyor mu? Kirli çamaşır nedir? Kim kirli çamaşırlarından utanıyor? Adı verilmeyen Hanım mı, Ertuğrul Özkök mü?

Devam ediyor yazar: *"Ölümün bile şakası yapıldığına göre, tecavüz nüktedanlığı neden olmasın?"* diye soruyor. Nasıl bir ölümün şakasını yapacak? 17-18 yaşlarında intihar eden gençlerin ailelerine gidip şaka yapabilir mi? Peki ya soykırımla ilgili? Tecavüze uğradıktan sonra intihar eden genç kızın annesine nasıl bir şaka yapar? Hem ölüm hem tecavüz söz konusu olduğuna göre daha çok mu malzeme çıkarmış olur? Tecavüz edenin de şaka yapma hakkı var mıdır? Tecavüz konusunda kurbanı iyileştirmek için tecavüz sırasında mı şaka yapmalı, tecavüzden sonra mı?

Mizah etkili bir mücadele aracıdır ama hangi mizah? Hangi konuları kapsar bu mizah? Ertuğrul Özkök'ün sözlerini kabul etmemizin olanağı yoktur. Tecavüzün şakası yapılamaz, haklı bir zemine oturtulamaz. Tecavüzün şakasını yaptırmayacağız. Etkin bir mücadele yöntemi öneriyoruz Ertuğrul Özkök'e. Şaka yapmayı bırakıp, köşesini tecavüze uğrayan kadınlara bıraksın. Bıraksın onlar neler yaşadıklarını anlatsınlar. Tecavüzün, kadının yaşamını nasıl alt üst ettiğini, yaşamının geri kalanında nasıl silinemeyecek izler bıraktığını görsün. Bir de, tecavüze uğramamış kadınların duydukları korku ve tecavüz tehditleriyle nasıl yaşadıklarını... Bunları görmeli Ertuğrul Özkök. Tecavüzün şakasının neden yapılamayacağını o zaman anlar. Belki o zaman, gazete köşesindeki gülümseyen yüzü, birkaç dakikalığına da olsa acıyla gerilir.

CENGİZ GÜNDOĞDU

SORU

İnsancıl Yayınları

ERTUĞRUL ÖZKÖK'ÜN NÜKTESİ (!)

Dilek YILMAZ

Tecavüzün Şakası Yapılabilir mi?

Tecavüzün şakası yapılabilir mi? *Hürriyet* gazetesi yazarlarından Ertuğrul Özkök bir pazar yazısında, tecavüzün şakasının yapılabileceğini ileri sürüyor. Hatta daha da ileri giderek, tecavüze uğrayan kadının bundan zevk alabileceğini iddia ediyor.

Kadınla erkeğin sevişmesi kimi basının "otomobilde aşk yaparken yakalandılar" demesine benzemez. İnsani bir yaratım olarak aşk, gönüllü bir birlikteliğe dayanır. İnsan istemediği bir eylemin nesnesi olmaktan zevk almaz. Bundan dolayı da kadının tecavüzden zevk alması mümkün değildir. Kadının bir cinsel ilişkiden zevk alması için, bu ilişkiye isteyerek başlaması gerekir. *Hürriyet* yazarı ise, böyle bir iddiada bulunmakla, kadın ve erkeğin birbirini okşayarak sevmesinin uzun bir tarihsel sürecin sonunda elde edilmiş bir kazanım olduğunu görmezden gelerek, insanlığı fakirleştirici bir tutum içine giriyor.

Tecavüzde Ölüm Arasında Kurulan Paralellik

Özkök, ölümle tecavüz arasında bir paralellik kurarak *"ölümün bile şakası yapıldığına göre, tecavüzün nüktedanlığı neden olmasın. O yüzden ben kötü bir olayı komikleştirmenin en etkili mücadele silahı olduğuna inanıyorum"* diyor. Tecavüzle ölüm çok farklı şeyler. Tecavüzde bir insan aşağılanıyor. Ölüm ise yaşamın bir parçası, onun ucudur. Manilius'un dediği gibi: *"Doğumla ölüm başlar, son günümüz ilkinin sonucudur."* Ölümde bir aşağılama yok. Kaldı ki; eceli dışında ölümle yüzyüze gelen bir insana nasıl şaka yapılır? F tipi cezaevlerinde insani bir yaşam alanı yaratmak için ölüm oruçlarına gidenlere, *"oh oh perhiz size pek yaramış, ne de güzel zayıflamışsınız"* falan mı denir. Ya da yahudiler Hitler Almanyası'nda faşizmin kazanlarında yanarken, *"eh, ısınıyorsunuz ya canım, daha ne istiyorsunuz"* mu diyeceğiz.

Nüktedanlık mücadelesi sayın Özkök'ün yaptığı türden gaflarla yürütülmez. Bunun hem tiyatro dünyasında, hem edebiyat dünyasında örnekleri var. Tiyatro dünyasından bir örnek verecek olursak, Brecht'in *"Aslan Asker Şvayk"* oyunu Hitler'in tüm Avrupa'yı yakıp kavuran saldırgan tutumuna karşı yapılmış komediye dayalı ciddi bir eleştiridir. Ayrıca Almanya'da Hitler döneminde bir komedyen her gece oynadığı kabaresinde şöyle bir olay anlatır: *"Bir ağaç diktim. Büyüdü, büyüdü"* boğazını göstererek, *"Nah burama kadar geldi. Burama kadar geldi"* der...

Tecavüz Olayını Özkök Dışında Herkes Ciddiye Alıyor

Türkiye'de kimi kesimler işkenceye karşı mücadele ediyor. Niye ediyor? İşkenceye maruz kaldıkları için. Kadının da tecavüze karşı çıkması *Hürriyet* gazetesi yazarının belirttiği gibi, patolojik bir durum değil. Tam tersi, ortada bir olgu, bir gerçeklik var. Kadınlar tecavüz saldırısına uğradıkları için buna karşı bir tutum alıyorlar. Tecavüz bir insanlık suçu. Ama tecavüz görenlerin kendisi ya da ailesi dışında seslerini çıkartanlar yok denecek kadar az. Özkök de sesini çıkarmayanlardan. O, fildişi kulesinde yazarlık mesleğini icra ediyor. Atalarımızın dediği gibi tüm bunlar ne yazık ki; ateş sadece düştüğü yeri yaktığı için böyle oluyor. Bu saldırıları takip etmesi gerekirken; Özkök nükte(!) yapıyor. Üstelik bu nükteyi, Brecht gibi saldırıyı gerçekleştirene karşı değil, saldırıya maruz kalana yapıyor.

Nükteler yapan Özkök'ün Gözaltında Cinsel Taciz ve Tecavüze Karşı yapılan Kurultay'ın hem konuşmacılarının, hem düzenleyicilerinin yargılandığından haberi var mı? Sayın Özkök böyle bir saldırıya uğradıktan sonra tüm cesaretini toplayıp bunu kamuoyuna açıklayan kadının yüz çizgilerinl gördü mü acaba? Devlet toplam 294 yıl hapisle yargıladığı 19 kadına size şaka yaptım demiyor. Keşke yetkili kişi siz olsaydınız da yargılanan kadınlara *"24 yıl hapis mi, şaka canım, size şaka yaptım"* der herkesi rahatlatırdınız. *Hürriyet* yazarı tecavüzü ne kadar gülmece unsuru haline getirmeye çalışsa da, tüm bu çabalar, boşa kürek çekmeye dönüşüyor. Onun dışındaki herkes tecavüz olayını ciddiye alıyor.

Her Gördüğü Sakallıyı Babası Sanan Çocuğun Trajl-Komik Durumu

Nükteli yazının yazarı yazısının ilerleyen bölümlerinde de bütün erkekler adına konuşarak genellemelerde bulunuyor. Bunu yaparken de Amerika'da yayımlanan "On derste hayatta başarılı ol-

manın yolları" benzeri bir kitaptan faydalanıyor. Bir kere üç günde yazılıp, beş günde piyasaya sürülen bu kitap erkekleri anlatan bir kitap olamaz.

İkinci olarak da Özkök bey diğer tüm erkeklerin kendisi gibi düşündüğünü nerden çıkarmış? O, kendisinden yola çıkarak genellemelere varıyor. Bu durum da, onu, her gördüğü sakallıyı babası sanan çocuğun traji-komik durumuna düşürüyor.

Yapılır Ama...

Nasrettin Hoca'ya sormuşlar: *"Hocam yüz numarada sakız çiğnenir mi?"* Hoca ak pak sakalını bir iki sıvazladıktan sonra: *"Çiğnenir ama pisliğini yiyorsun zannederler."* Peki tecavüzün şakası yapılır mı? Yapılır ama... gerisini Özkök getirsin.

Hürriyet gazetesi yazarının ölüme ilişkin bir değinmeyle bitirdiği nükteli yazısından esinlerek, ben de yazımı ölüme ilişkin bir değinmeyle bitiriyorum. Cenazeden eve geldikten sonra birisi gülerse eğer; şeytan dürttü derler. Sormadan edemeyeceğim. Ertuğrul bey sizi ne dürttü?..

FIRTINA GELİYOR

Hareketsiz kaldığı için çoktandır sessizleşen düşünce dünyasında, Düşünür Ömer Naci SOYKAN'ın eserleriyle fırtına esecek, düşünce dünyası harekete geçecek.
Ömer Naci SOYKAN bütün eserleriyle **İnsancıl**'da.

Hazırlanın...

Küçük Kabağım

Küçük kabağımı nasıl seversem ben
herşeyi öyle sevsem
bir kelebek sürüsüne katılsam
bir nehri kaplasak ve aksak
kanatlarımızda çocukluğumuz olsa
başımızda binbir göçmen çiçek

sonra nehri içime alsam
beklesem beklesem beklesem
beklediğimi bilsem

her taşı ayrı ayrı değerlendirebilirim
ne olduğunu anlamadığım dünyada
tuhaf bir görüntüye tutulabilirim
bir eşeğe tapabilirim
elimde tuttuğum sözlerle
bir insanın ölümünü hazırlayabilirim
karıncayı incitmez örümceği öldürmezken
o sözleri alıp saraylar kurabilirim
sarayların içine ülkeler
ülkelerin içine
gökler gökler gökler

Esma ÇAVUŞOĞLU

O.PAMUK'A İLİŞKİN: "YUMMA GÖZÜN KÖR GİBİ"

III. AYRIM: O.PAMUK FASLI

Temel DEMİRER

"Şeytan hakkında konuşmayın. Gençlerin kalbinde merak uyandırır."1

O halde buraya dek anımsattıklarımızın ışığında, önceleyenleri ve farklılaşmasıyla *"Benim Adım Kırmızı"*dan, *"Kar"*a O. Pamuk'u değerlendirmek gerekiyor; ancak, "star sistemi'nin "yağdanlıklar"dan, "yalakalar"dan -elbette!- çok farklı olarak...

III.1-) Yağdanlıklar, Yalakalar, vs...

"O. Pamuk'u köpek ısırdı."(2)
"O. Pamuk Washington'da."(3)

Olguyu yerli yerine oturtan değerlendirmeler, eleştiriler; "Sanatta Star Sistemi'nin Türkiye'sinde hiç de kolay değildir... "Nasıl" mı? İşte kimi meş'um örnekler!

Alın size "Pamuk'a bayılan" Duygu Asena'nın dedikleri: "O. Pamuk'un *'Benim Adım Kırmızı'* romanını okuyorum. Ona bir kez daha hayran oluyorum. Ona düşmanca hisler besleyenleri hiç anlayamıyorum. Bir yazar elbette beğenilmeyebilir, keyif vermeyebilir... Buna bir sözüm yok. Ama düşman olmak, kızmak, sinirlenmek niye? Şaşılacak şey ama, Pamuk'a, 'çok sattığı için', 'kitabının reklamı yapıldığı için' kızıyorlar. İnsanların kitaplarını satın aldığını ama okumadıklarını iddia ediyorlar. Bu kadar sürede bu kadar satamayacağını söylüyorlar Birisi bir 'oryantalist' diye söz atmış ortaya, bunun etrafında dönüp duruyorlar. Bir yazarın, edebiyatçının popüler olmasına sevinecekleri yerde, tahammül edemiyorlar. Popülerse ve seviliyorsa, 'iyi değildir' diyorlar! Yurt dışında da onlarca ülkede tanınan, okunan, sevilen yazarı eminim üzüyorlar. Ama bu akbabalar neyse ki kimsenin yazmasını engelleyemiyorlar. Cesurca ve açık seçik ifade ediyorum ki, ben O. Pamuk'u seviyorum, kitaplarına da bayılıyorum. Geçen gün ona telefon ettim. Ama ona bayıldığımı söylemeyi unuttum..."(4)

Alın size "Dostoyevski"leşeceği yollu "iddia"sıyla Gündüz Aktan'ın dedikleri: "O. Pamuk çok büyük yazar. Bence, genç yaşına rağmen şimdiden en büyük yazarımız sayılabilir. (...) Roman yazarı, dil, metafizik ve estetik alanlarının örtüştüğü bir yerde duruyor. Bugün bilinçaltımızda taşıdığımız bu travmaların yol açtığı kilitlenmeleri ve tıkanıklıkları, eserleriyle açıyor. Böylece serbest kalan psişik enerji uygarlığı yaratıyor. (...) O. Pamuk bu süreci üstün sezgisiyle keşfetmiş. Eserlerinde de emsalsiz biçimde işliyor. (...) Pamuk, Nuray Mert'in çok beğendiğim deyimiyle, hâlâ 'yenik uygarlığın çocuğu'. Romanın uygarlık yaratması için bu yenilgiyi, kültürel evrimdeki travmaları tamir işlevine uygun olarak, tamir etmesi gerek. Bunu başarırsa Dostoyevski'yi deha yapan ikinci dönemine girecek. "(5)

Alın size Zeki Çoşkun'un, "Reklamı iyi yapılmış, başarıyla pazarlanıp çok satan" ve böylelikle de "O. Pamuk dokusunu ve renklerini taşıyor" vurgusuyla dedikleri: "O. Pamuk Ekim 1994'te yayımlanan ve korsanları dışında bugüne dek 62 basımı (190 bin adet) yapılan *'Yeni Hayat'*tan dört yıl sonra *'Benim Adım Kırmızı'*yla çıkıyor okur önüne. Kitap, birçok yönüyle 'Türk edebiyatında ilk' olma özelliğini taşıyor. Yayınevinin dağıtımcılar ve kitabevleriyle yaptığı ön görüşmelerde *'Benim Adım Kırmızı'* için 50 bin dolayında ön sipariş alınmış. Böylece Türkiye'de ilk kez romanın birinci basını 50 bin adet olarak belirlenmiş. Korsan basımları önlemek amacıyla yine ilk kez bir romanda, hem Kültür Bakanlığı'nın bandrolü, hem de yayınevinin İngiltere'de yaptırdığı özel hologram kullanılmış. Bir başka ilk de kitap henüz Türkiye'de yayımlanmadan dış satış sözleşmelerinin yapılmış olması. ABD, İngiltere, Hollanda ve İtalya'da da yayımlanacak olan romanın şu anda üç dilde çevirisi yapılıyor. (...) *'Benim Adım Kırmızı'* her yönüyle O. Pamuk dokusunu ve renklerini taşıyor."(6)

Alın size "Stand up'çının beyinleri dumura uğrattığı masalarda herkesin boş gözlerle tavana bakmasına sebep olduğu dost ahbap meclislerinin tartışmalarıyla imdadına koşan O. Pamuk" hakkında İsmail Hakkı'nın dedikleri: "Reklamını yapmak

bana düşmez ama, yine de söyleyeyim. Yazar O. Pamuk'u en çok sevenlerdenim. Çok acil bir parantez: Yazar olmayan O. Pamuk'u sevmem. Kendisi yan apartmandaki komşum olup onun da adı Orhan, soyadı Pamuk'tur. Ve daha vahimi, bahçesindeki çerçöpü çaktırmadan bizim tarafa atmak gibi bir huyla maluldür. Sevdiğim versiyonuna dönersek. Ben O. Pamuk'u zorlu dost ahbap meclislerinde hemen imdadıma koştuğu için severim. Geçen akşam bir stand up'çının beyinlerimizi dumura uğratıp masadaki herkesin hoş gözlerle tavana bakmasına sebep olduğu bir sırada yine O. Pamuk yetişti imdada.(...) Of be, O. Pamuk sayesinde bir akşam daha dolu dolu geçirdik."(7)

Alın size "bir reklam metni yazarı"nı andıran satırlarıyla Hülya Ekşiğil'in O. Pamuk hakkında dedikleri: "O. Pamuk okurları için yazdığı her satır merakla beklenen yazarlardan. (...) Onun zekâsı karşısındakinin etrafında manyetik bir alan oluşturuyor. Bu hem tedirgin edici, hem de eğlenceli. Gerginliğinin çok sempatik bir yanı var. Ne kadar 'hırslı' biri olduğunu sezmemek mümkün değil. Belki bunu dile getirmek de, 'yaprak yeşildir' demek kadar abes.(...) Karşımda konuşan adam bana eskilerde cikletlerden çıkan, biraz oynattığımız zaman gözünü kırpan ya da elini sallayan üç boyutlu kartları hatırlatıyor. Onda sözcük ve hayallerden oluşan oyuncaklarıyla oynamaya dalmış bir çocuğun kendisinden geçmiş dünyayı umursamayan hali ile bir yazarın en ciddi, en hesabını kitabını bilen dünyalı halini içiçe görüyorum."(8)

Alın size edebiyat ile hiçbir ilişkisi olmayan bir "serbest piyasa" kalemşörü Tufan Türenç'in O. Pamuk hakkında dedikleri: "Bir romancının her kitabı Türkiye gibi okuma özürlü bir ülkede bile olay oluyor, satış rekorları kırıyorsa o romancı önemli bir yazar demektir. Eğer aynı romancının kitapları dünyada 25 dile çevrilip 1 milyondan fazla satış rakamına ulaşıyorsa o romancı bir dünya yazarıdır. O nedenle Pamuk için "Kitapları çok satılıyor ama alanlar tarafından okunmuyor. Başlayan sıkılıp bitiremiyor" gibi sözler geçerli olamaz. Pamuk, son yıllarda Türk edebiyatının dünya edebiyatına sunduğu en nitelikli romancıdır. Kitapları gerçekten de çok kolay okunabilir kitaplar değildir. Ama bugüne kadar yazdığı 7 romanı da hiç tartışmasız çizgi üstüdür. Son kitabı *'Kar'*, belli ki satış rekorları kıracak ve çok tartışılacak."(9)

Alın size; "Muzip, kalıplar ötesi, 'sahici bir merak', bir 'çocuk merakıyla' bakıyor dünyaya O. Pamuk, "(10) diyen Nilgün Cerrahoğlu...

Alın size; "Bu kitap (*Benim Adım Kırmızı*) yaratıcı ile yaratılanın, yazarla okurun birbirine karışıp karışmadığı hakkındadır. Ve biliyor musunuz, bu konular, okumuş yazmışlar dahil, hiç kimseye ait değildir, "(11) diyen Taciser Ulaş...

Alın size; "O. Pamuk, Türk edebiyatına düşen son yılların en büyük yıldızıdır. Son kitabını, Benim *Adım Kırmızı*'yı okuyorum. Gerçekten yetenekli bir yazar. Gelenekleri bozuyor, cesaretle tutuculuğun üzerine gidiyor. Bunları, bir orta Avrupa demokratı dürüstlüğüyle yapıyor. "(12) diyen Haydar Işık...

Alın size; "O. Pamuk, fantastik ve gerçekçi bir yazardır."(13) diyen Nazlı Eray...

Alın size; "O. Pamuk'un yeni kitabı da fırtınalara yol açtı. Sağcısından solcusuna tüm gazetelerde bir O. Pamuk tartışmasıdır gidiyor. O.Pamuk'un romanlarının tanıtımındaki abartma ya da 'hype' merakı ve uygulanan yanıltıcı pazarlama kampanyaların"dan söz ederek, "O.Pamuk 'postmodern' bir romancı sayılıyor. Kendisi de metinlere çok büyük önem verdiğini, okuru olayların akışına bırakmak yerine metinsel öğelerle yoğurmayı tercih ettiğini söylüyor. Fazlasıyla 'edebi', bilinçli olarak zor, entelektüel bir yazar O. Pamuk. Romanlarının örgüsü içinde birçok gönderme, ima, edebiyat hüneri yer almakta. Yani herkese göre bir yazar değil, "(14) diyen Haluk Şahin...

Alın size; Celal Üster'in -Hakan Şükür'den hareketle değerlendirdiği- O. Pamuk da, sanırım, edebiyatımızın en çok eleştirilen yazarlarından. Kimisi Türkçe'yi bilmediğini söylüyor, kimisi 'Oryantalist' bir yazar olmakla suçluyor, kimisi çok 'Batılı' buluyor, kimisi bir yazarın bu kadar reklamı yapılmaması gerektiğini savunuyor. Düşünüyorum da Pamuk'un edebiyat dünyamızdaki durumu, Hakan'ın futboldaki durumuna benziyor"(15) Pamuk'un romanlarında, dilin bazen savrukça kullanıldığı,dilbilgisi kuralları açısından gerçekten de bozuk tümceler bulmakta çok zorlanmayabilirsiniz. Ama son 20 yıl içinde (...) kendi romanını kurmuş bir yazar Pamuk. Yazarlığın zorluğunu, acısını, keyfini derin bir nefes gibi sonuna kadar içine çekebilen ve bu nefesi romanlarında bize üfleyebilen bir yazar. Kendine özgü bir düş dünyasının; 'geçmişinden hatıralarından ve hayallerinden' yapılmış olan 'tuhaf bir ülke'nin dolambaçlarında dolaştırıyor okuru..."(16)

Bu değerlendirmeler karşısında "bu kadarına pes!" dememek elde değil! Ama bununla da bitmiyor; "star sistemi" yalakalığı devam ediyor...

"The Observer gazetesinin hazırladığı 'XXI. Yüzyılın En İyi Yazarları' listesindeki 21 kişi içinde O. Pamuk da var..."(17)

"Pamuk Time'ın listesinde...Time dergisi 'Avrupa'yı Yeni Binyıla Taşıyacakları seçti. 14 kişilik listedeki tek yazar O. Pamuk... "(18)

"Pamuk, Avrupa ve Amerika'da en çok okunan Türk yazarı. Son romanı *Benim Adım Kırmızı* Türkiye'de yayımlanmadan önce yayın hakları Hollanda, Almanya, Amerika ve İtalya'daki yayınevleri tarafından satın alınmıştı..."(19)

"O. Pamuk İran'da da okunuyor... "(20)

"İnsan üstü O. Pamuk"u yere göğe sığdıramama örnekleri çoğaltılabilir! Ama bu kadarı yeter de artar bile!

Bu traji-komik durum karşısında Emin Özdemir'in deyişiyle, "Bizim baş eksiğimiz eleştirel düşünüşten yoksunluktur. Kendi aklımızı, beğenimizi kullanmalıyız. Bu yüzden de yanılgılara, yanılsamalara düşeriz sık sık. O. Pamuk konusunda da böyle oldu bu. Birçoğumuz, boyalı ve görsel basının 'yağlama-yıkama' yöntemleriyle ülkede estirdiği O. Pamuk fırtınasının etkisine kaptırdık kendimizi. Görkemli tanıtı programlarının hava raporu verircesine her gün yineledikleri yüksek rakamlı satış raporlarının çağrısına uyduk.

Varsayalım ki, kitapların satışıyla ilgili söylenenlerin tümü doğrudur. İyi de neyi kanıtlar bu? Yazınsal yaratının değeri satışla ölçülmez ki... Yazın tarihi kitapçı sergenlerinde yıllarca okuru beklemiş soykitapların öyküsüyle doludur. Bu bir yana, çok satış kimi durumlarda yazınsallıktan uzaklığın bir ölçütüdür. Sorun, O. Pamuk'un romanlarını alanların çoğunun bunları sonuna değin okuyamayışları, okuma ediniminin giderek bir tür işkenceye dönüşüşü.

Peki, neden böyle oluyor bu? Sorunun bir değil, birçok nedeni var. Başta O. Pamuk'un Türkçesi. Türkçenin söz varlığını yeterince tanımadığı gibi, söz değerlerini de el yordamıyla kullanıyor. Söz dizilişini kanatan, şiirselliği kurutan, savruk, kekeme bir söyleml var. Bu söylem, sözde postmodern diye nitelendirilen bir kurguyla birleşince, okuyanı bunaltan bir roman evreni çıkıyor ortaya. Birbirinden kopuk, yarı karanlık alanlarda dönüp duruyor okur. Bunu da bilerek yaptığını söylüyor bu üstün yetenekli romancımız: 'Konuyu muğlak bırakmaktan, okura neredeyse olağanüstü acı verme, işkence etme zevki' aldığını söylüyor. Bu yönelim, O. Pamuk'u salt tartışmalı yazar değil, takıntılı yazar konumuna sokuyor. Yazdıklarını da, ister istemez, bir sürü 'hurda ayrıntı'yla şişiriyor.

O. Pamuk uzmanı bir yazıbilimcimiz şöyle demişti: 'Karizmatik kimliği, medyatik yaklaşımlarıyla Türk romanında fenomendir O. Pamuk. Modernist ve postmodernist eğilimleri birbirine harmanlayan...' Değişik yöntemleri harmanlamak, bunları birdenliği dönüştürmek güç iştir. (...) Harmanlayayım derken sapla samanı karıştırıverir. "(21)

Gerçekten de "Aydın kişiler yazın dünyamızı izlemiyor, arada sırada bile olsa, yazın dergilerimizi okumuyor. Pamuk'un yazın eleştirmenlerimizce nasıl değerlendirildiğini bilmiyorlar. Çok etkilendikleri anlaşılan renkli basında koparılan bunca gürültüye karşın, yazın dergilerimizde Pamuk'un *Benim Adım Kırmızı* üzerine elle tutulur hiçbir eleştiri yayımlanmadığını, yayımlananların da bu kitabı, örneğin Eco'nun *Gülün Adı*'nın kurgusunu ve izleklerini örnek alıp yinelemek, örneğin Hollywood yöntemiyle bir giz, cinsellik, cinayet, vb. karışımı oluşturarak herkesin ilgisini çekmeye çalışmak gibi yazın adamlarının daha çok birer kusur olarak niteleyeceği özellikleri nedeniyle övdüklerini bilmiyorlar. (...)

Yazarımızın ve 'menejerler'inin asıl sorunu adına yaraşır bir romancı olamaması. Ama, dedikleri gibi burası Türkiye; renkli basın ve renkli kutu sağ olsun, kaşla göz arasında varlık yokluğa, yokluk varlığa çevirebiliyor. "(22)

"Nasıl mı? Gayet basit! Veya "*Benim Adım Kırmızı*'daki üzere!

III.2-) "Kırmızı" (Veya Mübalağa) Hakkında

"Benim güldürme yolum doğruyu söylemektir. Dünyada en gülünç şakada budur."(23)

"Dünya düşünenler için bir komedi, duyanlar için bir trajedidir. "(24)

"O.Pamuk'un son romanı *'Benim Adım Kırmızı'* enfes bir yapıt. Yazar-okur-roman kahramanları ve öykü dörtgeninde geniş bir haz alanı yaratıyor. Gerçek bir başeser işte!' diyen Memet Baydur ekliyor: 'Hiçbir şey düşünmeden, sürekli gülümseyerek okudum bu büyük romanı. Şunu düşündüm sonra: Salman Rüşdü, Necip Mahfuz, Narayan vesaire, Batı'nın pek önemsediği birçok yazara Doğulu gözüyle Batı romanı nasıl yazılırı gösteriyor. O. Pamuk 1998 yılında. Haa, bir de Batı'daki Doğu hayranı, Doğu yağcısı birçok yazara da Batılı bir yazar olarak içinde doğup büyüdüğü Doğu'nun anlatım

geleneğinden bir roman dersi veriyor. Neresinden baksanız okuyanı zenginleştiren, keyiflendiren, yazmanın, 'anlatmanın' hazzı kadar, 'okumanın' hazzını da armağan eden büyük bir roman *Benim Adım Kırmızı*. Artık herkes göğsünü gere gere kıskanabilir bu romanı. "(25)

Derya Sazak: "Bölümlerdeki kahramanların öyküleri -ki sadece insanlar değil, aynı zamanda eşyalar, resimler, hayvanlar, onlar da konuşuyorlar- birleştirilince, eğlenceli bir akış başlıyor. (...) 'Ölüm-aşk-sanat' üçgeninde bir serüven doğuyor. (...) *'Benim Adım Kırmızı'* polisiye bir tat vermekte, yapıta cinayet romanı sürükleyiciliği kazandırmaktadır. (...)

Pamuk'un romanları Türkiye'de değil, artık dünyada da çok satışlı kitapların listesinde yer alıyor. Salt kitap eleştirmenlerinin beğenisiyle sınırlı kalmıyor, 'tezgâhta'da satılıyor. Yani kitapçı vitrinlerinde, pek çok ülkenin 'yabancı yazarlar' stantında 'yeni çıkanlar' listesinde bulunuyor."(26)

"O. Pamuk'un son romanı *'Benim Adım Kırmızı'* yüz binin üzerinde satmış. Yayın hayatında böyle rakamlara alışkın olmadığımız için bir kıyamettir gidiyor. Pamuk'un romanını basan İletişim Yayınları'nın verdiği ilanlar abartılıymış! Kitabın satışı birkaç bini geçmiyormuş. Romanı sıkıcı bulup okumayanlar çoğunluktaymış!

Medyayı kuşatan 'reyting' yarışına sonunda edebiyatçıları da katmaya başladık. O. Pamuk'un romanı içeriğinden çok 'satış' rakamı nedeniyle tartışılıyor. *'Benim Adım Kırmızı'* Osmanlı döneminde geçiyor. Umberto Eco, Ortaçağ papazlarından yola çıkarak *'Gülün Adı'*nı yazmıştı. O. Pamuk da saray nakkaşlarının etrafında dönen bir cinayet romanı kurgulamış.

Yazar romanını başarılı bir kampanyayla okura tanıttı. Ve yılbaşından önce iyi bir zamanlama ile piyasaya sürülen kitabın 50 binlik ilk dalgası süratle hedefi buldu. 3 Aralık'ta çıkan kitabın 43 günde 109 bin 927 adet satıldığının yayınevince belgelenmesi Batılı anlamda bir başarı grafiği yakalandığını gösteriyor. Pamuk'u asıl onca tanıtıma karşın romanı tutmamış olsaydı, kitabı 'vitrinde tozlanıyor' diye eleştirmek gerekmez miydi? Ki bizce bu eleştiri de yanlıştır, haksızdır.

Bir kitabın değeri satışıyla ölçülemez. Hele, edebiyatta 'Best Seller' tanımı hiçbir zaman kalitenin ölçüsü olmaz. Asıl olan okurun beğenisidir"(27)

Nilüfer Kuyaş: "Modernlik öncesi hakikat arayışının yarı ilim, yarı büyü faaliyeti simyada 'beyaz eser' ruhun arınması ve hazırlanışıdır; 'kırmızı eser' ruhun duyular ve madde üzerindeki zaferidir, en büyük aşama 'kara eser' ise maddenin ayrışması ruhun bütün koşullanmalardan kurtulup özgürleşmesidir. O. Pamuk da çağdaş roman simyacılığına girişmiştir; yeni romanındaki kırmızı, duygular üzerindeki tam hâkimiyettir; yani sanatçıların büyük çile sonucu kazandığı sonucu kazandığı ustalıktır. *Benim Adım Kırmızı*, aslında sanat hakkında bir roman, O. Pamuk'un roman sanatına ve kendi romancılığına yaktığı bir zafer türküsü. Romancılık hüneri üzerine bir roman. Çağdaş bir hünername, (...)

'Ben bir ağacın kendisi değil, manası olmak istiyorum.' O. Pamuk'un romanında dile gelen ağaç, romanın felsefi boyutuna, kültürler arasındaki estetik ve görünme farklarını özetlemekle kalmıyor sadece. Çünkü bu roman minyatür sanatındaki bütün tasavvufi anlamıyla bir hâyal ağacı gibi. Bütün hayatı sığdırmak istemiş yazar bu romana. Hayattan iri bir parça ısırmış. Pamuk'un alıştığımız labirent-sarmal-kolaj kurgu tekniği, geleneksel masalların anlatı yöntemiyle buluşmuş. (...)

O dönemin devlet sanatçılarıdır nakkaşlar. Hattatlar kadar itibar görmezler. Resim biraz şaibeli bir sanattır. Ama resmi saray sanatıdır sözkonusu olan. Saray o dönemde, bugünkü büyük kentlerin gördüğü kültürel işlevi görür. Para ve sponsorluk varsa yenilik oradadır. Ama sanatçı henüz özgür değildir. Siparişe göre konu seçer, geleneksel kalıplara göre resim yapar.

Orjinallik ve kişisel üslup modern öncesi bu dünyada, bugünkü anlamına sahip değildir. Bitmez tükenmez tekrarlar ve çeşitlemeler sonucunda, ancak en büyük ustalar sanata yenilik getirebilir. Fuzuli'nin dediği gibi, daha önce yapılmamış olan da, hiç yapılmamış olan da makbul değildir bu dünyada. Sanatçının işi zor; boynu kıldan incedir.(...)

İki dünya çarpışır ve çelişir İstanbul'da. Batı tarzının sindiği resimler korku yaratır, muhafazakâr dinciler huylanır. Yenilik her zaman her yerde olduğu gibi korku ve tepki yaratır. Bir geçiş dönemidir O. Pamuk'un anlattığı.

Tıpkı Marguerite Yourcenar'ın *Zenon ya da* Fransızca adıyla *'Kara Eser'* romanında anlattığı, bağnazlıklara kurban giden XVI. yüzyıl bilgini gibi, Pamuk'un 'kırmızı eser'inde de Padişah'ın izniyle yenilikleri denetleyen Enişte karakteri sonunda bu endişelerin kurbanı olur. Ama yenilikleri durdurmak imkânsızdır. (...)

Benim Adım Kırmızı'da O. Pamuk, sanatçının (ve tabii kendisinin de) toplumla, önyargılarla ve iktidarla çatışmasını sergiliyor.

Osmanlı toplumunda muhalif fikirlerin tartışıldığı kamusal alan kahvehanelerdir, oralardaki meddah da günümüzün gazeteciliği işlevini üstlenmiş-

tir, yeniliğe açık ve kapalı güçler orada çalışacak, iktidar da konjonktüre göre tavır alacaktır. O. Pamuk da hem meddahtır, hem nakkaş, hem de modern anlatıcı, hem de masal karakteri. Tutucuları korkutan yani resim gibi, yeni ve devrimci bir romanın sözcüsüdür. (...)

Bütün bireysel yapısına rağmen romanın özü felsefe değil, sanatsal bir iddia. Pamuk'un romancılığında yeni bir aşamanın habercisi ve ilk ürünü. Artık ustalaştım, nihayet insan ruhunun gizlerine de el atıyorum işte, bakın bundan sonra neler yapacağım diyor. "(28)

Yavuz Selim Karakışla: "O. Pamuk'un her kitabı bir öncekinin çok üstünde bir başarıya ulaşıyor. Bu da Pamuk'un giderek kendisi için değil, okurları için yazmaya başladığının önemli bir kanıtı. Pamuk'un diğer kitaplarında sık sık raslanan akmayan metinler, çok uzun olduğu için anlaşılmayan cümleler ve karanlık ve karamsar anlatı tarzı, bu kitapta yok. (...) Pamuk da yavaş yavaş tarihçi haline geliyor. (...) *Benim Adım Kırmızı*, kesinlikle dünya edebiyatının klasikleri arasına girmeye aday bir kitap... "(29)

Gürsel Aytaç: "Tarih romanı yazarı romanın konusunu tarihten alır, ama o konuyu bugünün ve kendi yazarlığının merceğinden süzer. O. Pamuk' da öyle yapıyor. XVI. yüzyıl Osmanlı nakkaşlarının hayatını öykülüyor, ama bunu gerçekleştirirken çok çeşitli güncel ve evrensel sorunu ele alıyor, kâh eleştirel, kâh ironik anlatım tutumuyla okuyucuyu o dünyada bu sorunlarla yüzyüze getiriyor.

'Benim Adım Kırmızı', postmodern roman kurgu özellikleriyle çok katmanlı: her çeşit okurun beklentisine uygun bir şey sunuyor. Olay zincirinden hoşlanan polisiye roman okuru gibi, romanda cinsellik arayan, Osmanlı'nın XVI. yüzyıl yaşayışını merak eden, giderek Doğu-Batı kültürlerinin özüne ilişkin düşüncelerle tanışmak veya sanatın belkemiği üslup üzerine kafa yormak isteyen de 470 sayfalık, 59 bölümlük bu romandan eli boş dönmeyecek." (30)

Oral Çalışlar: "O. Pamuk, *'Benim Adım Kırmızı'* romanıyla yeniden okurlarının karşısında. Pamuk, edebiyat dünyamıza soluk getiren, uluslararası alanda da beğeniyle izlenen bir romancımız. Yeni romanında Osmanlı İmparatorluğunun önemli bir sanat alanı olan nakkaşlar dünyasıyla tanışıyoruz. Resmin yasak olduğu islâm dünyasının sınırlarını zorlayan nakkaşların, tutuculukla çatışan ve mesleki kıskançlıkla kana bulanan kırılgan öykülerini izliyoruz. Sürükleyici olaylar örgüsü, derinlemesine işlenmiş sağlam kişilikler, iyimser ve umutlu bir oram yaratıyor. Romanın, piyasaya çıkışının rahatlığını yaşayan Pamuk, çok sıkıldığı 'Roman ve zaman bitiyor?' sorusundan da böylece kurtulmuş oluyor. Pamuk'la, roman kahramanlarıyla iç içe geçmiş yaşamı, roman kahramanlarıyla özdeşleşmiş kişisel kaygıları üzerine konuştuk. Pamuk, birçok aydın gibi, acımasızlıklardan, Türkiye'nin içinde bulunduğu kaostan, endişe duyuyordu. "(31)

1. Kızılderili Sözü, Siyu Kabilesi.
2. Hürriyet, 23 Kasım 2002, s.25.
3. Radikal, 14 Mart 2002, s.23
4. Duygu Asena, "Orahan Pamuk'la Telefonda", Milliyet, 7 Şubat 1999, s.4.
5. Gündüz Aktan, "Büyük Yazar", Radikal, 9 Ocak 1999, s.11.
6. Zeki Coşkun, "Renkli Bir Kırmızı", Radikal, 12 Aralık 1998, s.22.
7. İsmail Hakkı, "Benim Adım Kırmızı Kitabını Herkes Okusun", Radikal. 24 Aralık 1998, s.2.
8. Hülya Ekşigil, "Ruh Dünyamı Paylaşamam", Yeni Binyıl, 26 Aralık 1999, s.4.
9. Tufan Türenç, "Orhan Pamuk ve Kar", Hürriyet, 2 Şubat 2002, s.15.
10. Nilgün Cerrahoğlu, "Pamuk Gözüyle...", Milliyet, 4 Aralık 2000, s.21
11. Taciser Ulaş, "Benim Adım Kırmızı: Bu Roman Kimin Hakkında", Defter Dergisi, Yıl: 12, No: 38, Kış 1999, s.63.
12. Haydar Işık, Özgür Politika, 12 Şubat 1999, s.12.
13. Nazlı Eray, Gazetepazar, 22 Kasım 1998, s.8.
14. Haluk Şahin, Radikal, 14 Şubat 1999, s.6.
15. "Sanırım, Hakan Şükür kadar eleştirilen az futbolcu vardır. Evet, Hakan zaman zaman akıl almaz goller kaçırıyor, çok kötü penaltılar atıyor, bazen sahada kayboluyor. Bazı futbol yazarları da, fırsatını buldular mı, Hakan'ın bitirici vuruşlarındaki becerisizliğinden, top oynamaktaki acemiliğinden acımasızca söz etmekten apaçık zevk alıyorlar. (...) Aslında, Hakan'ın değeri açısından en iyi gösterge, Galatasaray'ın Hakan'sız oynadığı maçlar. Galatasaray, futbolun gerektirdiği her şeyi en üst düzeyde gerçekleştirebilen, kendine özgü futbolunu yaratmış bir takım olmasına karşın, Hakan'sız oynadığı zaman yarı yarıya eksiliyor sanki. İşte o zaman, Hakan'ın gol kaçırdığı, gol pası vermediği, topu ayağına dolaştırdığı maçlarda bile ne kadar değerli bir oyuncu olduğu anlaşılıyor." (Celal Üster, "Hakan Şükür ve Orhan Pamuk", Yeni Binyıl Kitap Eki, No:17, 5 Mayıs 2000, s.11.
16. Celal Üster, "Hakan Şükür ve Orhan Pamuk", Yeni Binyıl Kitap Eki, No:17, 5 Mayıs 2000, s.11.
17. Radikal, 22 Haziran 1999, s.22.
18. Radikal, 11 Eylül 1999, s.23.
19. Cumhuriyet, 24 Haziran 1999, s.6.
20. Radikal, 18 Ocak 1999, s.23.
21. Emin Özdemir, aktaran: Ahmet Taner Kışlalı, "Maskeler Düşünl", Cumhuriyet, 17 Şubat 1999, s.3.
22. Tahsin Yücel, aktaran: Ahmet Taner Kışlalı, "İnanılmaz Bir Olay", Cumhuriyet, 12 Şubat 1999, s.3.
23. George Bernad Shaw.
24. Walpole.
25. Memet Baydur, Cumhuriyet, 13 Aralık 1998, s.6.
26. Derya Sazak, Milliyet, 13 Aralık 1998, s.16
27. Derya Sazak. "Hayatımız Roman", Milliyet, 7 Şubat 1999, s.14.
28. Nilüfer Kuyaş, Milliyet, 26 Aralık 1998, s.20.
29. Yavuz Selim Karakışla, Virgül Dergisi, Ocak 1999, No:15, s.11.
30. Gürsel Aytaç, Cumhuriyet Kitap, 14 Ocak 1999, No:465, s.14.
31. Oral Çalışar, Cumhuriyet Dergi, 20 Aralık 1998, No:665, s.1

ÇEVİRİ-ŞİİR SULARINDA KENDİMLE BİR SÖYLEŞİ

Ahmet NECDET

-Adettendir, hep sorulur: çeviri-şiir geçmişinden söz et biraz, bu geçmişte yer alan ilgi çekici olaylar... Nerede ve ne zaman başladın şiir çevirmeye?

-Söyleyeyim: Bu tutkunun tarihi, Bursa Erkek Lisesi'ndeki öğrencilik yıllarına kadar iner. İlk çevirim, ortak bir çalışmaydı, çocukluk arkadaşım Adnan Fahri Özkan ile Alfred de Musset'nin bir sonnet'sini çevirmeyi denemiştik. Çapa Erkek Lisesi'nde son sınıf öğrencisiyken de, ilk kez Baudelaire ile tanıştım. Sanıyorum bu büyük şairi sevmemde ve neredeyse yarım yüzyıldır onun şiiriyle haşir neşir olmamda, fransızca öğretmenimiz Reşat Nuri Darago'nun büyük etkisi var. Daha sonra Üniversite yılları... Çapa Yüksek Öğretmen Okulu'nda Çağdaş Fransız Şiiri'ni tanıma çabalarımız...

-Yanılmıyorsam, Apollinaire'in "Le Pont Mirabeau" adlı şiirini de o yıllarda çevirmiştin dilimize, öyle değil mi?

-Evet evet, yanılmıyorsun, "Mirabeau Köprüsü"nü, bu okulu bitirip Van Lisesi'ne coğrafya öğretmeni olarak atandıktan sonra tekrar gözden geçirmiş ve 1955 yılı ortalarında Yücel dergisine göndermiştim. Aynı yılın ikinci yarısında, Tuzla'daki Uçaksavar Topçu Okulu'nun Radar Bölümü'nde 42. dönem yedeksubay öğrencisiyken yayımlandı bu dergi de. *Yücel* dergisi, şiir çevirimi yayınladığı gibi, o zamanın parası ile bana 5.-TL çeviri ücreti de ödemişti. Ne çok sevindiğimi, bu paranın bir bölümüyle bir blok çikolata satın alarak arkadaşlarımla paylaştığımı dün gibi hatırlıyorum.

-Pekâlâ, ilk çeviri-şiir derleme kitabın Çağdaş Fransız Şiiri başlığını taşıyor. Onu nerede ve nasıl hazırladın?

-Anlatayım: Konya Assubay Hazırlama Okulu'ndaki yedeksubay öğretmenlik serüvenim sona erince, bir yıl kadar da Ereğli'deki İvriz İlköğretmen Okulu'nda çalışmış ve Ankara'ya gelerek meslek değiştirmiştim. Yeni işim, Esenboğa Havaalanı kulesinde hava trafik kontrolörlüğü idi. O günlerin Ankara'sında yaptığım en önemli çalışma, Milli Kütüphane'den yararlanarak hazırladığım Çağdaş Fransız Şiiri adlı antolojim oldu. Değerli ağabeyimiz Hüsamettin Bozok, kendi bilgi ve emeğini de katarak, bu kitabımın Yeditepe Yayınları arasında çıkmasını sağladı (1959). Çağdaş Fransız Şiiri, çok özen gösterilmiş baskısı ile büyük ilgi topladı ve edebiyat çevrelerinde tanınmama yol açtı.

-Başkalarının yanı sıra, senin yeni şiir çevirilerini de içeren bu antoloji için telif ücreti alabildin mi bari?

-Evet. O zamanın parası ile 500.-TL... Fena sayılmaz!

-Hepsi iyi, hepsi güzel de, bu yararlı çalışmandan sonra, 1960-1980 yılları arasında büyük bir suskunluk dönemin var. Edebiyatın yerini, bilimsel çalışmalar mı aldı yoksa?

-Bir bakıma öyle oldu. Erzurum'da Atatürk Üniversitesi'ndeki akademik hayatım, on beş yıl sürdü ve bilimsel araştırma, yayın ve öğretim çabalarım öne çıktı. Gerçi 1968-1969 yılları arasında deneme adlı tek yapraklık bir edebiyat dergisi de çıkardım ama, bu, çeviri-şiir çalışmalarıma yakın durduğumu göstermez. Bu alandaki yoğun çalışma dönemim, iki yıl görev yaptığım Muğla İşletmecilik Yüksek Okulu'ndan Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi'ne atanmam (1980) ve orada Gertrude Durusoy (Gerti Hanım) ile tanışmamdan sonra başladı. Kendisiyle yirmi senedir süren bir çeviri-şiir ortaklığımız ve dostluğumuz var. Avusturya, Alman, Fransız ve Rus şilrinden pek çok şiir çevirdik, çeviri-şiir kitapları yayınladık.

-Daha çok hangi şairlere ait bu çalışmalar?

-Celan, Trakl, Apollinaire, Aragon, Voznesenski ve başkaları... Paul Celan'ın bugüne kadar üç şiir kitabını çevirip yayımladık, eksiksiz olarak Kısmetse, bütün kitaplarını çevireceğiz. Mirbatır Husanov, Jean-Louis Mattei, Anıl Meriçelli ve Kanşaubiy Miziev ile de çeviri ortaklıklarım oldu.

-Ayrıntı verir misin biraz?

Husanov ile -Gerti Hanım'ın da katılımını sağlayarak Vozneşenski'nin şiirlerini, Jean-Louis Mattei ile Latin şairlerinin şiirlerini yine onunla ve Gerti Hanım'ın katılımı ile Apollinaire'in *Alkoller*'ini, Kanşaubiy Miziev ile de Puşkin, Lermontov, Yesenin, Pasternak gibi Rus şairlerinin şiirlerini taşıdık dilimize. Bunların büyük kısmı kitap halinde yayımlandı. Yakında yine Miziev ile ortak bir çeviri-şiir kitabımız çıktı. Varlık Yayınları'nda, Balkar şairi Kaysın

Kuliev'in Kafkas Şiirleri... Yalnız Kuliev'den değil, daha başka Balkar şairlerinden de çeviriler yapıp dergilerde ve Kanşaubiy Miziev'in Balkar Şiiri Antolojisi'nde yayınladık.

-Peki, ya Baudelaire?

-Biliyorsun, bu büyük Fransız şairinin kırk şiirini çevirerek 1991'de *Kırk Kötülük Çiçeği* başlığı ile Eroy Yayınları'nda yayımlamıştım. Bu kez O'nun biricik şiir kitabı olan *Les Fleurs du Mal*'i bir bütün olarak kazandırdım dilimize, *Kötülük Çiçekleri* başlığı ile Ekim 2001'de Adam Yayınları'nda çıktı, aynı tarihte Dünya Gazetesi tarafından "ayın çeviri kitabı" seçildi.

-Baudelaire çok yormuşa benziyor seni... ne dersin?

-Yormaz mı? Tam tamına ölçülü uyaklı 1+160=161 şiirlik bir başyapıtı, aynı biçim ve içeriği koruyarak, aynı şiir yapısı içersinde türkçeye taşımak, elbette yordu beni. Birkaç defa umutsuzluğa düştüğüm bile oldu bu uzun çeviri-şiir macerasında ama, inat ettim,başardım. Sonuç olarak büyük bir mutluluk yaşadım, yaşamaktayım. Rimbaud'ya göre, şairlerin kralı, gerçek bir tanrı'dır Baudelaire... Bu durumda *Kötülük Çiçekleri*'ni dünya şiirinin kutsal kitabı olarak değerlendirmek, sanırım, yanlış olmaz.

-Bütün bu çeviri şiir çalışmalarının sayısal bir dökümünü yapabilir misin?

-Yapamam. Ne ki, bir başıma veya ortaklaşa yaptığım çeviri-şiirler toplamının 1000'i aştığını söyleyebilirim. Yalnız Baudelaire'den 161 ve Aragon'dan da 80 çeviri-şiire imza attığıma göre, bu tahminimi bir abartı olarak kabul etmem gerekir. Ali İhsan Kolcu'nun *Türkçe'de Batı Şiiri* (1999) adlı yapıtında, Tanzimat ve Servet-i Fünûn devirlerinde Batı Edebiyatı'ndan yapılan şiir çevirilerinin sayısı 988 olarak kaydedilmektedir (s.716). Aynı araştırmaya göre, 1859-1901 yılları arasında yapılan bu şiir çevirilerinin 202 çevirmen tarafından gerçekleştirildiği ve ayrıca elli iki çeviri-şiirin de imzasız olarak yayınlandığı anlaşılıyor. Listenin başında yer alan çevirmenlerimizin yaptığı çeviriler, rakamlarla şöyle bir sıralamaya tâbi tutulabilir: 1/Muallim Nâci (62), 2/Ahmed Rasim (55), 3/Recâizâde Mahmud Ekrem (33), 4/Receb Vahyi, Muhyiddin ve Abdullah Cevdet (24), 5/Kemâlpaşazâde Sâid (21) (a.g.e.,s.706-708).

-Ne demek istiyorsun, yoksa "Ben çeviri-şiir konusunda tek başıma bütün Tanzimat ve Servet-i Fünün çevirmenlerini ıskaladım" savı mıdır bu sözlerin anlamı?

-Ne yalan söyleyeyim, sözün doğrusu da bu değil mi?

-Diyelim ki doğru... günümüzde senden başka ve senin önünde duran başka şiir çevirmenlerimiz yok mu?

-Olmaz mı? İşte bir kaç isim: Eray Canberk, Sait Maden, Cevat Çapan, Talat Sait Halman, Erdoğan Alkan, Özdemir İnce, Ataol Behramoğlu... vb. Pek doğal, kesin bir değerlendirme yapmak için, az önce adını andığım sayın Kolcu gibi araştırmacılara ve onların yaptığı envanterlere ihtiyaç var. XX. yüzyıl çeviri-şiir edebiyatımız, araştırıcı veya araştırıcılarını bekliyor.

-Desene, gayret daha çok Türk Dili ve Edebiyatı araştırmacılarına düşüyor. İnşaallah ihmal etmezler bu görevlerini! Ben başka bir soru sormak istiyorum: Demin bir rakam verdin, Tanzimat ve Servet-i Fünûn devirlerinde Batı Edebiyatı'ndan dilimize 988 şiir çevrildi, diye peki hangi dillerden veya edebiyatlardan yapılmış bu çeviriler?

-Onu da söyleyeyim: Bu 988 şiir çevirisinin 782'si Fransız Edebiyatı'ndan, 39'u Alman veya Avusturya Edebiyatı'ndan, 28'i Rus Edebiyatı'ndan, 11'i ise Yunan Edebiyatı'ndan, geriye kalanlar ise, 10 rakamının altında olmak üzere İtalyan, Latin, Belçika, Danimarka, Amerikan ve Leh edebiyatlarından oluşuyor (Kolcu:a.g.e.,s. 716).

-Peki, hangi çeviri-şiir kaldı günümüze, bu 988 şiirden?

-Maalesef bir teki bile kalmadı. Edebiyatımızın söz konusu dönemlerinden hangi şiirler kaldı ki, bu çeviri-şiirler de kalmış olsun... Gelişen türkçemiz, bu koyu osmanlıca metinleri tarihin çöplüğüne atmış gibi görünüyor. Pek doğal, bir edebiyat müzesinden farkı bulunmayan liseler hâlâ bu ölmüş metinleri ısıtıp ısıtıp yüzbinlerce lise öğrencisinin karşısına çıkarıyorlar. Söz konusu Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarını yazanları kınamıyorum. Bu büyük sorunumuzun baş mimarı, Milli Eğitim Bakanlığı'nın Talim ve Terbiye Kurulu'dur. Yaşayan edebiyatımızı ıskalayan XIX. yüzyıl Türk Dili ve Edebiyatı'na koşullanmış taşıl kafalar yapıyor bunu, çok da başarılı oluyorlar: Yüzbinlerce gencimizi, edebiyattan soğutmak şöyle dursun, ondan nefret ettiriyorlar. Böylece edebiyat ve sanat bilgisinden, görgüsünden yoksun kuşaklar yetişiyor ve 65 milyonluk bir ülkede bir şiir kitabının tirajı,-ne kadar değerli olursa olsun- medya desteğini almadan 1000 rakamının üzerine çıkamıyor.

-İyi ama, bu sözlerimle eski şiirimize haksızlık etmiş olmuyor musun? XIII. yüzyıldan başlayarak XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar süren yaklaşık 600 yıllık bir edebiyat kalıtını yok mu sayacağız?

-Elbette yok saymayacağız. Divan şiirini günümüze taşımak, geleneksel şiirimize sahip çıkmak hepimizin görevidir. Ancak bu kültüre sahip çıkarken, yaşayan edebiyatımıza sırt çevirmenin de hiçbir anlamı yoktur. "Eski" ile "Yeni" arasındaki dengenin en duyarlı biçimde korunması gerekir. Ne var

ki, cevap aranması gereken bir soruyu da göz ardı edemeyiz. Nasıl taşıyacağız Divan şiirini günümüze? İşte "dil-içi çeviri" yöntemini haklı kılan sorun budur: Eski şiirimizi, yeni kuşaklara veya bugünün genç insanına düz anlamını içeren açıklamalı metinlerle değil, bugünün diliyle yine şiir olarak taşımak zorundayız. Böyle iyi niyetli bir çabanın karşısına "Aruz"a rağmen mi? sorusu çıkarılabilir. Evet, kafiyeyi, redif'i, sözdizimi'ni, hece ölçeği'ni titizlikle koruyarak ve fakat "aruz'a rağmen"

-Laf'ı uzattın da uzattın, gelelim yine şiir çevirisine... Biliyorsun, şöyle bir sav var: "Şiir tektir, biriciktir, bir başka dile çevrilemez, hattâ yazıldığı dile bile" Bu büyük çeviri uğraşınla neyi kanıtlamak istiyorsun?

-Bu sav, bana göre basmakalıp bir düşünceyi yansıtıyor. Önce şu soruya sağlıklı bir cevap aramanız gerekir, diyorum: Şiire gönül vermiş bir kişi, Baudelaire'i anlamak için fransızca, Whitman veya Eliot'ı tanımak için İngilizce. Dante Alighieri'ye ulaşmak için italyanca, Celan'la tanışabilmek için almanca, Mevlâna veya Hâfız'la buluşmak için farsça... öğrenmek zorunda mıdır? Listeyi uzatabiliriz. Yeryüzünde 6000 kadar dil ve lehçenin varlığını göz önünde tutarak, dünya şiirine kapı açmak için, çevirimin gücüne ve işlevselliğine karşı çıkmak veya bunun gereksiz bir çaba olduğunu ileri sürmek mümkün müdür?

-Bu düşüncelerimi daha önce bir dergide okuduğumu hatırlar gibiyim.

-Haklısın, İnsancıl (Temmuz,1997)'de "Çeviri şiir, yazınsal bir yaratı mıdır?" başlıklı bir yazımda değinmiştim.

-Peki, nasıl bir yanıt vermiştin, bu soruya?

-Şu sözlerle: Kim ne derse desin, başarı derecesi tartışılabilir bir husus oluştursa da, şiir çevirisinin artistik bir uğraş olduğunu ve bu bakımdan da "yaratıya değgin bazı özellikler taşıyabileceğini düşünüyorum, demiş ve buna güzel bir örnek olarak da Orhan Veli'nin Fransız şairi Charles Cros (1842-1888)'dan dilimize çevirdiği "Le Haref Saur / Çiroznâme"yi göstermiştim. Gerçekten aslı kadar, belki aslından da güzel bir şiir çevirisidir Çiroznâme, bir şiiri yeniden yazma ve yaratmaya değin çarpıcı bir örnek!

-Nasıl bitirmiştin o yazını?

-Şöyle: Yaşasın şairler ve onların şiirini başka dillere, kültürlere bıkıp usanmadan taşıyan alçakgönüllü çevirmenler!

-Şiiri çeviren, ille de şair mi olacak?

-Elbette, Şiiri bilmeyen biri, onu yazınsal olarak yenilden nasıl yaratabilir? Tereciye tere satmak gibi bir şey olur bu! Şair olmayanlar, çeviri-şiir'den ellerini çeksinler, lütfen, Başka bir sorun var mı?

ÖLÜM
HEP AKLIMDA

Bir sürü güvercin
Bir sürü serçe
Kumların üzerinde

Biri iner biri kalkar
Dalların
Yaprakların arasında

Sen uzaktayken
Ölümle yaşamın farkı ne

Ben ölümü hiç unutmadım
Ölüm hep aklımda

Anıl MERİÇELLİ

-Şimdilik bu kadar. Bir başka görüşmede buluşmak üzere...

-Teşekkür, sevgi ve saygı.

Öykü

ÇOCUĞUN İNCİ DÜŞÜ

H. Yusuf DEDE

Köşker Bêşür çolpaydı. Orta boylu, zayıf ama omuzları geniş, esmer tenli, pos bıyıklı, avurtları çökmüş, kısık gözlü otuz yaşlarındaydı. Belediye binasının sağ tarafındaki boş arsada toprak kerpiçten derme çatma yaptığı, tavanı düşük, duvarları balçıkla sıvanmış, tek göz pencereli kulübesinde ipe şıma çekerek ekmeğini kazanırdı. Garibandır diye arsa sahibi ondan işgaliye parası almazdı. Bêşür bu tür iyiliklerin garibanlığına bağışlanmasını gururuna yedirmezdi. Ama iyi de etmezdi; bunu sırıtan aklının marifeti diye bellemesi zavallıca idi. Yürürken topallayan sağ ayağı kuyu tulumbası gibi kalkıp iner ve daha kuvvetle sol ayağına yüklenirdi. Çolpalığının ruhuna damıttığı ezinç bir duyguyu yaşardı. Bunun çevresine karşı uyandırdığı gizli bir öfkeyle yürürken başını hep dik tutardı. Gururlu görünmeye çalışsa da aslında kişiliğinin özü dalkavukluk ve siliklikle yoğrulmuştur. Önüne daha kemik atılmadan ağzını şaplatırdı. Ruhunun kanayan duygusundan acıyla kıvranırdı. Acı ve güçsüzlükten doğan hoşgörü maskesiyle dervişane tavırlar takınırdı. İçini zehirleyen katran duygu damarına basıldı mı uyanır kudurmaya başlardı. Düşünceleri ona göre temel doğrulardı. Bir düşüncesinde kendini haklı görmeye görsün bildiğinden ısrar ederdi. Savunduğu düşüncesine tabutluk yapılmasına içerlenir, kuyruğuna basılmış köpek gibi havlar gözleri ateş saçardı. Özellikle karısı Bênaw' a karşı bu şekil davranışı belirgindi, ama dışarıda kuzu idi. Kuzu davranmayı da kendisine kurnazlık sanardı. Acaba öyle midir?

Bêşür' ün bir oğlu ve ondan küçük üç de kızı vardı. Oğlu Zuhat altı yaşındaydı. Beyazsüt yanaklarındaki gamzelerde sevimlilik taşardı. Alnını kapatan düz yumuşak saçları, akı hafifi gülüşümsü kara gözleri tatlı bir afacandı. Baba ocağının ateşini tüttürücek olan Zuhat varlığıyla Bêşür' ün yüreğini ısıtırdı. Bêşür çocuğu bazen elinden tutup beraberinde köşker kulübesine götürürdü. Kulübede, dikilecek, yamanacak, boyanacak eski püskü pabuçlar bulunurdu. Çocuk bu küçücük, düşünün incisi, kendisinin de olmasını istediği biricik varlık diye belleğiği pabuçlara bakıp iç geçirirdi. Ayağına uyacak bir çift pabucu alır giyer, birkaç dakikalığına olsa da içten içe coşarak ürkek bir sevincin kollarına atılır, kendinden geçerdi. Babası onun yüreğindeki kanatlanmış bu sevinci görür tatlı hüznünden gözleri dolardı. Zuhat babasından kaç defa kendisine böyle minyon bir çift pabuç istemişti. Ama Bêşür' ün belini büken cıbıllık yüzünden çocuğun isteğine kulağını kapatırdı. Çocuğu avutmak için her seferinde ona: "Biraz daha büyüdün mü söz sana bunlardan daha güzel ve yeni pabuçlar alacağım." demişti.

Zuhat iki gün önce sünnet olmuştu. Bêşür gene aklınca hesaplar yapıp çocuğun sünnet düğününden iki şekilde yarar sağlamayı düşünmüştü. Birincisi, Suruç' ta sünnet düğünü yapmak bankada birikmiş küçük bir sermaye hesabına konmak demekti. Nasıl mı? Sünnet düğünlerinde adet gereği düğüne çağrılan davetliler, düğün sahibine, onurlandırıldıkları için ödül olarak para yardımında bulunurlar. Davetli daha sünnet olmamış oğul sahibiyse ve eğer günü gelir de oğlunu sünnet edecek olursa o güne kadar sünnet düğünü para tepsilerine yardım diye bıraktığı paraları geçen zamana göre faiziyle zamanında ödüllendirdiği davetlilerden alırdı. Bu âdet sünnet edilmemiş her oğlan çocuğunun babasına göbek attırır, adamın elinin ayasını kaşırdı. Davetlinin eğer sünnet edilecek bir oğlu yoksa bankada hesabı donmuş demektir ve cebinden çıkan paralar dere dere giderdi. İşte Bêşür Zuhat'ı sünnet ettirmeye karar verdiğinde o güne kadar teşrifte bulunduğu ve bulunacağını tahmin ettiği sünnet düğünü sahibi ahbaplarının listesini çıkarmış ve onlara yollamıştı. Düğünde eline geçecek para ile iş planlarını gerçekleştirecekti. Birbirlerine borçlanmış gönüllerin buyrukluğuyla al gülüm ver gülüm, hesabıyla eline geçecek toplu para ile çarşının işlek bir yerinde bir dükkân kiralamayı düşünüyordu. Dükkânda hem köşkerlik yapacaktı hem de sipariş verip getireceği yeni ayakkabılar satacaktı.

Üçüncü güne girilmişti daha ortada bir şey yoktu. Zuhat'ı sünnet ettiğine göre eline geçen böyle toplu bir paraya bir daha konabilmek için herhalde karısı Bênaw'da hesap açması gerekecekti... Bêşür düğünde çocuğun çükünden kesilen pembe et

parçasını tepsiye koyup gezdirirken topallayarak sanki üstün başarılarından dolayı kendisine verilmiş bir madalyaymış gibi gururla kurumlanmıştı. Bu bir dilencinin kurumlu tavırlarının gülünçlüğünden utanıp yüzü kızaracağına arsızca gülümseyerek sanki hadi beyler pamuk eller cebe, sökülün paraları der gibi tepsiyi davetlilerin burunlarına değdirip kimin ne kadar para tepsiye bıraktığını aklının bir köşesine not etmeye çalışmıştı.

Yararı dokunacağını düşündüğü ikinci şey ise Yatılı Bölge Okulunun Malzeme Deposunda memur olan Müzer' i kirve seçmek olmuştu. Onu kirve seçmekle onurlandırmış ve kendisi de bu onurun eteğinden tutup çevrede saygınlık kazanacaktı. Bu düşüncesinin tohumunu ta işin başında aklına koymuştu. Müzer bir tarla kargasıydı; Bêşür' ün kokuşmuş beynindeki tohumları gagalayıp mideye indirmekte Suruç'ta onun üstüne kimse yoktu. Adam hokkabazlıklarıyla saman altında su yürüterek iyice yükünü alıp palazlanmış, göbek bağlamıştı. İşini bilen, rüzgârın estiği yönde davranan, kusurlarını cilalayıp erdemli görünmeye çalışan bir yürek cambazıydı. Yüzündeki yaldızlıkla duru duyguların yüreğinde yakamozlar oluşturmakta usta idi. Sahip olduğu mal mülk ile gerçeğin diline kilit vurup çevresinden saygıyı haraç alırdı. Bêşür aklınca Müzer' i kirve edinmekle, bunu kendine topuk yaparak sakat ayağı duruşunu dengeleyeceğini, planladığı yeni işyeri için onun desteğini alacağını düşünmüştü.

Bêşür züğürtlüğüne aldırmadan kirveliğin âdetlerini yerine getirmek için Müzer ve onun eşi Şevê' ye aldığı armağanlar yüzünden borca girmişti. Düğünden üç önce sunak bohçasını onlara göndermişti. Müzer'e bir pantolon, bir kravat, bir cep mendili ve bir çift çorap; Şevê' ye bir elbiselik kumaş ve bir yazma. Müzer de sunak bohçasını aldıktan sonra düğüne bir gün kala Zuhat'a armağan olarak bir çift bağcıklı kırmızı pabuç göndermişti. Sünnet düğünü yapılalı üçüncü güne girilmişti; buna rağmen Bêşür ve Bênaw kirvelik âdetlerine inandıkları için halen kendileri içinde bir sunak bohçasının gönderileceğinden umutlarını kesmemişlerdi. Beklesinler! Zuhat kirvesinin armağan ettiği bağcıklı kırmızı pabuçları alıncaya kadar da çükünün kesileceğinden korktuğu için ağlayıp sızlayarak annesine ve babasına sünnet olmayacağını deyip durmuştu. Pırıl pırıl kırmızı pabuçlar çocuğun bütün sızlamalarını bıçak keser gibi dindirmiş, korkularını önüne katıp süpürmüş ve onu çükünden bir parça pembe etiyle ödeyerek aynı zamanda hep düşlediği bir çift pabuca da kavuşmuştu. Saf ve lekesiz ruhunun uyanmamış bedenindeki günahkâr haram fazlalık islâmın şartıyla alınınca bedeni de temizlenmişti. Bundan sonra çocuktan istenildi mi, helalinden acımasızca tavukları kesip elini kana bulayacağı yol da önüne açılmıştı işte!

Cici pabuçlar Zuhat'ı mutlu etmişti. Narin bedenindeki ağrıyı unutturuyordu. Yeni açıveren bir tomurcuğun taze yaşam kıpırtısına benzer bir sevinç yüzüne yayılmıştı. Gözlerinin içi gülümsüyordu bu kıpırtıyla. Çükünün ağrısından değil sevincinin taşkınlığıyla nazlanarak annesinin, el bebek gül bebek sıcaklığını seve seve kucaklıyordu. Çükü daha iyileşmediği için pabuçlarını ayağına geçirip yürüyemiyor, taşan sevincini komşu çocuklarına yelleyemiyordu. Pabuçlarını hep gözlerinin önünde tutuyordu. Ya baş ucuna ya da kardeşlerinin ulaşamayacağı pencerinin önüne koyuyordu. Pabuçları şimdi giyemezse bile böyle pabuçlarının olduğunu bilip doyasıya bakmak bile onu zevkten sarhoş ediyordu. Kız kardeşleri ondan pabuçları istese ya da onlara dokunmaya kalkışsa şiddetle karşı koyuyordu. Döşeğinde pabuçları bir ayağına geçiriyor bir çıkarıyor. İki gecedir uyurken onları kucağına alıp sımsıkı sarılarak uyuyakalıyordu. Uyusunda pabuçlarını sayıklıyordu. Çocuğun inci düşü gerçekleşmişti. Çocuk saflığının bütün içtenliğiyle; "Bu pabuçlarımı kullanınca eskiyip yırtılırsa kirvem Müzer amca bana yenisini armağan etsin diye bir daha sünnet olacağım." deyip annesini ve babasını kahkahaya boğuyordu. Kırmızı pabuçların verdiği mutlulukla pırpır eden o küçücük yüreğindeki kan pompalanıp damarlarından dupduru pınarlar kadar yaşam tadıyla akıyordu.

Göğün rahminden güneşin yüzü görünmüştü. Mayıs sabahının serinliği insanda huşu uyandırıyordu. Bir işçinin memurdan sonra işe gittiği görülmüş müdür ki Bêşür de evde oyalansın; sabah kahvaltısını siyah zeytin, isot, sac ekmeği ve çayla yapıp rızkının yolunu tutmuştu. Giderken de karısı Bênaw'a çocuğun yarası kanama yapmasın diye sıkıca tembihleyip göz kulak olmasını istemişti. Bênaw da ona kendini halı yapıp çocuğun ayakları altına sereceğini gönül hoşluğuyla söylemişti. İkisinin gözünde Zuhat'ın değeri üç kızın değerinin toplamından daha ağırdı. Bênaw kadın olmasına rağmen gözünde, Zuhat'ın değeri kızlarınkini sıfırlıyordu. Fukara belki de kendi güçsüzlüğünün gücü olarak çocuğun çükünü görüyordu. Ona karşı daha yumuşak ve sevecendi. Bênaw'ın aklı ancak bu kadarına eriyordu. Sarkmış göğüsleri olmasa bir çuval kemikten farksızdı. Sanki yaşam ve çocuklar onun kanını emmişti. Uzun boyuyla yapraklarını dökmüş kuru bir kavak ağacına benziyordu. Yoksulluk yaşamıyla bedenen ve ruhen kurutur, insanı acılara boğar. Bênaw bundan fazlasıyla payına düşeni almıştı. Oval yüzünde fırçayla resmedilen sanki her şeyi sineye çekmiş olan yüz ifadesi vardı.

Kahvaltı için yer sofrasının başında oturmuş en küçük kızın karnını çaya bandığı sac ekmeği ile doyuyordu. Zuhat döşeğinde oturmuş sırtını birbirin destekleyen yüksek iki yastığa dayamıştı. Pabuçları da tükürüğünü sürüp elindeki bez parçasıyla parlatmaya çalışıyordu. Saçları kirden yapış yapış olmuş, yanaklarındaki çentiklere sümüğü bulaşıp kurumuş, gözleri çapaklı ortanca kız kardeşi Heri, kene gibi yapışmış Zuhat'a musallat oluyordu. İlle de pabuçları bana ver giyeceğim, diye Heri'nin hevesi tutmuştu. Zuhat da canından bir parça vererek sahip olduğu pabuçlarını vermek istemeyince birbirlerini çekiştirmeye başladılar Zuhat,

"Ancak canımı alırsan pabuçlarımı giyebilirsin, git başımdan vermiyorum."dediyse de baktı kızın rahat vereceği yok, keneden kurtulmak için annesini yardıma çağırdı:

"Anne Heri durmuyor ya, ona bir şey söyle de beni rahat bıraksın." dedi ve kızı başından savmak için ona hırsla dirsek koyuverip:

"Benim pabuçlarım benim, giymen için sana vermeyeceğim." dedi.

Heri yediği dirsek darbesinin acısıyla mızıldanıp annesine:

"Benim de pabuçlarımın olması için sünnet olacağım." deyince Bênaw kıs kıs güldü ve ona:

"Tamam kızım, tamam. Hele Zuhat bir iyileşsin sonra seni de sünnet ederiz. Kih kih kih... tövbe tövbe yahu ne âlem kızdır bu. Hadi şimdi Zuhat'ı rahat bırak gel kahvaltını yap yoksa sofrayı kaldırırsam aç kalırsın. Eğer sözümü dinlemesen seni sünnet ettirmem ha. Kih klh kih..."

Zavallı Heri sünnet edileceğine ve ona da bir çift pabucun alınacağına annesinin söyledikleri üzerine inanmıştı. Zuhat'a karaz olsun diye:

"Sünnet olduğumda bana da pabuç alınacak. Ohh o zaman ben de pabuçlarımı sana vermeyeceğim." dedi tıpış tıpış geldi sofranın başına, annesinin yanına oturdu.

Bu sefer Zuhat pirelendi. Heri'nin aklına çomağını sokup oyun bozanlık etti:

"Hi hi hi... senin çükün yok ki sünnet olasın. Anne seni kandırıyor, sünnet olamayacaksın ve benimkisi gibi güzel pabuçlarında olmayacak. Sümüklü kız hi hi hi..." dedi.

Bênaw Heri'nin kendisine bön bön bakıp somurttuğunu görünce önce Zuhat'a "Sus bakalım seni tilki kuyruğu!..." dedi ve sonra Heri'ye dönüp:

"Yoo yo kızım onun pabuçlarından daha güzel pabuçlar sana alacak baban. Onun dediğine bakma..." dediği sırada dışarıdan bir kadın sesi:

"Bênaw bacım evde misin?" diye çağırdı.

Seslenen Müzer'in tombalak karısı Şevê idi. Dişlek ağzını, öğütücü altın dişini herkese göstermek için kasıklarını iyice sıkıp, kiçleştirirdi. O an yüzünde beliren gülümsemenin gerçek niyeti iyi anlaşılırdı. Yayvan suratlıydı ve şakaklarına birer dövme yaptırmıştı. Mahallede şen şakraklığı kadar patavatsızlıklarıyla da bilinirdi. Onu tanıyanlar "Tanrı bizi Şevê'nin şerrinden korusun." demekten kendini almazdı. Zaman zaman kişinin gururunu inciten şu patavatsızlığı olmazsa insanı güldürmesini çok iyi beceren bir komedyen olabilirdi. Onun hakkından gelmesini en iyi bilen kocası Müzer idi. On beş yıldır bir döşekte güreşiyorlardı. Çileyle hileyle de olsa onun sırtını yere getirirdi. Şevê ruhunu Müzer'in soluğunu soluyarak beslemiş, onun hücrelerinin oyuncusu, ortağı, sırdaşıydı. Ama sabah sabah yüzü asık görünüyordu. Ya Müzer'in batırdığı iğneler onun canını sıkmıştı ya da buluttan nemini almış yüzü puslanmıştı. Bênaw önü boydan boya açık salona çıktığında bahçede onu gördü. Kirveliğin şu üçüncü gününün cicimliğinin verdiği büyü ile eli eteğine dolandı, şaşkınlığı gözle görünüyordu. Bênaw'ın o an içinden geçen şey:

"Onları kirve seçmeklen ne iyi ettik, bak daha üç gün dolmadan ziyaretimize geldi. Belki de..." diyemedi çünkü bekledikleri sunak bohçasını onun elinde göremedi. Gene de gelişinden dolayı yüreği ona karşı şükran duygularıyla doldu. Heyecanlıydı, elini, eteğinden çekip sarkan başörtüsünü düzeltmek için başına götürünce sanki bu hareketi ile aklı da hareket etmişti: Mahçup, saygılı ve sıcak bir gülümsemeyle:

"Aaa kirve sen miydin? Hoş geldin, içeriye buyur." dedi ve eliyle yol gösterdi. Şevê yerinden oynatılması güç ve ağır bir taş gibi donuktu. Çağrıya burun kıvırıp kayıtsızca:

"Buyur ettiğin için teşekkür ederim." derken azametli duruşunda alınganlık izlenimini veriyordu.

Şevê'nin gül kurusu tafta entarisinin güneşte saçtığı parıltılar karşısında Bênaw, üstündeki kendi paçavra elbisesinin solgunluğunu yüreğinde hissetti ve ruhu bunun utancıyla topuklarının altında gizlenip ezilir gibi oldu. Yürek vuruşlarıyla örselenen bu duygu yüzündeki acının çizgilerini daha da belirginleştirdi. Kendi kendini küçümsedi. Adeta yalvarır gibi bir sesle:

"Bir çayımızı içmek için buyurun içeriye geçip oturalım.." dediği sırada odadaki velveleden gözleri ıslak çıkagelen Heri her iki eliyle gözlerini ovuşturup annesinin eteğine yapıştı. Bênaw'ın o anki derdi başından aşkındı, onu öteye itiverdi.

Şevê:

"Çayını içmek için başka bir gün gelirim." deyince Bênaw ne diyeceğini bilemeden çakılıp kaldı. Şevê rolünün hakkını vermek için mahzun görünmeye çalışarak:

"Kirve ben bir şey için gelmiştim." der demez Bênaw'ın mahmur gözleri açıldı:

"Kusuruma bakmayın sormayın unuttum, çocuklar akıl bırakmadı ki görüyorsunuz işte. Hayrola bir şey diyecektiniz" dedi.

Şevê parmağındaki evirip çevirdiği altın yüzükten gözlerini kaçırmadan:

"Nasıl desem, hani kocamın sünnet düğünü için Zuhat'ın gönlü şen olsun diye size gönderdiği pabuçlar vardı ya..."

Bênaw işgüzürca:

"Evet gerçekten de pabuçlar çocuğu çok sevindirdi." dedi

Şevê başını kaldırıp belli belirsiz bir gülümsemeyle:

"Tabi çocuktur, sevinmesini düşünerek pabuçları göndermiştik. Ama belki bilmiyorsunuz, o pabuçları temelli çocukta kalsın diye göndermediğimizi söylemeye ve anlayışınıza sığınarak onları alıp götürmeye geldim" dedi.

Ağzı açık aval aval bakan Bênaw kendi kendine:

"Herhalde şaka yapıyordur, onun şen şakraklığını duymayan mı var." deyip aklı bu düşüncenin kuyruğunda geziniyordu. Pabuçların çocuktan geri alınacağına inanabilmesi için güneşin doğudan battığını söylemek kadar ona akıldışı, ters geldi. Ama yarıbir sersemliği de yaşamıyor değildi. Gülümseyerek saf iyiniyetiyle:

"Kirve anlatıldığı kadar şakacıymışsındır, kih kih kih... şakalarınla insanı kırıp geçtiğini, terlere boğduğunu duymuştum. İçeri buyur da odada devam edersin." dedi.

Şevê sanki 'ne olacak aptal kadın! Anlaşılan herkesi kendisi gibi aptal sanıyor.' der gibi yiyici ve yerici manalı bakışlarla kadını süzdü ve sonra onu küçümseyen azamete bürünerek:

"Şaka yapacak takatim ve zamanım yok." derken sesinin vurgusunda 'titre ve kendine gel.' der gibi uyarıcı bir etki ve anlam vardı. Bênaw işte o an gerçeğin ağır acısını yüreğinde hissetti ve yüzü bungunlaştı. Şevê "Dedim ya o pabuçları çocuk sadece düğününde giysin diye, kocam göndermişti. Pabuçları paramızla satın almış değiliz, devletin malıdır. Kocam sizin hatırınız için görevini, geleceğimizi tehlikeye atma pahasına olsa da pabuçları birkaç günlüğüne emaneten amirlerinden habersiz okulun malzeme deposundan getirmişti. Biliyorsun bu gün pazartesi ve birazdan kocam okuldaki görevine gidecek. Eğer okulun deposundaki malzemelerden bir çift pabucun eksikliği, kimin aldığı anlaşılırsa başımıza gelecek felaketi varın siz düşünün. Kocamın işine son verebilirler. Tanrı etmesin. Helal süt emmemiş biri gidip kocamı, size yaptığı bu iyiliğinden dolayı şikayette bulunursa belayı kendi elimizle kapımıza çağırmış olacağız. Bir çift pabuç yüzünden ekmeğimizden, işimizden olmasını istemezsiniz herhalde." dedi,

Bênaw onu kuzu kuzu dinlerken içindeki hoşnutsuzluk da kaynayan su gibi yavaş yavaş ısınıp kabarmaya başlamıştı:

"Başınıza kötü bir şeyin tabii ki gelmesini istemeyiz. Ama bu yaptığınıza doğrusu hiç aklım ermedi. Yoksa kirvelliğin âdetleri değişti de benim mi haberim yok! Peki, diyelim ki pabuçları aldın gittin, bu sizin için ayıp olmaz mı?"

Şevê işin bu noktasını kurcalamaya hiç niyetli olmadığı için:

"Orasını karıştırma. "deyince Bênaw öfkesinden patladı:

"Yaa! Sen gelmişsin çomağını yüreğime sokup karıştırıyorsun ama."

Şevê hiç bozuntuya vermeden iğneleyici bir dille:

"Yüreğini istediğim yo! Pabuçları çocuk avunsun diye birkaç günlüğüne göndermiştik. Durumu anlattım kötü mü ettik yani!"

Bênaw'ın kanı beynine vurmuştu.

"Evet kötü ettiniz ve iyi etmediğiniz de şimdi iyi anlaşılıyor. Çünkü bu durumda pabuçları hiç göndermemiş olsaydınız bundan daha iyi olurduk. Olmaz olaydı..." diyen Bênaw içgüdüsel istekle kadını boğazlayası geliyordu. Çamaşır ipinde serili erkek şalvarı gözüne ilişince kocasının varlığını hatırladı ve olacaklar yüzünden ona hesap vereceği kaygısı onu dizginledi. Şevê kadının diklenmesinden ürkmüştü. Bênaw'ın ruhundan gelen alev dalgasının dudaklarını titreten nefesiyle karşı koydu ve umursamazca:

"Ne yani, niyetin iyiliğimize karşılık hakaret mi etmek." dedi.

Bênaw onun etini çiğner gibi dişlerini sıkarak:

"Asıl tam tersi! Bu yaptığınla hakaret ettiğini bilmezlikten gelmeyi de maşallah iyi beceriyorsun. Bir de kalkmışsın saygıdan mı söz edeceksin?"

Şevê usanç bir edayla:

"Aman! Dilimi kirletmeye gelmedim buraya. Pabuçları getirip versen de yoluma gitsem iyi olacak. Seninle uğraşamam, hem kocam bekliyor." dedi.

Bênaw kükreyerek:

"Tiii!...hele bak bak dilini kirletecekmişi" derken birkaç adım kadına yaklaşmıştı. "Temiz bir tarafın kalmış mı ki dilin de kirlenmemiş olsun. O kirli dilinle kendini ve alemi nasıl kirlettiğini bir düşünseydin, a ha bu kadar da sende ar duygusu olsaydı kimseye gerek kalmadan o ne belirsiz dilini kendin kesip atardın. Şimdi de gelmişsin pürüparklıktan dem vurmaya kalkışıyor, hadi ordan! Kusura bak-

ma senin kirine bulaşıp kendimi de kirletmeyeceğim." dedi ve sinirinden tir tir titreyerek Zuhat'ın bulunduğu odaya girdi. Dilinin keskin ağzıyla Şevê'ye güçlü kılıç darbeleri indirmiş, ona ağzının payını vermişti. Şevê rendeleneceğini beklememişti. Bênaw gibi bir paçavranın böyle parlayacağını düşünmemişti. Eee anlasın her kuşun eti yenilmediğini Bênaw'da az değildi yani. Tamam yoksuldu, biraz saftı ama gururluydu. Güçsüzlüğün başkalarına sana hakaret hakkını doğurmaması gerektiğine inanırdı.

Şevê nasırına basılmış gibi bunun acısıyla yüzü ekşimsi bir ifade almıştı, kendi kendine:

"Suç bizimdir ki bu çulsuzlara kirve olduk. Biz onları saygınlığımızla şereflendirirken onlar da mide gürültüleriyle aha böyle arsızlaşarak işte. Ah ah..." diye söyleniyordu.

Zuhat döşeğinde, o henüz insankırıklıkları göğüslenmemiş küçük, narin göğsünde pabuçlarını artık onun değildi- oyuncak arabalar gibi gezdirip motor sesine benzer mırıltılar çıkarıyordu. İnci düşünün kanatlarıyla yüreği perenlendikçe pabuçlarım diyordu başka bir şey düşünmüyordu. Bênaw çok sinirlenmişti. Zuhat'ı ikna edip tatlılıkla pabuçları almak için yumuşak bir dille:

"Üzgünüm oğlum, kirven olacak üç günlük düşük yürekler pabuçları geri istiyorlar. Hadi onları ver de götüreyim alıp gözlerine soksunlar. Kirvelikleri de pabuçları da yerin dibine batsın, bize lâzım değil. Hadi yavrum ver. Bende birikmiş biraz param var, biraz da baban ekler, söylerim sana bunlardan daha güzel bir çift pabuç alır." dedi ve bekledi.

Zuhat afallamıştı.

"Hayır pabuçlarımı vermeyeceğim kimseye" dedi. Kucağında tuttuğu pabuçlara var gücüyle sarıldı. Korku ve telaş çocuğu sığınaksız bırakmıştı. Yapabileceğini bilse pabuçları vermemek için onları yutup midesinde saklamayı kimbilir ne kadar istiyordu. "Biliyorum pabuçları benden alıp Heri'ye vereceksin. Çükümü kestiniz, onlar benimdir vermem." dedi

Heri gelmiş gene annesinin eteğine yapışmıştı. Zuhat sanki her şeyin sebebi Heri'ymiş gibi nefret ile ona bakınca kızcağız korkusundan annesinin bacağına sarıldı. Heri'nin büyüğü Zelê ağlayan bebeği susturup avutmak için kucağına almıştı. Baktı onunla baş edemiyor, yere düşürecek onu elinden alsın diye annesine sızlanınca Bênaw başından aşkın derdinin verdiği jfke ile bebeği yerdeki mindere bırakmasını söyledi. Bu arada kadının gözlerinden taş eriten gözyaşları akıvermişti. Çaresizlikle:

"Rezil kadın dışarıda bekliyor. Bir çif pabuç için kendimizi elâlemin diline düşürüp onun gibi kendimizi rezil etmeyelim. Hadi yavrum pabuçları ver..." dedi ve çocuğun iki eliyle sıkıca göğsünde tuttuğu pabuçları almak için davranınca çocuk yürek parçalayan bir çığlık koyverdi. Zorla itişe kakışa pabuçları çekip aldı çocuktan. Bedeninden kesilen bir parça ete karşılık sahip olduğunu düşündüğü pabuçlar bu sefer acımasızca yüreğiyle beraber ondan sökülüp alınmıştı. O yürek ki figanlar içindeydi şimdi. Çükünün yarasını unutmuştu, yürek acısı ağır bastı. Annesinin eteğinden tutup çekiştirerek karşı koymaya, pabuçları geri almaya çalışıyordu. Ta salona kadar annesinin ardından sürüklenerek geldi ama ne fayda. Bênaw başladığı işi bitirmek istiyordu. Çocuğun körpe feryatları aslında yüreğine saplanmış bir hançer gibi acı, hüzün veriyordu ama çaresizdi. Bahçedeki dut ağacına tünemiş, çocuğun feryatlarına dayanamayan serçeler uçup gittiler. Bênaw pabuçları' Al da başına çal' der gibi Şevê'nin ayakları dibine fırlattı ve içindekileri kırkmadan onun yüzüne vurdu:

"Aha hırsızladığınız pabuçlarınız. Sizin kime faydanız dokunmuş ki bize de dokunsun, aman eksik olsun hırsızın vereceği armağan. Kirvelikmiş! Ne kirveliği, hırsızdan kirve mi olur! Olucağı budur işte. Hadi pabuçlarını aldın, şimdi yaylan sür arabanı." dedi.

Şevê önüne atılmış kemiği kapmak için davranan bir köpek gibi pabuçları yerden aldı. Bir şey söylemeye cesaret edemedi. Bênaw'ın hırçın hali karşısında kımıldamadan dudakları arasında belli belirsiz bir şeyler geveledi. Pabuçları eline alıp başını kaldırdığında bir masume gibi kendinden emindi. Öyle olsun, der gibi bir bakış fırlattı ve sessizce sırtını dönüp gideceği sırada ağlayıp hıçkırmaktan, ayakları ile yeri dövmekten bitkin düşen Zuhat baktı kadın gerçekten pabuçları götürüyor nefretle ona:

"Pis kadın! Pabuçlarımı aldın, bende çükümü isterim. Çükümü... çükümü verin bana, çükümü istiyorum..." dedi ve çığlıkla yere yığıldı.

Şevê elinde pabuçlarla sokağa çıkınca derin bir nefes aldı. Kendi kendine:

Çükü batsın körolasıcalar! Nerden getireceğim çükünü. Yahu böylesini de ilk defa görüyorum, kalkmış... isterse kendini yerden yere vurmak değil, dilim dilim parçalasın hiç de umurumda değil. Hele o anasının yaptıklarına gelince allah kerimdir, onun da günü bir gün gelecek. Ah ah o salyası akan çolpaya kirve olmak neyimizeydi ki, kalktık onlara kirve olup saygınlığımıza gölge düşürdük. Onlar değil, suç bizim ki onlara kirve olduk. Bitti..." deyip yoluna gitti.

Bênaw Zuhat'ı teselli etmek için çok dil döktü. Kirvelik âdetleri gereği Müzer'e gönderdikleri

ÖZLEYİŞ

Yorgunum
göğümde kanayan
açık yara
damlıyor
lime lime
bahçelerime.

Benim şarkılarım vardı
usul usul açan çiçeklerim
şiirlerim
salınırdı rüzgarla
güneşe seslenirdi.

Berrin TAŞ

sunak bohçasını gidip onlardan geri alacağını, o armağanları aldıkları mağazaya iade edeceğini, bunun parasıyla çocuğa bir çift güzel pabuç alacağını ballandıra ballandıra akşama kadar anlattı durdu. Çocuğun inci düşü, gözlerinden akıp yere düşünce kırılan gözyaşları gibi kırılıp dağılmıştı. Bedeni belki sünnet ile temizlenmişti ama şimdi ruhu bu anının bırakacağı iz ile büyüyecekti.

Bêşür akşam eve gelince Bênaw olan biteni gözyaşı ile bezeyerek anlattı. Yakınarak, gidip sunak bohçasının onlardan alınması gerektiğini belirtti. Bêşür onu şaşkın ama sessizce dinledi. Ona: 'bakarız bakarız...' deyip umut verdiyse de asıl derdi başkaydı. Düşünü kurduğu yeni bir işyerinin ve çevreye karşı Müzer'in etkinliğinden yarar sağlama hevesinin tehlikeye düştüğünü, yaş tahtaya bastığını sezinledi. İçinden:

"Gene de her şeye rağmen olur ya, bakarsın gün olur adamın kapısına bir işim düşer, kapıyı suratımda görmemek için en iyisi hiçbir şey olmamış gibi davranmaktır. Onlardan sunak bohçasını alırsam bağı iyice gerip koparmış olurum. Düğünde elime geçen paranın yanında sunak bohçasının değeri mi olur? Ne ki kalsın." diye düşüncelerini ölçtü biçti ve Bênaw'a duygularıyla değil aklıyla hareket etmesini tembihledi. Zuhat'ı avutmak için ise gene:

"Biraz daha büyü, sana o zaman güzel pabuçlar alacağım." diyordu.

Çocuk buna daha önce inanmıştı. Ama şimdi inancıyla beraber yüreği de burkulmuştu.

YILDIZ GÜNCESİ

Cengiz GÜNDOĞDU

2 Ağustos Cuma

İnsancıl'da yazıyorum.

Bu sabah olanları anlatmalıyım. Ama önce bir düşüncemi söylemeliyim. İnsan, eskiden tanıdığını, yeniden tanımaya çalışmalı. Bu insandaki, değişim varsa, değişimi yakalamak için.

Bu sabah bir kadınla tanıştım. Yeni. Onu çok eskiden tanır gibiydim. Ama o hem o kadındı, hem o kadın değildi.

Birlikte yürüdük. Kadın, uzak dağlardan gelmişti sanki. Yürürken savrulan saçlarından dağ kokusu yayılıyordu. Bir ceylan gibi yürüyordu.

Yanyana yürüyorduk. Başımı çevirip ona baktığımda gülümsüyordu.

Gülümserken kadın, dudaklarında dağ çiçekleri açıyordu.

Yüzünde, boynunda beliren ter damlacıklarında güneş ışığı yedi renge ayrılıyor, bu yedi renk kadının yüzündeki doğanın güzelliğini yansıtıyordu.

Benim görkemli bir özseziyle gördüğüm, eskinin içinden çıkan bu yeni kadın, binlerce binlerce yıldız gibi içimde... içimi aydınlatıyordu.

5 Ağustos Pazartesi

Günlerdir David Ross'un *Aristoteles* adlı eseriyle uğraşıyorum. Son derece zevkli bir uğraş bu.

Ross'un bu eserinin, daha önce türkçeye çevrildiğini biliyordum. Ama bu çeviriyi bir türlü bulduramadım. Bu yakınlarda eserin Kabalcı yayınlarınca, ikinci kez yayınlandığını duydum. Bir arkadaşım merakla beklediğim bu eseri hemen getirdi.

Ross'un Aristoteles adlı eserini dilimize Prof. Ahmet Arslan (Bölüm 1, 2,6) İhsan Oktay Anar (Bölüm 3), Özcan (Yalçın) Kavasoğlu (Bölüm 4, 7, 8), Zerrin Kurtoğlu (Bölüm 5) çevirmiş.

Ahmet Arslan, bu eser için şöyle diyor, *"Ross'un bu ünlü Aristoteles monografisini değerli kılan nedir? Her şeyden önce Aristoteles'in eserinin bütün cephelerini ele alan, bu cephelerin her birine (örneğin Aristoteles'in mantığına, fiziğine, biyolojisine, psikolojisine, metafiziğine, ahlakına, siyasetine, retoriğine, poetiğine) ayrı bir bölüm ayıran açıklayıcı bir eser olması."*

Gerçekten de Ross'un eseri, Ahmet Arslan'ın söylediği yöntemle yazılmış.

Ama daha önemlisi Ahmet Arslan'ın da söylediği gibi, *"Aristoteles'in kitaplarını sırayla izlemekte, bu kitaplarda bulunan, savunulan bütün önemli görüşleri, tezleri, kuramları Aristoteles'in metnini doğrudan izleyerek sergilemekte ve açıklamaktadır."*

Ross'un eseri, *Aristoteles'in Nikomakhos'a Etik* adlı eserini okurken geldi. (Çev.Saffet Babür, Ayraç Yayınevi, Ankara, 1998)

Aristoteles, Beşinci Kitapta adaletten söz eder. Aristoteles'e göre, bütün adaletsizlikten ayrı özel bir adaletsizlik olduğunu söyler.

Özel adaletsizliğin ne olduğunu pek çıkaramadım. Ross'un eserine baktım. Aristoteles, adaletin iki ayrı anlamını ayırırmış. Biri evrensel, biri özel adalet. Şöyle der Ross, *"V.Kitap adalete ayrılır. Aristoteles sözcüğün iki anlamını ayırt ederek başlar. 'adil' ile biz (b) yasal olanı veya (a) doğru ve eşit olanı kastedebiliriz; bunlar sırasıyla 'evrensel' ve 'özel' adelettir."*

Özel adalet ikiye ayrılır. Dağıtıcı adalet, düzeltici adalet.

Düzeltici adalet, son derece açık anlatılır. Aristoteles, dağıtıcı adalet için şöyle der, *"Özelin de adaletin -ve ona karşılık olarak hakkın- bir türü, onurun, paranın ya da topluma katılanlar (yurttaşlar) arasında bölüştürülebilir olan şeylerin dağıtılmasında söz konusu olandır (çünkü bunlarda kişilerin eşitliğe aykırı ve eşit olarak bir şeye sahip olması söz konusudur.)"*

Ross, bu konuda şöyle diyor, *"Dağıtıcı adalet açıklaması kulaklarımıza bir yabancı gelmektedir; biz, devleti yurttaşlar arasında zenginliği dağıtan bir şey olarak görme alışkanlığında değiliz. Devleti daha çok, vergilendirme biçiminde yüklerin dağıtılması olarak düşünürüz. Ancak Yunanistan'da yurttaş, kendini, söylendiği gibi devlette bir vergi mükellefinden çok bir hissedar olarak görmektedir ve ihtiyacı olana kamu yardımı kabul edilirken, kamu arazisi, örneğin, yeni bir koloninin toprakları, onlar arasında sık sık bölünürdü. Aristoteles, kârların, ortakların işlerine yaptıkları yatırımlar oranında dağıtılmasını düşünüyor gibidir ve bir mirasın bölünmesi de aynı şekilde onun ilkesine göre olacaktır. Aristoteles, görevin içinde özgürlük, servet, doğuştan soyluluk ve erdemin ölçüt olması gerektiği herhangi bir devletin temelinde bulunan "hipoteze" uygun olarak dağıtılmasını kastetmektedir."*

Şimdi burda duralım. Bunları yazmakla Saffet Babür'ün çevirisine kem gözle baktığım sanılmasın. *Nikomakhos'a Etik*'i, zevkle okudum. Çok yararlandım. *İnsancıl Atölyesi*'nde *Hayat Dersleri*'nde bu eserden yararlanıyorum. Söylemek istediğim şu; Antik dönemin insanıyla, bizim anlayış farkımız var. Bu fark yüzünden, sözgelimi, dağıtıcı adalet kavramı zor kavranıyor. Böyle durumlarda açıklayıcı notlar olsaydı, eser, daha kolay kavranırdı. Ama şimdi Ross'un eseri var. Bu eser, Aristoteles'i derinden kavramak isteyenler için son derece yararlı.

Ross'un *Aristoteles*'ini türkçeye çevirenleri, bu eseri yayınlayanları gönülden kutluyorum.

6 Ağustos Salı

İnsancıl'dayım.

Berrin Taş uyarmasaydı belki farketmezdim bile. *Milliyet*'de bir dizi başladı. *Neden Genç Kadın, Neden Olgun Erkek?* Diziyi yönetin Pınar Aktaş şöyle diyor, *"Telefonun öbür ucunda kendisinden 20 küsur yaş küçük olan öğrencisiyle evlenen ünlü bir jenokoloi profesörü Doktoru, benimle konuşması için ikna etmeye çalışıyorum. 'Çok mütevazi bir hayatım var' diyor, istemiyor. Sonra da bombayı patlatıyor, 'Pınar hanım, kasaba giderseniz taze et alırsın değil mi?' Donup kalıyorum ve karşılıklı bir kahkaha atıyoruz. O kahkaha yüzümde mide bulantısı ifadesi olarak kalıyor.*

Her ilişki bir çıkar mı? Herkes karşısındakinden bir şeyler almak için mi ilişkiye girer."

Aristoteles, böylesi kişiler için *Eudemos'a Etik*'te (çev. Saffet Babür, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 1999) şöyle der; *"Ne ki, bilmenin, bakmanın ve öteki duyumların insanlara sağladığı hazlar çekilip alındığında, sırf yeme-içme hazzı ve cinsel hazlar için yaşamayı seçecek biri çıkmayacaktır, meğer ki hepten köle yapılı biri ola. Çünkü bu seçimi yapan kişi için insan olmak ile hayvan olmak arasında bir fark olmasa gerek."*

Kadına 'taze' diye bakan kişiler aramızda çoğunluk olduğu sürece, Aristoteles, bir kutup yıldızı gibi yolumuzu gösterecek bize.

Sevgideğer yolarkadaşlarım, dün, *İnsancıl Atölyesi*'nde *Hayat Dersleri*'nde *Nikomakhos'a Etik*'ten yararlandığımı söyledim.

İlkin Aristoteles'in mutluluk anlayışından başladık işe. Mutluluk çoğunluğun sandığı gibi hep düğün havası içinde yaşamak değil. Mutluluk erdemli davranmak.

Bunu söylemek antik dönem için zor değil. Bence Aristoteles'i ayırıcı kılan, insanın işi var mı diye sorması.

Bakın ne diyor Aristoteles; *"Mutluluğun en iyi şey olduğunu söylemede anlaşma var gibi görünüyor, ama bundan öte onun daha açık olarak ne olduğunun söylenmesi arzu ediliyor. Belki insanın işinin ne olduğunu kavrarsak, bu gerçekleşebilir. Çünkü nasıl bir flütçünün, bir heykeltraşın ve her ustanın genellikle de bir işi ve bir yaptığı olanların iyi olması, onların işiyle ilgili görünüyorsa, insan için de böyle düşünülebilir; onun olan bir işi varsa elbette. Marangozun, ayakkabıcının belli işleri ve yaptıkları vardır da insanın işi yok mudur? Yani doğal olarak işsiz mi?"*

Ben bunları okurken, son derece heyecanlandım. Yüreğim küt küt çarptı.

Soru şu. İnsanın işi var mı? Yoksa işsiz mi insan.

Önce bunu tartıştık.

Daha birçok sorunları gündeme getirdik. Sözgelimi, erdeme uygun eylemler nelerdir, eylemin isteyerek veya istemeyerek yapıldığı nasıl anlaşılır, aklı başındalık nedir, dostluk olmayan, ama dostluğa benzeyen ilişki nedir.

Saffer Babür'ün dilimize çevirdiği Aristoteles'in *Nikomakhos'a Etik*'in izinde bu konuları konuştuk.

Aristoteles'in önemi burda. Binlerce yıl öteden bize yol gösteriyor.

Sevgideğer yolarkadaşlarım, bunu siz de yapabilirsiniz. Bir kaç kişi, bir araya gelip Aristoteles'in *Nikomakhos'a Etik* adlı eserini okuyabilirsiniz.

Bunu ciddiyetle yaparsanız, önünüzde, yeni, aydınlık bir yolun açıldığını göreceksiniz.

7 Ağustos Çarşamba

İnsancıl'dayım.

Günler geçip gidiyor. Sonbahara doğru gidiyoruz. Eskiler, ağustosun onbeşinin yaz, onbeşinin kış olduğunu söylerlerdi. Buna göre sonbahara doğru gidiyoruz.

Sonbahar...

Sonbaharla birlikte belki ben de sonbaharıma gireceğim. Şu belli, yaşama hırsı yok bende. Şunca yıl yaşadım...

Aristoteles *Eudemos'a Etik*'te, insanın istemeyerek yaptıklarını, istemeyerek yaptıkları yüzünden yapamadıklarını, bir de katlandıklarını üst üste koyarsak, kimse yaşamayı seçmez der.

Aristoteles'in anlattığına göre, Anaksogoras, insanın niçin yaşamayı seçtiği sorusuyla çok uğraşmışmış. Anaksagoras, *"gözyüzünü ve bütün evrendeki düzeni temaşa etmek için"* yaşıyormuş.

Ben de bu soruyla çok uğraştım. *Felsefe Semineri*'nde ilk soru şudur, *"Niçin yaşıyorsunuz."*

Niçin yaşamalıyım sorusu, 16-17 yaşlarında takıldı kafama... Öğrenmekti o zaman yanıtım. Öğrenmek yanıtı, hiçbir zaman silinmedi. Bugün bile öğrenmek heyecanlandırır beni.

Daha sonra haksızlığa karşı mücadele etmek eklendi niçin yaşamalıyım sorusuna.

Bu hayatı seçtim ben.

Peki, bunca yıl sonra, ne diyebilirim yaşamak üstüne. İlk elde şunu söylemeliyim. Ben, bu toplumda büyük çoğunluğun, kimileyin en yakınların bile önemsemediği, değer vermediği bir yolu seçmişim diyorum.

Çok tatsızlık yaşadım. Çok şaşırtıcı tatsızlıklar hem de. Milimine tasarlasaydım bile bu tatsızlıkları oluşturamazdım.

Beni en çok şaşırtan, hiç acı çekmemiş kişilerle karşılaşmamdı. Hani bir türkü vardır, *Çamlığın başında tüten bir tütün / Acı çekmeyenin yüreği bütün.* Kaskatı, duyarsız bir bütünlüktür bu. Sonsuz derece acı, üzüntü verirler insana. Ama kendileri milim acı çekmez, milim üzülmez.

Aslında insanlık adına utanç verici bir durumdur bu.

Geçen gün bir arkadaşım, *"Hiç umutsuzluğa kapılmadınız mı"* dedi.

Kendim için kapılmışımdır. Mayıs 2002 vurgunundan sonra, şimdi bile tam düzelmiş saymıyorum kendimi. Kendime güvenim tam anlamıyla oluşmadı. Yapraklı Evi oluşturan arkadaşlarımın kapıyı çalıp verdikleri her şeyi, tek tek geri alacakları günü bile bekledim.

Şunu da söylemeliyim. Bir sabah kapım çalındı. *"Geldiler"* dedim. Açtım. Çöpleri topluyorlarmış.

Gelselerdi, verir miydim eşyaları. Verirdim. Gelirlerse bugün de veririm.

İşte böyle bir durumdaydım. Şimdi yavaş yavaş onarıyorum kendimi. Aslında en doğrusu çekip gitmekti. O zaman böylesi üzülmezdim. Üzüntümün bir nedeni de kökten davranamamamdı. Kendime güvenimi yerlebir eden de bu oldu işte.

Ben bütün hayatım boyunca, milimetresine kadar kökden davrandım. Biri bana "Bir metre uzakta dur" derse, ben bin metre uzağa giderim. Bir daha da dönmem.

Bu, benim öznel yanım. Bu yanıma bir örnek vereyim. Bir tarihte, belki üç yıl önce bir kır gezisine gitmiştik. Kimi arkadaşlarla Mecidiyeköy'de bir çayevinde buluşmuştuk. Dün gece, taşıt o çayevinin önünden geçti. Birden heyecanlandım. Yüreğim küt küt attı.

İşte böyle yaşıyorum. O çayevi, orda buluştuğumuz arkadaşların belleğinden çıkıyor, ama bende yaşıyor.

Bu açıdan bakıldıkta kendimden umutlu değilim. Gelecekte yaşarsam, çok altüst oluşlar yaşayacağımı sanıyorum.

Anneannem birgün bana, *"Seni gül bahçesi için yetiştirdi annen. Ama sen bu toplumda ısırgan otları, deve dikenleri arasındasın"* yollu konuşmuştu.

Bunu kabul ettim. Bunu kabul etmeseydim yaşayamazdım.

Ama ben insana inanıyorum. İnsana güveniyorum. İnsan bir gün ısırgan otlarını, deve dikenlerini kökünden söküp atacak. Dünyayı gül bahçesine çevirecek.

8 Ağustos Perşembe

Sevgideğer yolarkadaşlarım, İstanbul'da bunaltıcı sıcaklar yaşanıyordu günlerdir. Taksim'de bütün sokaklarının meyhaneye dönüştürüldüğü İstanbul benim için daha da sıkıcı oluyor. Berrin Taş ne güzel söyler, *"Ey düşlerimin yitirdiği kent / şarkılarda seni ulaşılmaz yaparlar / birkaç oyun havası / anason / ve balık"*

Yıkanmamış kişilerin ter kokuları, geğirtili anason kokuları... İstanbul mide bulandırıcıydı benim için. Neyse... dün 20.00 sularında önce gökgürültüsü başladı... sonra şimşekler... sonra yağmur. Sabaha kadar, aralıklarla boşandı durdu gökyüzü.

Güzelim doğa, yıkadı İstanbul'u...

9 Ağustos Cuma

Carl Sandburg, *Genç Deniz* adlı şiirinde şöyle der, *"Hiçbir zaman durgun değildir deniz / Kıyıya vurur / Genç bir yürek gibi, iz sürerken / Huzursuzdur / Deniz konuşur / Ancak fırtınalı yürekler anlar / Ne dediğini / O, yüzüdür / konuşan hoyrat bir ananın"* (Modern İngiliz Amerikan Şiiri Antolojisi, Anıl Meriçelli, İnsancıl Yayınları, İstanbul 1999)

Pek etkilemiştir bu şiir beni. Ne zaman okusam, ne zaman aklıma takılsa, denizin konuştuğunu düşünürüm.

Deniz konuşur. Ama denize deniz diye bakan pörsümüş yürekli kişiler, denizin ne dediğini anlamaz.

Denizin ne demek istediğini, denizin konuştuklarını anlayabilmek için fırtınalı bir yürek gerekli.

Peki, denizin dilini anlamayan, insanı anlayabilir mi. Hayır. Anlayamaz.

İnsanı anlayabilmek için denizi anlamalısın önce.

12 Ağustos Pazartesi

Boğucu, can sıkıcı bir sıcaklıkta yaşadı bugün İstanbul'da olanlar. Yerden, havadan sıcaklık dalgası yayıldı durdu. Bizim sokakta sıcaktan bunalan köpekler, yanlarından aygın baygın geçen kendilere yan gözle bile bakmadılar.

Şimdi evdeyim... yapraklı evde... Vivaldi'nin *Dört Mevsim* adlı eserini dinlerken, size yazıyorum.

Dün yeni bir esere başladım. Stefan Zweig'ın *Calvin'e Karşı Castellio ya da Köleliğe Karşı Özgür Düşünce* adlı eseri. (Çev. Seyla Kaya, Çivi Yazıları, İstanbul, 1998)

Castellio'nun Calvin'e karşı mücadelesini, tabii özetle Niyazi Berkes'in İbrahim Müteferikka'yı anlatan yazısından biliyorum.

Castellio, bu tarihten 440 yıl önce 1562 yılında şöyle demiş, *"Bizden sonraki nesiller, bir kez ortalık aydınlandıktan sonra, nasıl tekrar böylesine göz gözü görmez bir karanlıkta yaşamak zorunda kaldığımızı anlayacaklardır."*

Bu karanlığı yaratan Calvin'di.

İnsanlık karanlığı kaldırmak, yok etmek için birçok kanlı mücadelelere girişti. Ama başarılı olamadı.

Zweig, Cenevre'yi kendine üs edinen Calvin'i şöyle anlatır. *"Mükemmel örgütlenme tekniği sayesinde Calvin, o zamana kadar binlerce özgür yurttaşın yaşadığı bu kenti cansız bir itaat makinesine dönüştürmeyi, her türlü bağımsız iradeyi yok etmeyi, düşünce özgürlüğünü, kendi öğretisini dayatma uğruna gaspetmeyi başarmıştı (...) Ne var ki bu korkunç adamın korkunç iktidarı kent sınırlarının epeyce ötesine taşar; feodal İsviçre kentleri, Calvin'i, en önemli siyasal müttefik olarak görürler..."*

Şimdi Calvin'in yerini Bush aldı. Emperyalizmin istekleri doğrultusunda dünyayı yeniden biçimlendirmek isteyen Bush, özgürlük adına, çok büyük, çok ciddi bir tehlikeye, bir yıkıma götürecek insanlığı.

Bağımsız iradeler büyük ölçüde kırılmış durumda. Şimdi bizler, nerdeyse fala bakacağız ABD, Irak'a ne zaman saldıracak diye.

Ben Castellio'nun nasıl bir karanlıkta yaşamak zorunda kaldığını anlıyorum. Umuyorum, inanıyorum, benden çok sonraki kuşaklar da bizlerin, savaşın füzelerinin kararttığı bir dünyada yaşamak zorunda kaldığımızı anlarlar.

Bütün bunların yanında gerçekten de benim için son derece acı verici bir durumu da belirtmem gerekiyor. Bizler böylesi bir karanlık dönemden geçerken, kimi kişilerin çevrelerini, dahası en yakınlarını, tutarsız, sağlıksız davranışlarıyla üzmeleri, bana son derece acı veriyor.

13 Ağustos Salı

Sabah...

Dün gece Zweig'in bir cümlesi, yüreğimi yaktı sanki. Zweig şöyle diyor, *"İnsanca olanı tam ve sevinçle yaşamayan biri, her zaman insanlara karşı insanlık dışı davranacaktır."*

Son derece doğru bir önerme bu "insanlık dışı davranış", kişinin konumuna göre değişiyor. Kimi Calvin ya da Hitler oluyor, kimi her gün rastlayabileceğimiz biri oluyor.

Calvin, Hitler bütün insanlığa insanlık dışı davranıyor. Her gün rastladığımız tipler ise, evde, sokakta, işyerinde insanlık dışı davranışlarla, arkadaşlarını, annesini, babasını, kocasını, karısını, çocuklarını bezdiriyor, sindiriyor.

Sevgideğer yolarkadaşlarıma şunu söylüyorum, "İnsanca olanı tam ve sevinçle yaşamayan" bir tanıdığınız, ya da akrabanız varsa, bu kişinin size, ya da bir başkasına insanlık dışı davranışına izin vermeyin. Bu kişi, sevgiliniz, karınız, kocanız, çocuğunuz olsa bile.

15 Ağustos Perşembe

Sevgideğer yolarkadaşlarım, gecenin ileri bir saatinde yazıyorum. Bir çoğunuz belki derin bir uykudasınız. Ben masanın solunda rakıyla, karpuzla size yazıyorum.

Gecenin ileri saatlerinde rakıya başlıyorum... Bakın, ne diyeceğim size. Bugün Kadıköy'den gelirken çarşıya girdim. 21.00 suları. Sokaklar meyhane olmuş. Söyleyeceğim şu. Çoğunluğun içtiği saatlerde ben çalışıyorum. Çoğunluğun uyuduğu saatlerde içki içiyorum.

Gülüyorum kendime... Bir ruh hekimi benim için, *"ters biridir, uyumsuzdur o"* demiş. Saat 21.00 sularında ben çalışırken içenleri gördükte, ruh hekiminin benim için dedikleri aklıma geldi de ondan güldüm.

O ruh hekimi, benim de herkes gibi olmamı istiyor. Saat 21.00 sularında iç, sonra küfeyi devir, yat... Oysa ben küfeyi devirmiyorum. Uyku zamanından çalıyorum. Ona göre hırsızım ben. Burjuva özel mülkiyeti, hırsızlığı kabul etmez. Zamanı bile çalmayacaksın. Zaman onun tapulu malıdır. Sabahtan akşama kadar onun için çalışacaksın. Sonra onun belirlediği zamanda içeceksin. Onun belirlediği zamanda küfelik olacaksın... Bunun dışına çıktın mı, uyumsuzsun... Ters birisin.

Biliyorum, ellerine bir düşersem, hiç acımadan, elektro şokla beni, uyumlu yapmaya çalışırlar.

O ruh hekimini, aslında saniyede ters yüz edebilirim. Ama bekliyorum. Sabırla, Kararlı. Bir gün mutlaka düşecek benim de bulunduğum yere... İşte o zaman konuşacağız.

Aslında ben çok uyumluyumdur. Hekimler, tuzsuz peynir yememi istediler. Ben de tuzsuz peynir için çarşıya girdim. Buldum da.

Ruh hekimi, peynir konusunda uyumlu olduğumu bilmiyor. Bilseydi, "Peynir dışında ters, uyumsuz" derdi benim için...

Sevgideğer yolarkadaşlarım, soruyorum size, siz uyumlu musunuz bu dünyayla...

16 Ağustos Cuma

Asım Bezirci, Memet Fuat için "sağdaki sol ev" derdi. Gerçekten de böyledir Memet Fuat. Yıllarca bu çizgisini ciddi bir kararlılıkla sürdürmüştür.

Şimdi bu sağdaki solcular çoğaldı. Bunlardan biri de IMF'nin eski başkan yardımcılarından Kemal Derviş.

Ecevit'in çağrısıyla Türkiye'ye geldi. Bakan oldu. Türkiye'yi IMF'ye tutsak etti. Geçenlerde bakanlıktan ayrıldı. "Solu birleştireceğim" diye, sağdaki solcularla görüşmelere başladı.

Bu sabah gazetelerde gördüm. Sağdaki solcu, CHP'yi seçmiş... Top gibi dolanıyordu ortalıkta Kemal Derviş. Bir orda, bir burda... Topu Baykal kaptı. Öbür sağdaki solcular üzgün.

Türkiye'nin havasını kara bulutlarla kaplı havaya benzetiyorum. Şöyle düşünüyorum. Bulutlar ergeç dağılacak.

Güneş görünecek.

18 Ağustos Cumartesi

Saat 00.01

Birden sizle, yolarkadaşlarımla konuşmak istedim. İlk sözüm şu. Anamur'a tatile giden bir yolarkadaşım, bir genç kız, Anamur'dan yaprak getirdi bana. Yaprağı duvara astım. Ev, yavaş yavaş tam anlamıyla yapraklı olacak.

Böylece bunu bildirmiş oldum. İkinci sözüm şu. Annemi, hiç üzmedim ben.

Soru. Şimdi nerden, çıktı bu.

Bu gece. Vahan Totovents'in *Yitik Evin Varisleri* adlı eserine başladım. (Çev. Najda Demircioğlu, Aras Yayıncılık, İstanbul 2002)

Eser, şöyle başlıyor. *"Annem ineği sağmak için gitmiş ve uzun süre dönmemiş.*

Halan birden haykırmış:

"Kız, geline ne oldu? Ahıra gitti bir daha da gelmedi!"

Hemen ahıra koşmuşlar ve ineğin yanında oturan annemi görmüşler, kucağında da mavi gözlü bir bebek.

İşte o bebek bendim.

Annem beni kucaklayıp dama çıkartmıştı, şarkı söylüyordu.

'Ay dede ay dede, gel bu yaramaz oğlanı götür.'

Annemin seslendiği tarafa baktım, mor alacalı karanlıkla, lacivert dağlar üzerinde ay dedeyi gördüm. Öyle büyüktü ki... Hayatım boyunca o kadar büyüğünü bir daha görmedim. O kızıl parıltının verdiği heyecanla, bir elimle annemin saçlarına asılırken, diğer elimle ay dedeyi çağırmaya başladım. Annem bana baktı. Sonra birden şefkatle göğsüne bastırdı. Ay dedeyi gözden yitirdim ama annemin sarılışı ve kokusu o kadar güzeldi ki..."

Bu bölüm beni derinden sarstı. Durdum, bir kez daha okudum, durdum, bir kez daha okudum. *"Annemin sarılışı ve kokusu o kadar güzeldi ki..."* diyor yazar.

Annenin sarılışı... annenin kokusu. Ne yazık ki, bir çok aymaz, bu sarılışın, bu kokunun güzelliğini, gaddarca, insafsızca, vicdansızca, acımasızca yok olası belleğinden siler, özellikle yeni yetme döneminde. Annesini üzer.

Şu bilinsin. Annesini, ne gerekçeyle olursa olsun üzüp de, sonradan pişman olmayan tek bir kişi yoktur bu dünyada.

Ne demek istiyorum. Annenin her buyruğu yerine getirilsin mi demek istiyorum. Hayır.

Ben, yeri geldikte annemle çok tartıştım. Ama bu, anneyi üzmek anlamına gelmiyor. Hele hele bu, anneye karşı terbiyesizlik yapmak anlamına gelmiyor, kesinlikle.

Şunu söylemeliyim. En güzel kokulardan biridir anne kokusu...

Bu kokuyu unutanlara acımak bile gereksizdir. Anne kokusunu unutanları insan türünden çıkarırım ben.

Yitik Evin Varisleri, işte beni böyle etkiledi.

18 Ağustos Pazar

Bugün 14.00'ten 20.30'a kadar Adnan Yücel için yazdığım yazıyla uğraştım. *Söylem* dergisi var, Adana'da, ordan istediler.

Şimdi gecenin ileri bir saatinde yazıyorum. Vahan Totovents'in *Yitik Evin Varisleri*, pek güzel bir eser. Dün okuduğum bölümlerde önce babanın ölümü anlatılıyor. Baba, tabutunu kendi hazırlatıyor. Sonrasını şöyle anlatıyor yazar, *"Yılbaşı gecesi, biz çocuklar Noel Baba'nın yeni yıl hediyelerini beklerken, ölüm kapımızı çaldı, babamın elini tuttu. Dostça tokalaştılar. Evden kolkola çıktılar, bembeyaz karların üzerinde yürüyüp gözden kayboldular.*

Gittiler, bir daha da dönmediler."

Güzel bir ölüm.

Radyoda bir şarkı, *"Kalbim yine üzgün, seni andım da derinden..."*

Ölümle dostça el sıkışmak... kolkola dışarı çıkmak... Son derece etkileyici bir anlatım. Belli, Vaham Totovents, ölümü kavramış, tanımış ölümü.

Adnan Yücel, nasıl öldü bilmiyorum. Ama dostları ölümün peşini bırakmıyor. Bana kadar ulaştılar, yazı istediler Adnan Yücel için. Ölüme meydan okumaktır bu.

Sevindim. Dostları, Adnan Yücel'i bırakmıyor ölümün sessizliğine.

Ölüm, bir anlamda susmaktır, sessizliktir.

19 Ağustos Pazartesi

Sabah...

Yitik Evin Varisleri'nin yazarı Vahan Totovents'i düşündüm kahvaltı ederken. Vahan Totovents'in

önemli bir özelliği şu. Tatsız eylemlere girişen insanları anlatırken bile, insanı aşağılamıyor. Yazarın bu özelliği beni ciddi bir biçimde etkiledi.

İnsana karşı, kin, nefret yok yazarda. O, koşulların oluşturduğu insanı anlatıyor. İşte insan diyor, bakın neler yapıyor.

Çevirinin de başarılı olduğunu söylemeliyim. Najda Demircioğlu türkçeyi iyi biliyor.

Güzel bir eserle uğraşıyorum. Hayata benziyor *Yitik Evin Varisleri*... Babanın ölümünü biliyorsunuz. Ölüm, bir yılbaşı gecesi gelir. Babanın elini tutar. Dostça tokalaşırlar. Evden kolkola çıkarlar. Bembeyaz karların üzerinde gözden kaybolurlar.

Bu bölüm şöyle biter, *"Gittiler, bir daha da dönmediler."*

İnsanın yüreğini sıkıştıran bu bölümden sonra, yazar, insanı gülümsetir. Babanın ölümü ikinci bölümde anlatılmıştır. Üçüncü bölüm şöyle başlar. *"Bugüne dek dünyaya iki gerçek Hıristiyanın geldiğine inanıyorum. Birincisi bir Yahudi, İsa Mesih, diğeri Ise bir Ermeni, annem Markırit."*

İşte bu yanıyla hayata benziyor dedim bu eser için. Üzüntülü, acılı, sevinçli, gülümsemeli değil mi hayat. *Yitik Evin Varisleri*'de öyle.

Gece.

Bir yanda yağmurun sesi, bir yanda Vivaldi'nin Dört Mevsimi... böyle yazıyorum.

Bugün bir arkadaş edindim. Bir kedi... Aslında dün başladı arkadaşlığımız. Bu eve taşındığım günden beri görüyordum onu. Ama o zamanlar yeni biriyle yeni bir ilişki kuracak durumda değildim. O günleri yeniden gündeme getirmek istemiyorum.

Kedi, benim evin tam karşısında sokağın öte ucunda oturuyordu hep. Sabahları ben evden çıkarken şöyle bir yokiniyordu. Ben aldırmıyordum. Çok renkli, sevimli, alımlı bir kediydi ama, ben göz atıcı değildim.

Cumartesi akşamı, İnsancıl'dan çıkarken, birden bu geldi aklıma. Bizim kedilerin mamasından iki avuç aldım. Pazar sabahı evden çıktım, baktım bu karşıda. El ettim. Koşarak geldi. Mamayı koydum önüne. Azıcık da sevdim. Mırıldandı.

Bu sabah da öyle oldu. Evden çıkmadan pencereden bakıyorum, orda oturuyor.

Böylece yeni bir kediyle yeni bir arkadaşlık başladı.

Sevgideğer yolarkadaşlarım, umarım bıkmadınız. Bu gece yine Vahan Totovents'in *Yitik Evin Varisleri* adlı eserinden söz etmek istiyorum.

Söylemek istediğim şu. Şimdiye kadar okuduğum hiçbir eserde annenin böylesine güzel anlatılışına rastlamadım. Bakın, annesini nasıl anlatıyor yazar, *"Anne, sonsuzluk, tazelik, parlaklık şiiridir, gökyüzünün mavi kırlarında yetişen altın ağaçtır.*

Bugün haylazlıklarım yüzünden annemin gözyaşı döktüğünü hatırlayıp vicdan azabı çekiyorum. Biri beni yaptığım bütün haylazlıklar için iyice benzetsin, böylece pişman ruhum rahatlasın, acı çeken vicdanım huzur bulsun istiyorum."

Bunları okurken, yüreğim titredi. Düşündüm, anneme gözyaşı döktürdüm mü diye. Hayır. Anımsamıyorum. Çocukluk dönemimde belki bilmeden üzmüşümdür. Ama en azından 18'imden sonra kesinlikle üzmedim annemi, gözyaşı döktürmedim anneme. Bana küçük bir çocuk gibi davranmasına karşın, kızmadım anneme. O, benim annemdi. Ben, onun tek çocuğuydum. Bir gün, annemi kırmamaya çalışarak, gülümseyerek *"Anneciğim"* dedim, *"senin gözünde ne zaman büyüyeceğim" "Benim gözümde büyüyüp de ne olacak. Oğulcuğum, sen kıral olsan bile, benim oğulcuğumsun."*

Bir daha bu konuyu açmadım.

Vahan Totovents, annesini şöyle anlatıyor, *"Annem mavi dağlarda yükselen güneşin içinden bana gülümsüyor, güneş ışınlarında saçının buklelerini görüyor, sesini duyuyorum."*

Sağken değerini anlayamadığımız annemiz, ölünce böyle olur. Ama iş işten geçmiştir.

Peki, ben anneme hiç kızmadım mı. Kızmaz olur muyum. Kızınca n'apardım bakın. Annem titiz bir kadındı. Bunu bildiğim için, mutfağa gider, gizlice dudağımı yağlardım, sonra gelir annemi öperdim. Annem, "deli çocuk, çılgın çocuk" diye banyoya yollanırdı.

Yağmur şiddetlendi. Yukarda... gökyüzünde savaş var. Herakleitos, Parmanides'e kükrüyor.

Belki de Aristoteles, kendine egemen olmayan, kendine egemen olamadığı için, kendini sevenleri inciten, üzen birine ders veriyor, *"Öyle görünüyor ki, kendine egemen olma ile sağlam karakterlilik erdemli övülecek, kendine egemen olmama ile zayıflık çirkin ve yerilecek şeydir."*

Devam ediyor Aristoteles, *"Güzel ve iyi insan isek kendi başına iyiler aracılığıyla kendinde güzel olan iyiler bulunan, güzel şeyleri uygulayan, yani güzel şeyleri kendileri adına uygulayan kişidir (...) Güzellik ve iyilik kendisi amaç olan, erdem."*

Yağmur devam ediyor... Hava serinledi. Sonbahar yola çıktı.

21 Ağustos Çarşamba

Kıyı mı geç geldi, yoksa sonra okurum diye bir köşeye mi koydum, anımsamıyorum. Dün akşamüstü İnsancıl'da birikmiş aylık dergileri inceliyordum.

Kıyı'nın mart, 193. sayısı... Anmet Özer, *Buraya Kadar* adlı yazısında, *"Okurlarımıza veda ediyoruz"* diyor.

Bunu okurken yüreğim sızladı.

Bulutlu... güneşsiz bir sabah... *"ülkeyi vuran kriz, dergimize yaşam hakkı tanımadı"* diyor Ahmet Özer.

Biliyorum bunu... anlıyorum bunu... hissediyorum bunu.

"Bu aşamada üst düzeydeki kişilerden konuyla ilgili yardım istedik, ilgilenmediler. Bakanla, valiyle görüştük, sonuç alamadık. Bir önceki belediye yönetiminin küçük de olsa bir mekanı bize uygun görmesi sevindiriciydi. Savunduğumuz ilkelere karşı olanlar, yerel yönetimlerde işbaşına gelince, o mekanı en kısa zamanda terk etmemizi istediler.

Göçmen kuşlar gibi oradan oraya savrulduk."

Önce şunu söylemeliyim. *Kıyı*'nın susması edebiyat dünyası için ciddi bir zarardır. Ne yazık, bunu anlayacak yöneticiler yok ülkede.

Kıyı, rastgele çıkartılan bir heves dergi değildi. Köklü, ciddi bir dergiydi. Yöneciler, her kimse, vali, bakan *Kıyı*'nın önünü açmalıydı. Ama bunun için edebiyatın, sanatın önemini kavramak gereklidir.

Tabii, eski kültür bakanı, her zaman söyledim, kültürsüz biriydi. Kültürün bakanı olur mu, o ayrı sorun.

Ama şunu unutmasın bugünün yöneticileri. Bir dönem, gelecekte banka, holding kurtardığı için anılmaz. Dergi bitirdiği için nefretle anılır.

Bu böyle olacak. Ama *Kıyı*, tarih sayfalarında onurlu yerini alacak.

23 Ağustos Cuma

Hagop Mıntzuri'nin *İstanbul Anıları 1897-1960* adlı eserini okuyorum. (Çeviren Silva Kuyumcuyan, Tarih Vakfı, Yurt Yayınları, İstanbul 1998).

Eseri türkçeye çeviren Silva Kuyumcuyan'la, notlarla basıma hazırlayan Necdet Sakaoğlu, şöyle diyorlar Mıntzuri için " *Milyonları "toplum", "topluluk" diye geçiştirip "büyük insanları" konu alan tarih anlayışına tepkiyle hamurkâr, süpürgeci, ciğerci, fırıncı, köylüleri öne çıkartmak, hiçbir ön yargıya, değerlendirmeye yanaşmadan her şeyi ve herkesi olduğu gibi kurgulamak. Mıntzuri, 1890'larda henüz on yaşında bir çocukken ayak bastığı İstanbul'u üç çeyrek yüzyıl gözlemlemiş, yazmak konusunda ise bu ilkeden ayrılmamıştır."*

Son derece doğru bir tarih anlayışı. Mıntzuri, bize kahraman, tarih yapan diye yutturulanları değil, gerçekten tarih yapan halkı anlatıyor.

Mıntzuri'nin anılarının önemli bir yanı da şu. İnsanımız yüzyılda nerden nereye geldi, neler değişti, neler değişmedi, bunu görebiliyoruz.

Mıntzuri'nin anılarını zevkle okuyorum.

27 Ağustos Salı

Sabahın serinliğinde yazıyorum. Canım sıkkın sevgideğer yolarkadaşlarım. Anımsayacaksınız, kendini öldürmek isteyen genç bir kız için mektup yayınlamıştım *İnsancıl*'da.

Bu genç, güzel kız, tanıdık bir ruh hekiminin yol göstericiliğinde iyileşme yoluna girdi. Daha doğrusu girmişti.

Şimdi burda duralım. Bizim toplumsal bir yanlışımız var. Bu ülkede herkes kendini hekim sanır. Rahatlıkla şöyle konuşur. *"Bu ilaç bana iyi geldi. Sen de iç."*

Şimdi bakın bu, kendini hekim sanma nelere yol açıyor, görelim. Genç kız, ağustos ayının başında bir yakınıyla tatile gidiyor. Tatilde tanıştığı bir hanım, buna *"Sen aklı başında bir gençsin. Ne diye bu ilaçları içiyorsun, hepsini bırak"* diyor. Genç kız, bu hanıma inanıyor, ilaçları bırakıyor.

Tabii bir süre sonra çöküntü başlıyor. Ama genç kız ilaç almamakta direniyor. Peki n'oluyor. İki gün önce, pazar günü, bütünüyle gerçek dünyadan kopuyor. Sahte bir dünyada yaşıyor... Durum son derece tatsız bir noktaya geliyor. Ya, kendi isteğiyle hekime gidip ilaca başlayacak, ya da zorla götürülüp, hastaneye yatırılacak...

İçler acısı bir durum.

Neyse... dün, saat 14.00'de, kendi isteğiyle hekime gitmeyi kabul etti genç kız. Sağaltım yeniden başladı.

Peki, *"Sen aklı başında bir gençsin. Ne diye bu ilaçları içiyorsun"* diyen hanım nerde... Tanımıyoruz bile. Bu kara cahil, bir genç kızı, bir aileyi nasıl yıkıma götürdüğünün bilincinde değil.

O, şimdi rahatlıkla hayatını sürdürüyor.

Söylemek istediğim şu. Hiçbir biçimde kimsenin ilacına karışmayın.

31 Ağustos Cumartesi

Merhaba sevgideğer yolarkadaşlarım, bir genç kız, ta Ordu'dan kır çiçeği getirdi bana. Kurumuş çiçek bunlar. Sarı... kendi toplamış. Ben de dün evi süsledim sarı kır çiçekleriyle.

Bu sabah, koridorla yatak odasını süsledim yapraklarla. Daha bitmedi ama.

Ev gitgide güzelleşti... güzelleşecek. Gören, *"Aaa ne güzel olmuş"* diyor.

Yapraklı Ev, güzel bir ev oldu.

Bir haberim var. Bir arkadaşımız, hemen benim evin yanında bir ev kiraladı. Bir başka arkadaşımız, karı-koca yakında ev tuttular. On güne kadar taşınacaklar.

Şimdi Berrin Taş'ı buraya getirmeyi düşünüyoruz.

Maddi durum elverişli olsa, bütün yolarkadaşlarımız bu bölgeye gelirler.

Neden bu arayış... Neyi arıyoruz biz. Geçen gün Berrin Taş, güzel bir söz etti, *"İnsana, insan gerek"* dedi.

İnsancıl Atölyesi'nde ciddi bir dayanışma var. İnsani bir katkı var. Biri mi hasta, herkes koşturuyor. Biri mi taşınıyor, hemen katkı başlıyor.

İnsanın, insan arayışı bütün bunlar. İnsan, insanı arıyor... *İnsancıl*'da insan, insanı buldu diye sevineyim mi... Yoksa türlü olasılıkları düşünerek kendimi tutayım mı...

Ta 14. yüzyılda bakın ne demiş Hafız, *"Öyle yaşa ki ölüp toprak bile olsan üstüne uğrayanın hatırına senden bir toz bile konmasın."*

Kimbilir, nasıl canını sıktılar, nasıl etini kopardılar da bunu söyledi Hafız.

Hafız'ı düşünüyorum. Üzülüyorum. Hafız'ın topraktan yeni bir insan yaratılmalı dediğini anımsıyorum.

Berrin Taş, doğru söylüyor, *"İnsana, insan gerek."*

1 Eylül Pazar

Sabahleyin, ağaçların yapraklarını kamçılayan yağmurun sesiyle uyandım. Hemen giyindim, dışarı çıktım. Sanki yağmur, kaçacak bir yerlere çekilip gidecek.

Kimse yok caddede. Ben yürüyorum. Yağmurluğumdan kayıp gidiyor yağmur. Hem yürüyorum, hem içimi karıştırıyorum.

Ne var, ne yok içimde. *İnsancıl*'la güzel günlere gidecek miyiz derken, birden ABD geldi aklıma. Bu ABD karıştıracak dünyayı. Bütün dünyayı sömüren ekonomisi ayakta kalsın diye üstelik.

Bugün *Dünya Barış Günü*. Hiçbir anlamı yok bunun ABD için. ABD, kan emici sülük gibi, insanlığın şah damarından kan emiyor. Yine de doymuyor. İnsanlığı yıkıma götürecek bir savaşa hazırlanıyor ABD.

Bütün bunlar canımı sıktı. Başıboş yürüdüm sokaklarda. Başımı açtım. Yağmur ıslatır da, açılırım diye.

Sonra eve geldim. 5. Senfoni'yi dinledim. Açıldım. Şimdi iyiyim.

Çay içiyorum, taze demlenmiş.

2 Eylül Pazartesi

Belli, sonbahar geldi. Yağmurlu bir sabah... Yapraklı Ev'le ilgili yeni bilgiler. Taşındığımda bu ev, bir harabeydi. Arkadaşların, can sıkıcı, umutsuz bakışlarını unutamıyorum. İlk gece bir genç kız uğramıştı. Eve bakıp, ağlamaklı gitmişti. Hekim arkadaşım yeni bir ev arayışına başlamıştı.

İlk günler ağlamaklı olan, *"Hocam, bu odada yatmayın. Salonda yatın"* diyen genç kızlardan biri, *"Hocam, işten çıkınca insan koşa koşa bu eve gelmek ister."* dedi.

Evin istenen, özlenen duruma gelmesinde yol arkadaşlarımın ciddi katkıları oldu. Hepsine gönül borcum büyüktür.

Ev, düşünülünce özlenen bir yer olmalı. Akşam yola koyulduğunda ayakların geri geri gidiyorsa, *"Eve gitmek zorundayım"* diyorsan, ortada çözülmesi gereken ciddi bir sorun vardır. Bu, evin durumundan ya da ikinci kişinin varlığından kaynaklanabilir. Hiç önemli değil bu. Sorunun üstüne cesaretle gitmeli. Sorun bir vuruşta çözülmeli.

Ev... dinlendiğimiz, çalıştığımız, uyuduğumuz, sonsuz hayaller kurduğumuz, müzik dinlediğimiz yer...

Şu karmaşık dünyada evimizde de rahat değilsek ört ki ölem...

3 Eylül Salı

Kendimi bildim bileli, kendilerine "muhafazakâr" diyen basını, yazarları dikkatle okurum. Eskiden kendilerine güvensiz, mazlum havasındaydılar.

Son bir yıldır, dikkat ediyorum, bu "muhafazakâr" kesimde bir afra tafra... bir diklenme. Bu ülkenin sahibi, asli insanı onlar. İşi, marksizmi yorumlama, markistlere öğüt vermeye kadar götürdüler.

Bu afra tafrada şu inanç var. Kasım seçimlerinde Ak Parti iktidara gelecek, sözgelimi, bütün kamusal alanda içki içilmeyecek. Erbakan'ın tersine, yumuşak yumuşak şeriata geçilecek... Ak Parti'nin "kabadayı" başkanı, içki yasağının islam değil, halk sağlığıyla ilgili olduğunu söylüyor sık sık.

Halkın sağlığı için içki yasaklanacak. Bunu sık sık söylüyorlar. Yine halkın sağlığı için başörtüsüne zorunluluk getirilebilir.

Bunlar bencileyin kişilerin kuzu kuzu buna boyun eğeceğimizi hesap ediyorlar.

Şunu bilsinler. Bizi cehennem hayatına sokmak isteyen bu afra tafracılara, cehennem hayatını biz yaşatırız.

Hesap hatası yapıyorlar.

İNSANCIL ATÖLYESİ'nde

AYDINLANMA SEMİNERLERİ

1 Ekim 2002'de

BAŞLIYOR

Dosta bir diyeceğim var!

Günlerden sonra ilk defa güldün
Kahkaha üstüne kahkaha
Yanılmıyorum tam on dakika
Odanın dört duvarı susuz kalan çiçekler
Kırık biblo, akvaryumdaki kaplumbağa
Şaşkın şaşkın sana bakan soluduğum hava
Bir ben, bir de yanağıma atlamak isteyen iki damla
Bir hayret bir sevinç davullu zurnalı düğün içinde

Acıyı sığdıramaz yüreğine insan derler ya! yalan
Vallahi yalan hem ne güzel bir yalan
Sığdıramadım sevincimi ya! dağıtmaya da kıyamadım
Kıskandım deli gibi
Duvarları, kaplumbağamı,
Yanındaki saksıyı, kırık bibloyu, şaşkın havayı

Bilsen ne kadar güzel güldüğünü
Görsen bi de benim gözlerimle
Bir de baksaydın gözlerime
Böğüre böğüre ağlardık o gece.

İyi ki bakmadın
bilirsin sevmiyorum ağlamayı, o an konuşmayı
Takılıyor boğazıma koca koca düğümler
Sesimde kötü, zırıl zırıl olsa neyse
Resmen böğürüyorum işte

Geçiştirdim herşeyi gözyaşlarımı sakladım arkama
Ordan burdan konuştuk
Seninle ordan burdan konuşmanın güzelliğiyle
Ne çok şey söylemek istedim
Söyleyemedim
bunu da biliyorsun
Arada "Taş bu taş!" diye kızdığın gibi işte

Hangi gündü bilmiyorum? Al işte
Hep unuttuğum doğum günün gibi
Tarihler benle oynuyor yine
O gün var ya güldüğün gün
O gün ne gündü bir bilsen

Gülhan DİKME

İNSANCIL ATÖLYESİ
AYDINLANMA SEMİNERLERİ
IV. DÖNEM SEMİNER PROGRAMI
1 Ekim 2002 - 29 Haziran 2003

İnsancıl Atölyesi bir arayışın simgesidir. Bu simge, insanın durmaksızın oluşumunu, gelişimini, dönüşümünü temsil eder. Sen kendini tamamlamış biri diye algılıyorsan, İnsancıl Atölyesi'ne gelme!..

TARİHSEL SÜREÇTE MÜZİK

MADDENİN EVRİMİ VE İNSAN

EDEBİYAT

YAZARLIK

FELSEFE

ESTETİK

HAYAT DERSLERİ

Adres: İstiklal Cad. Küçük
Parmakkapı İpek Sok. Zafer Han
No.10 Kat.1 Taksim
Tel&Fax: 0212 249 80 19